TÜRK-İSLÂM BİLİM KÜLTÜR MİRASI DİZİSİ: 8

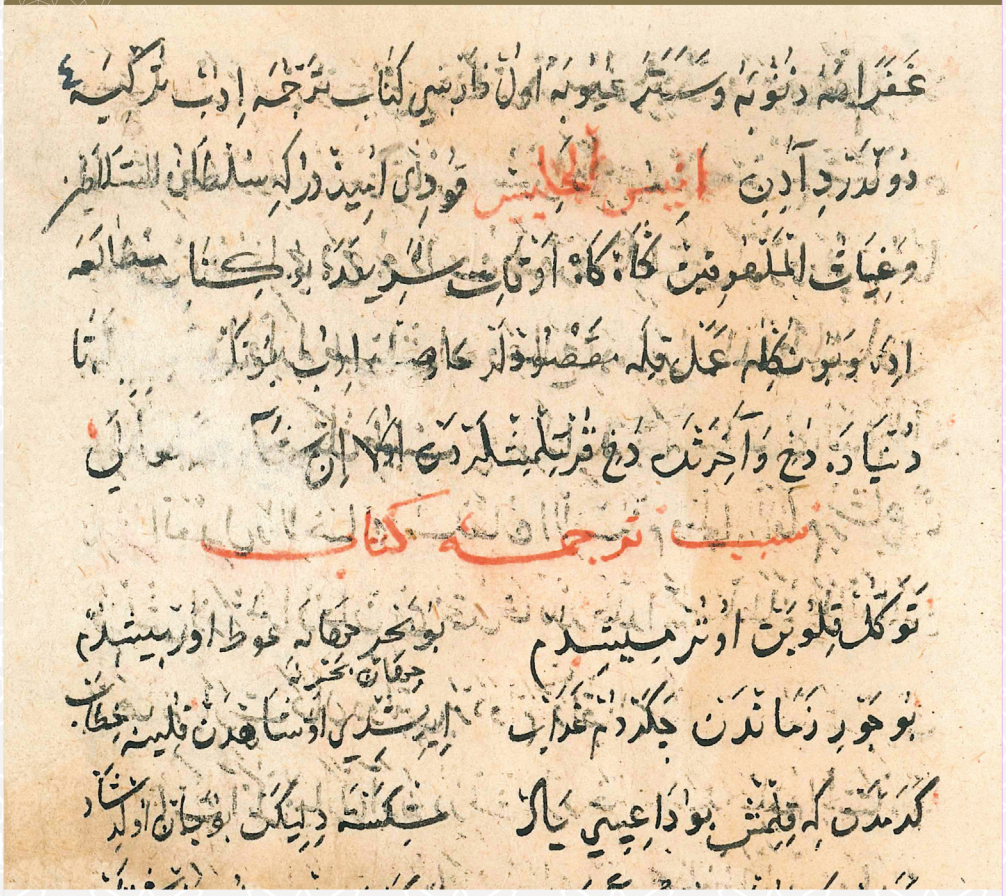

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi

Enîsü'l-Celîs

KASIM B. SEYDÎ EL-HÂFIZ ANKARAVÎ

HAZIRLAYAN: AZMİ BİLGİN

Enîsü'l-Celîs

Kasım b. Seydî el-Hâfız Ankaravî

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

Enîsü'l-Celîs
Kasım b. Seydî el-Hâfız Ankaravî

Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Dizisi: 8

Hazırlayan
Azmi Bilgin (Prof. Dr.)

Editör
Mustafa Argunşah (Prof. Dr.)

ISBN: 978-9944-252-84-3
Ankara, 2017

Tasarım ve Uygulama
Murat Acar

Proje Sorumlusu (TÜBA Başkanı)
Ahmet Cevat Acar (Prof. Dr.)

Proje Yayın Kurulu
Atilla Bir (Prof. Dr.)
Derya Örs (Prof. Dr.)
Erhan Afyoncu (Prof. Dr.)
Hüseyin Gazi Topdemir (Prof. Dr.)
Hüseyin Sarıoğlu (Prof. Dr.)
M. Fatih Andı (Prof. Dr., Proje Yürütücüsü)
Muhittin Macit (Prof. Dr.)
Mustafa Çiçekler (Prof. Dr., Proje Yürütücüsü)
Mustafa Kaçar (Prof. Dr.)

Proje Yayın Koordinatörleri ve Danışmanları
H. Ahmet Arslantürk (Doç. Dr.)
Cahid Şenel (Yrd. Doç. Dr.)

Proje İdari İşler Sorumlusu
Duygu Coşkun

Baskı
Ses Reklam Paz. Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mebusevleri Ayten Sk. 28/7 Çankaya - ANKARA

© Türkiye Bilimler Akademisi 2017
Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Yayıncının izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Kullanılan görsellerin yayın izinleri ile ilgili
maddi-manevi sorumluluklar eseri hazırlayanlara aittir.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
Piyade Sokak - No: 27 Çankaya - ANKARA
bilimklasikleri@tuba.gov.tr
0 312 442 29 03
www.tuba.gov.tr

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

Enîsü'l-Celîs

Kasım b. Seydî el-Hâfız Ankaravî

Hazırlayan
Azmi Bilgin

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Büyük gelecekler, büyük geçmişlerin bilgi ve birikimi üzerine inşa edilir.

Türkiye, ihtişamlı bir medeniyetin ve zengin bir tarihin meydana getirmiş olduğu büyük bir birikimin varisidir. Kökleri bilime, bilgiye, hikmete ve irfana dayanan bu birikim, ülkemizin geleceğinin inşası gayretlerinde de en önemli referansımız olmalıdır. Bu büyük birikimden yararlanmadığımız takdirde, geçmişimizi "müzelik bir emtia"ya dönüştürürüz, sağlıklı bir gelecek inşa edemeyiz.

Zira tarih, sadece geçmişte olup biten değil, aynı zamanda bugüne kalan, yarına da aktarılacak olandır. Milletler tarihte yalnızca geçmişlerini değil, geleceklerini de ararlar. Geçmişiyle barışamayan, tarihini yorumlayamayan, ecdadına yabancılaşan milletler, sağlıklı bir gelecek inşa edemezler.

Çağımıza ve geleceğe yapacağımız etki bakımından, sahip olduğumuz zengin mirası yeniden ve daha güçlü biçimde harekete geçirmemiz gerekiyor. Türkiye Bilimler Akademisi tarafından yürütülen "Türk-İslâm Bilim ve Kültür Mirası Projesi"ni, işte bu amaca yönelik bir çalışma olarak değerlendiriyorum.

Proje kapsamında, sosyal bilimler, İslâmî ilimler, Türkiyat, sağlık ve tabiat bilimleri ve teknik bilimler alanlarında hazırlanan eserlerin, bilim ve kültür hayatımıza kazandırılmasını takdirle karşılıyorum.

Bu vesileyle, eserlerin müelliflerini rahmet ve şükrânla yâd ediyor, projenin hayata geçirilmesinde görev alan bilim adamlarımız ile TÜBA mensuplarını kutluyorum.

Recep Tayyip Erdoğan
T.C. Cumhurbaşkanı

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Takdim

TÜBA
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Toplumların gelişme ve kalkınmasında bilimsel ve teknolojik çalışmalar, belirleyici bir role sahip bulunmaktadır. Yeni bilim ve teknoloji yatırımlarının gerçekleştirilmesi yanında sahip olunan bilimsel ve kültürel birikim ve mirastan yararlanılması, bunun için de söz konusu mirasın gün ışığına çıkarılması büyük önem taşımaktadır.

Mensubu olduğumuz Türk-İslâm medeniyetinin insanlığın bilimsel, teknik ve kültürel birikim ve gelişimine önemli katkıları bulunmaktadır. Bununla birlikte, medeniyetimizin bilim ve kültür tarihindeki önemli başarıları ve katkılarının, egemen Batı merkezli bakış açısının da etkisiyle, yeterince görünür ve bilinir olmadığı bir gerçektir. Bu durum, tarihimizle övünmenin ötesinde hepimize bu zengin mirasın değerlendirilmesi konusunda yeni görevler yüklemektedir.

Türk-İslâm medeniyetine ait eserlerin gün ışığına çıkarılarak bilim ve kültür dünyası ile gelecek kuşakların istifadesine sunulması; bilim, ar-ge ve yenilikçilik konusundaki amaçlarımızın gerçekleştirilmesi için gerekli birikim, özgüven ve motivasyona değerli katkılar sağlamayı içeren önemli bir millî görevin yerine getirilmesini ifade etmektedir. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından başlatılan "Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi", bu konuda atılmış önemli bir adımı oluşturmaktadır.

Matematik, astronomi, tarih, coğrafya, edebiyat, felsefe gibi alan-

lardan seçilmiş birçok ünlü İslâm âlimi/düşünürü/yazarı tarafından hazırlanan eserleri bilim ve kültür dünyasına kazandırmayı amaçlayan bu proje, Türk-İslâm medeniyetinin bilim ve kültür literatürüne katkısını daha görünür ve yararlanılır hale getirecektir.

TÜBA mensuplarını bu değerli proje için tebrik ediyorum. Eserlerin yazarlarını hayırla yâd ediyor, eserlerin hazırlanması ve yayımlanmasına katkı sağlayan herkese teşekkür ediyorum. Projenin bilim ve kültür hayatımıza yararlı olmasını temenni ediyorum.

Dr. Faruk Özlü
T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

Sunuş

Günümüzde bilim ve yenilikçilik, ulusal kalkınma ile uluslararası rekabette göreli üstünlük sağlamada belirleyici stratejik faktörler haline gelmiştir. Toplumların bilim ve yenilikçilik performansı açısından, toplumda bilimin, bilimsel düşünce ve yaklaşımların önemsenmesi, teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması ile gençlerin bilim ve araştırma alanına yönlendirilmesi, özel bir öneme sahiptir. Bu hususlar, dünyadaki muadilleri gibi Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bakımından da öncelikli amaç ve görevler arasında yer alır.

Bilim ve yenilikçilik performansı, güncel imkan ve kaynaklar yanında tarihsel birikim ve mirasın değerlendirilmesini de gerektirir. Millet olarak, önemli bir bölümü gün ışığına çıkarılmayı ve değerlendirilmeyi bekleyen zengin bir bilim ve kültür mirasına sahip bulunuyoruz. Bu mirasın daha görünür ve yararlanılır kılınması, bugünkü ve gelecekteki performansımız ve ulusal hedeflerimize ulaşmamız açısından büyük önem taşımaktadır.

Tarihsel birikim ve mirasın ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi, diğer yararları yanında, başarılı bir performans için gerekli özgüven ve motivasyona yapacağı katkı bakımından da büyük önem taşır. Uluslararası yarışta son iki yüzyıldır ve günümüzdeki göreli konumumuz ile geleceğe yönelik yüksek amaçlarımız dikkate alındığında, bireysel ve toplumsal düzeyde sağlıklı bir benlik/kimlik ve özgüven inşası ile güçlü bir motivasyon ikliminin oluşturulmasına gerek olduğu ve bu konuda her Türk vatandaşı ve kurumunun katkı ve destek sağlamasının ulusal bir görev olduğu açıktır.

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi, Akademimiz tarafından bu düşünceler doğrultusunda, Kalkınma Bakanlığı'nın mali desteğiyle 2014 yılında başlatılmıştır. Proje ile, Türk-İslâm medeniyeti havzasında, fen, mühendislik, Türkiyat, sosyal bilimler, dinî ilimler gibi alanlarda eski-farklı Türk lehçeleri ile diğer dillerde üretilmiş, uzman bilim insanlarımızca seçilen 100 eserin, imkân ve ihtiyaca göre transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi yapılarak yayımlanması yoluyla bilim ve kültür âleminin ve gelecek kuşakların istifadesine sunulması hedeflenmiştir.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi, çok sayıda paydaşın doğrudan ve dolaylı katkı ve desteklerinin eseridir.

Öncelikle, bilime ve projeye verdikleri çok değerli destek için Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'a kalbî şükranlarımızı arz ediyorum.

Bugüne kıyasla oldukça kısıtlı koşullarda bu eserleri kaleme alan bilim ve kültür tarihimizin kahramanlarını rahmet ve şükranla yad ediyorum. Bu eserlerin çoğaltılması, saklanması ve bugüne ulaşmasında rol alan isimsiz kahramanları da saygıyla anıyorum. Eserlerin transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi ve tahlilini yaparak günümüzün ve geleceğin okuyucu ve araştırmacılarına ulaşmasını sağlayan bilim insanlarımıza müteşekkiriz. Yayına hazırlık ve basım sürecinde rol alan üyelerimiz, bilim insanlarımız ve çalışanlarımız ile projeye katkı sağlayan tüm paydaşlarımıza da teşekkür ediyorum.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi'nde yayımlanan eserlerin medeniyet ihyası/inşası süreci ile milletimizin bilim alanında ve topyekün gelişimi bakımından yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar
TÜBA Başkanı

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

İçindekiler

Takdimler ve Sunuş

Önsöz 13

Giriş 17

1. 15. Yüzyıla Gelinceye Kadar Siyasetnameler ve Türk Kültüründeki Yeri 17
2. Enîsü'l-celîs ve Mütercimi Hakkında Bilgi 27
3. Eserin Türkçeye Çevrilişi 28
4. A Nüshasının Tavsifi 28
5. B (Berlin Kraliyet Ktp. Nr. 256) Nüshasının Tavsifi 29
6. Nüshaların İmla ve Dil Özellikleri 29
7. Fasılları (Bölümleri) ve Muhtevasının Özeti 31
8. Enîsü'l-celîs'te Yer Alan Başlıca Siyasetname Konuları 34

Tenkitli Metin 51

Kaynakça 127

Tıpkıbasım 131

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Önsöz

Türk kültür tarihinde siyasetnamelerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Siyasetnameler genel anlamda öğüt verici, yol gösterici eserlerdir. İslamiyet'in kabulünden sonra kurulan Türk devletlerinde Arapça, Farsça ve Türkçe çeşitli siyasetnameler kaleme alınmıştır. *Enîsü'l-celîs* Osmanlı Devleti'nin siyasi alandaki birlik ve hakimiyetinin sağlanarak kuruluşunu gerçekleştirip, ilim ve kültür hayatının da buna paralel olarak gelişmeye başladığı II. Murad döneminde yazılmıştır. Eserin yazılmasındaki asıl gaye, sosyal adalet fikrini devrin hükümdarına telkin etmektir. Bunun için hükümdara özgü nitelikler dile getirilmiş, başta hükümdara olmak üzere, çeşitli devlet görevlilerine, halka öğütler verilmiş ve uyarılarda bulunulmuş; hükümdarlarda veya yöneticilerde bulunması gereken özellikler, yönetim esasları belirtilmiştir.

Siyasetnamelerde temelde ahlakî konular ele alınmıştır. Bunlar öğüt verici, yol gösterici türden eserlerdir. İslam dünyasında yetişmiş büyük bilgin ve düşünürler başta kendi dönemindeki hükümdarlar olmak üzere devlet idaresinde bulunan kişilere tavsiyelerde bulunma gereğini duymuşlar ve bu konuda çeşitli eserler kaleme almışlardır. Ahlakın temelinde din olduğundan siyasetnamelerde geçen öğütler de dinî esaslara dayandırılmıştır.

Bu arada adil ve zalim hükümdarların tutum ve davranışlarını yansıtan hikâyeler anlatılır, bilgin, hakîm ve büyük sufîlerin devlet yönetimi ve idarecilerle ilgili düşünceleri dile getirilir.

TÜBA
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Siyasetnamelerde esas konu devlet yönetimidir. Bu yönetimde güç ve yetki hükümdarlarda olduğu için bu eserlerdeki öğütler hükümdarları hedef alır. Onlarda bulunması gereken nitelikler, devlet yönetiminin esasları ve şartları, devlet görevlilerinin sorumlulukları ve halka nasıl davranmaları gerektiği gibi konular üzerinde durulur. Hükümdarlara ve yöneticilere ısrarla adil olmaları tavsiye edilir. Çünkü halkın huzur ve emniyet içerisinde mutlu bir şekilde yaşayabilmesi için Allah'ın halifesi ve O'nun yeryüzündeki gölgesi kabul edilen hükümdarın adil olması gerekmektedir.

11. yüzyıldan itibaren kurulan ilk Müslüman Türk devletlerinden başlayarak Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde siyasetnameler kaleme alınmıştır. Ancak bunların çoğu Arapça ya da Farsçadır. Türkçe yazılan siyasetnamenin ilki Karahanlılar Döneminde yazılan *Kutadgu Bilig*'dir.

Oğuz Türkleri 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da ilk eserlerini vermeye başlamışlardır. Bunlar dinî-tasavvufî ve didaktik mahiyette ürünlerdir. 14. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren de Anadolu'da divan şiirinin ilk örnekleriyle karşılaşılır. Bu yüzyılda özellikle mesnevî biçiminde yazılmış eserler çoğalır. Manzum eserler yanında mensur eserlerin sayısında da yavaş yavaş bir artış görülür. 15. yüzyılda mesnevîler hızla artmaya başlar ve yine başta dinî-tasavvufî olmak üzere konusunu aşk ve maceradan, tarihten, efsaneden alan çeşitli eserler kaleme alınır. Bu yüzyıllarda yazılmış eserlerin birçoğu Farsça ya da Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir.

Tenkitli metnini ve günümüz Türkçesiyle sadeleştirilmiş çevirisini hazırladığımız eser kaynaklarda "siyasetname" olarak nitelendirilmiştir. Aslı Arapça olan ve Hacı İsmail Tebrizî tarafından Farsçaya tercüme edildiği belirtilen eser, Kasım b. Seydî el-Hâfız Ankaravî tarafından Türkçeye çevrilmiştir. *Enîsü'l-celîs* Osmanlı Devleti'nin siyasî alandaki birlik ve hâkimiyetinin sağlanarak kuruluşunu gerçekleştirip, ilim ve kültür hayatının da buna paralel olarak gelişmeye başladığı II. Murad döneminde yazılmıştır. *Enîsü'l-celîs* bu tarihe kadar Anadolu sahasında Şeyhoğlu Mustafa'nın *Kenzü'l-küberâ*'sından sonra siyasetname türünde yazılmış eserlerin ikincisidir.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Eserin yazılmasındaki asıl amaç, adalet fikrini devrin hükümdarına telkin etmektir. Bunu yaparken daha önce yaşamış olan Süleyman peygamber, İskender-i Zülkarneyn, Halife Memun (24b), Sultan Mahmud (26b), Sultan Sencer (26b), Harun Reşid (31a) gibi ünlü kişilerden söz edilmiş ve onların hayatlarından kesitler sunulmuştur. Hükümdarlara özgü nitelikler dile getirilmiştir. Ayrıca halka ve çeşitli devlet görevlilerine öğütler verilmiş ve uyarılarda bulunulmuştur. *Enîsü'l-celîs*'te anlatımı daha canlı ve ilgi çekici hâle getirmek için zaman zaman küçük hikâyelere de yer verilmiştir.

Bu çalışmamız "Giriş", "Tenkitli Metin" ve "Tıpkıbasım" olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. "Giriş"te siyasetname türünde yazılmış eserler ele alındıktan sonra, siyasetnamelerin 15. yüzyıla gelinceye kadar Türk kültür tarihindeki yeri incelendi. *Enîsü'l-celîs*'in iki yazma nüshasının, dil özellikleri üzerinde duruldu ve muhtevasıyla ilgili başlıklar hâlinde çok kısa bilgi verildi.

Enîsü'l-celîs'te anlatılan ve bizce önemli olduğu düşünülen konular, örnek olarak anlatılan kıssalar ve bazı terimler belli başlıklar altında günümüz Türkçesine aktarılarak verildi.

"Tenkitli Metin" *Enîsü'l-celîs*'in mevcut iki yazmasından A nüshası esas alınarak hazırlandı. Bir nüshada olup da diğerinde olmayan kelime, cümle ya da şiirler metne alınarak hangi nüshada eksik olduğu dipnotta belirtildi.

Üçüncü bölümde, *Enîsü'l-celîs*'in tenkitli metnini hazırlarken esas aldığımız yazma nüshasının tıpkıbasımı verildi.

Metinde geçen Arapça ve Farsça ibare ve alıntıların Türkçe anlamları verildi, Türkçe olmayan ifadelerin kaynakları "Son Notlar"da gösterildi. Sona da eserin hazırlanmasında yararlanılan makale ve eserlerin kaynakçası verildi.

Bu eserin metni daha önce yayımlanmıştı, bu neşirde metni yeniden gözden geçirdim, daha önceki yayımda gözden kaçan yanlışları düzelttim. Ayrıca "Giriş" bölümüne ve Kaynakça'ya yeni ilavelerde bulundum.

Hiç şüphesiz Türk kültürünün önemli bir devresini oluşturan Osmanlı siyasî düşüncesinin temellerini, kaynaklarını, ilkelerini

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

tanımak için bu tür eserlerin bilinmesi gerekmektedir. 15. yüzyılda yazılmış olan bu eser kendi döneminin siyasî ahlak ve yönetim anlayışını yansıtmış olsa da ağırlıklı olarak padişahlara yönelik verilen bilgi ve öğütlerin günümüz idarecilerine de yararlı olacağını düşünüyorum.

Bu eserin yayımını gerçekleştiren TÜBA'nın başkan ve proje yayın kurulu üyelerine teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Azmi Bilgin

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

Giriş

1. 15. Yüzyıla Gelinceye Kadar Siyasetnameler ve Türk Kültüründeki Yeri

Siyasetnameler genellikle padişahlara, devlet ileri gelenlerine siyaset sanatı hakkında bilgi vermek, tavsiyelerde bulunmak, yol göstermek ve aksaklıkları dile getirip öneriler sunmak için kaleme alınmıştır. Bu eserler yönetimi elinde bulunduran hükümdarlar için yazılmışsa "âdâbü'l-mülûk, nasîhatü'l-mülûk, enîsü'l-mülûk" gibi adlarla anılmıştır. Hükümdarların dışında vezir, emir ya da diğer devlet görevlileri için yazılmış siyasetnameler de olup bunlara da çeşitli adlar verilmiştir. Siyasetnamelerde hükümdar ya da diğer devlet görevlileri için söylenen özellikler aynı zamanda yönetim esasları olarak değerlendirilmiştir.

Bu tür eserler konularına, genel karakterlerine göre çeşitli sınıflara ayrılarak incelense de[1] burada 15. yüzyıla kadar yazılmış olan siyasetnamelerin Türk kültüründeki yeri ele alınacaktır.

Genel olarak ele alındığında *Enîsü'l-celîs* türü siyasetnamelerin, devletin ve siyasî hayatın bizzat karşılaştığı zorluklardan çok, ideal siyasî işleyişin nasıl olması gerektiğini ortaya koymak için yazıldığı görülür. Bu eserlerde daha çok felsefî yön ağırlık kazanmıştır. Ayrıca dönemin hükümdarına öğüt vermek, yol göstermek ve aksaklıklara işaret etmek bu eserlerin ortak özellikleri olmuştur.

[1] Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyaset-nâmeleri*, İstanbul 2001, s. 4-7; Mehmet Arslan, "Osmanlı Devlet Yönetimine Ait Siyâsetnâme Özelliği Taşıyan Küçük Bir Risâle: Gelibolulu Âlî'nin 'Hakâyıku'l-Ekâlîm' Adlı Eseri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 8, Sivas 1999, s. 11-112; Hasan Hüseyin Adalıoğlu, "Siyasetname", *DİA*, İstanbul 2009, C. 37, s. 304-406.

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

Siyaset biliminin temelleri, genel kabule göre antik çağa ve Sokrat'a kadar uzanır. Eflatun (m. ö. 347) ve Aristo (m. ö. 322) "İdeal bir devlet nasıl olmalıdır, iyi bir yönetim nasıl olur, ahlakî ölçülere göre neler iyidir?" gibi sorulara cevap vermeye çalışmışlardır.[2]

İslam dünyasında siyaset felsefesi konusunu ilk ele alanlardan birisi Kindî (ö. 872) olmuştur. Ancak Farabî (ö. 950) gerçek kurucusu kabul edilmiş, bu konuda birçok eser yazmıştır. İbn Sina (ö. 1037), Maverdî (ö. 1058) ve Gazzalî (ö. 1111) gibi bilim adamlarıyla bu tür eserlerin sayısı hızla artmıştır. Farabî'nin *el-Medînetü'l-fâzıla*, *es-Siyâsetü'l-medeniyye* ve *Fusûlü'l-medenî* adlı eserleri bunlardandır.[3]

Doğu dünyasında yazılmış siyasetnamelerin bir kısmında Kindî ve Farabî kanalıyla Eflatun ve Aristo'nun devlet yönetimi ile ilgili düşünceleri görülür. Bir kısmında ise İran-Hint mirasının etkileri görülmektedir. İran-Hint kültürünün İslam dünyasında öncülüğünü 8. yüzyılda Sanskritçe'den Arapça'ya çevrilmiş olan *Kelile ve Dimne* yapmıştır. Bunu Câhiz'in (ö. 868) *et-Tâc fî ahlâki'l-mülûk* adlı eseri izlemiştir. Mukaddimeden başka dört bölümden oluşan eserde hükümdarın, yakınlarının ve çocuklarının davranışları anlatılmıştır. *et-Tâc*'ı, Keykavus'un *Kâbusnâme*'si (yazılışı 1082) ve daha sonra da Nizamülmülk'ün *Siyâsetnâme*'si izlemiştir.[4]

Siyasetnamelerin bir kısmını ise, dönemin sultanına öğüt vermek, yapacakları işlerde yol göstermek için yazılmış olanlar oluşturur. Bu tür siyasetnameler daha çok pratik hayata yönelik olsa da bu eserlerde daha önceki hükümdar ve devlet adamlarından örnekler de verilir. Bu grupta yer alan siyasetnamelerde genellikle İran hükümdarlarının saray ve idareleri örnek alınır, dört halife ve daha sonra gelen Emevî ve Abbasîler döneminde adil bir yönetim sergilemiş bazı hükümdarların yaşantılarından kesitler verilir.

Bu tür siyasetnamelere Nizamülmülk'ün *Siyâsetnâme*'si ile Keykavus'un *Kâbusnâme*'si örnek verilebilir. Bu siyasetnamelerde çeşitli öneri, öğüt ve değerlendirmeler yapılır. Ayrıca bu tür eserler çeşitli ayet, hadis, dört halifenin uygulamaları, bilge kişilerin sözleri, tarihî kıssalarla birçok bakımdan da desteklenir.

Siyasetnameler Doğu'da genellikle ahlakî eserler arasında gösterilmekteyse de bu

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

2 Agah Sırrı Levend, "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten 1962*, Ankara 1963, s. 168, 176.

3 Farabi, *el-Medînetü'l-fâzıla* (çeviren: Nafiz Danışman), İstanbul 1989, s. 79-95; Mahmut Kaya, "Fârâbî", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 153-154.

4 Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyaset-nâmeleri*, İstanbul 2001, s. 2.

devlet idaresi ve yöneticilerle ilgili konuların ve öğütlerin nasihatname türünden eserlerin içerisinde yer almasından dolayıdır. Siyasetnameler de genel manada öğüt verici, yol gösterici türden eserlerdir. İslam dünyasında yetişmiş büyük bilgin ve düşünürler kendi dönemindeki hükümdarlara devlet yönetimiyle ilgili tavsiyelerde bulunmak gereğini duyarak çeşitli eserler kaleme almışlardır. Ayrıca bu konular fıkıh, kelâm, tarih, felsefe, edep kitaplarında, tefsirlerin ve hadis şerhlerinin çeşitli bölümlerinde yeri geldikçe işlenmiştir.

İlk ve Orta çağlarda ahlakın temeli din olduğuna göre siyasetnamelerde geçen öğütler de dinî esaslara dayanır.[5] "Ülü'l-emre itaat etme, adaletle hükmetme, liyakat ve ehliyet, doğruluk, halka iyilikle muamele etme, her türlü zulüm ve haksızlıktan kaçınma" gibi Kur'an-ı Kerim ve hadislerde belirtilen bir kısım temel ilkelerle, Asr-ı Saadet, Hulefa-yı Raşidin, Emevî vd. dönemlerdeki uygulamalar, devlet görevlilerine veya yabancı devlet başkanlarına yazılan mektuplar bu tür siyasetnamelerin kaynakları arasında yer alır.

Bu arada adil ve zalim hükümdarların tutum ve davranışlarını yansıtan hikâyeler anlatılır, bilgin, hakîm ve büyük sûfîlerin devlet yönetimi ve idarecilerle ilgili düşünceleri dile getirilir.

Orta Çağ'da devlet, hükümdarın kuvvet ve kudreti, yani otoritesinden başka bir şey değildi. Siyasetnamelerde hükümdarın bu otoritesini korumak ve güçlendirmek için neler yapılması, yönetimdekilere ve halka nasıl davranılması gerektiği konusunda fikir ve öneriler verilmiştir. Halkın huzursuzluğu, yoksulluğa yol açar, bu da otoriteyi sarsar. Buna meydan vermemek için hükümdarın adil olması gerekmektedir. İşte belki de bu yüzden siyasetnamelerin ağırlıklı olarak işledikleri konu adalet olmuştur.[6]

Hükümdar ne kadar güçlü olursa adaleti o derece daha iyi sağlayabilir. Dolayısıyla güç ve adalet birbirinin zıddı değil bir birini tamamlayan iki unsur olarak kabul edilmiştir. Hükümdara güç, adaleti gerçekleştirmek için gerekmektedir. Aslında gücü takviye eden de adaletin kendisidir. Eğer bu güç keyfî kullanılırsa adaletsizlik doğar.[7]

5 Agah Sırrı Levend, "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten 1962*, Ankara 1963, s. 171.

6 Kemal Çiçek, "Siyasetname Kültürümüze Göre Siyasetteki Yozlaşma ve İdeal Siyaset", *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Trabzon 1998, s. 416-417.

7 Cem Doğan, "16. ve 17. yüzyıl Osmanlı Siyasetname ve Ahlaknâmelerinde İbn Haldunizm: Kınalızade Ali Efendi, Kâtip Çelebi ve Naîmâ Örneği", *Uluslararası Sosyal Arastırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*, C. 6, Sayı: 27, Yaz 2013, s. 206.

Kutadgu Bilig'de olduğu gibi *Enîsü'l-celîs*'te de hükümdarın asıl siyasetinin adalet ve halka iyi muamele etmek olduğu vurgulanmıştır. Adaletin öneminden dolayı *Kutadgu Bilig*'de hükümdar adalet ile sembolize edilmiştir. Nizamülmülk'ün *Siyâsetnâme*'sinde de hükümdarın en önemli görevlerinden birisi de adalet ile halkın huzurunu sağlamaktır.[8]

Sosyal hayat ve insanî durumların söz konusu olduğu her çeşit eser, edebiyatın ilgi alanı içerisindedir. Edebiyat bir milletin yazıya geçirilmiş olan tüm kültürel ürünleriyle ilgilenir. Kültürel nitelikteki bütün yazılı eserleri kapsamına alır. Buna göre siyasetnameler de doğrudan edebiyatımızın içerisindedir. İslamiyet'in kabulünden sonra gelişen edebiyatımızda bir eser için dinî, ahlakî, tasavvufî gibi nitelemelerden birini kesin olarak vermek kolay değildir. Dolayısıyla edebî sahada gelişen türleri de kesin olarak birbirinden ayırmak güçtür. Özellikle ahlakî konular nasihatname/pendname türü eserlerle iç içe girmiş durumdadır. Bunun gibi siyasetname olarak nitelendireceğimiz bir eserde dinî ve ahlakî öğütlerin ağırlıklı olarak yer aldığını görmekteyiz. Siyasetnamelerde konuları daha zevkli, daha kolay okunur hâle getirmek için çeşitli hikâyelere, ünlü kişilerden sözlere de yer verilmiştir. İşte yayına hazırladığımız *Enîsü'l-celîs*'in içerdiği de ana fikrine bakarak siyasetname olarak nitelendiriyoruz. Ancak ahlakî ve dinî bilgi ve öğütlerin yer aldığı bir eser olarak da değerlendirebiliriz. Başka bir ifadeyle bu tür eserler siyaset ahlakını anlatan, sunan, telkin eden eserlerdir.[9]

Enîsü'l-celîs'te ağırlıklı olarak işlenen konuları şu şekilde sıralamak mümkündür: Padişaha Verilen Çeşitli Öğüt ve Bilgiler, Padişahlara Özgü Nitelikler, Devlet Yönetiminde Adalet ve Önemi, Devlet Yönetiminde Zulüm ve Zararları, İyi Adla Anılan Padişahlar, Padişaha Yapılan Uyarılar, İstişarenin Önemi, Tebaaya Verilen Öğütler, Muhtesiblik vb. Bu konulara bakınca *Enîsü'l-celîs*'in siyasetnamelerde anlatılan konuları ele aldığını görüyoruz.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
Türkish Academy of Sciences

8 Nizâmülmülk, *Siyasetname*, haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara 1 982, s. 1-3.

9 Siyasetnamelerle ilgili başlıca biyografik çalışmalar için bk. Bursalı Mehmed Tahir, *Siyâsete Müteallik Âsâr-ı İslâmiyye*, 1332; Agah Sırrı Levend, "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten 1962,* Ankara 1963, s. 167-194; Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyaset-nâmeleri*, İstanbul 2001; Orhan M. Çolak, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnameler Bibliyografyası*", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/2, İstanbul 2003, s. .339-378; H. Uysal- M. Harmancı, "Osmanlı Çağı Türkçe Siyaset Kitâbiyâtı", *Makâlât,* sy. 2, Konya 1999, s.109-130; Coşkun Yılmaz, "Osmanlı Siyaset Düşüncesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* İstanbul 2000, sy. 4-5, s. 68-83; Zaîfî, *Gülşen-i Mülûk*, haz. Abdulhakim Koçin, Ankara 2005, s. 18-37.

Siyasetnamelerde esas konu devlet yönetimidir. Bu yönetimde güç ve yetki hükümdarlarda olduğu için bu eserlerdeki öğütler hükümdarları hedef alır. Onlarda bulunması gereken nitelikler, devlet yönetiminin esasları ve şartları, devlet görevlilerinin sorumlulukları ve halka nasıl davranmaları gerektiği gibi konular üzerinde durulur. Özellikle bu tür eserlerde hükümdarlara ve yöneticilere ısrarla adil olmaları tavsiye edilir. Onlar seçkin kullardır. Çünkü halkın mutlu olabilmesi için Allah'ın halifesi ve yeryüzündeki gölgesi kabul edilen hükümdarın adil olması gerektiğine çok vurgu yapılmaktadır. Allah'ın kendisine verdiği bir emanet kabul edilen halkı gözetmek sultanın en başta gelen görevlerindendir.

Doğu'da en iyi devlet idaresi ve ideal hükümdarın nasıl olması gerektiği hakkında eser yazmak bir gelenektir. Bunlar, nasihatname, siyerü'l-mülûk, siyasetname vb. adlarla anılır. Bu eserlerin kökeni eski Hint, İslamiyet öncesi İran, Uygur Türk devletlerine kadar uzanmaktadır. Bu gelenek Osmanlı'nın son dönemine kadar Anadolu'da da devam etmiştir.

Siyasetname türünün ilk örnekleri İslam dünyasında İran, Hind ve Yunan'dan yapılan tercümelerle başlamıştır. Müslüman Türk dünyasında ise İslamî Türk edebiyatının ilk ürünlerinden biri olan ve 462 (1069-70) yılında Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan *Kutadgu Bilig* (devlet yönetme bilgisi), aynı zamanda Türk edebiyatında siyasetname türünün ilk ve en güzel örneğidir. Eser devrin hükümdarına çeşitli bilgiler vermek amacıyla yazıldığı için bir siyasetnamedir. Aynı zamanda hem devlet yönetimine hem halka verdiği öğütler bakımından da bir pendnamedir. Türkçe'den başka Arapça ve Farsça'yı da bildiği anlaşılan Yusuf Has Hacib'in, dinî bilgilerin yanında, Farabî ve İbn Sina'nın eserlerini okuduğunu, eski Türk unsurlarından olan burkancılık kültür ve felsefesine de aşina olduğunu gösteren işaret bulunmaktadır. Türk folklorunu bildiği, devlet teşkilatına dair bilgileri öğrendiği anlaşılmaktadır. Eserini hükümdara sunduktan sonra kendisi "ulug has hacib" görevine getirilmiştir. Hint ve İran siyaset felsefesinden kısmen etkilendiği belirtilse de Yusuf Has Hacib İslamiyet'in kabulünden sonra Türk siyaset düşüncesini abideleştirmeyi başarmıştır. O eserinde ahlak ve devlet idaresiyle ilgili fikirlerini hükümdara, halka ve gelecek nesillere aktarmayı amaçlar. Hükümdarda ve diğer devlet görevlilerinde bulunması gereken fizikî ve ahlakî nitelikleri ortaya koyar. Eserde bütün bunların yanında Odgurmış'ın bir zahit olarak sufi bir tipi temsil ettiği görülür.[10]

[10] *Kutadgu Bilig I: Metin*, haz. Reşid Rahmeti Arat, Ankara 1979, s. XIX-XXVIII; Halil İnalcık, "Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri", *Reşid Rahmeti Arat*

Kutadgu Bilig'den sonra Selçuklular döneminde yazılmış olan eserlerden birisi de Nizamülmülk'ün (ö. 1092) *Siyâsetnâme*'sidir. Bu eser yalnızca ideal hükümdarı anlatan teorik bilgilerden oluşmaz. Aynı zamanda Selçuklu Devleti'nin idarî yapısı hakkında önemli bilgiler verir ve daha önceki devletlerle bir karşılaştırmasını da yapar. Ortaçağ Türk-İslam devletlerine hakim olan inançlar, dinî ve fikrî cereyanlar, saray ve halkın durumu, bunların birbirleriyle ilişkileri gibi birçok konuda bilgiler verir.[11] Nizamülmülk, *Siyâsetnâme*'sinde Türk ve İran devlet anlayışını İslamî gelenek ve kurallarla uzlaştırmaya çalışır.[12] Aynı yüzyılda, Farsça kaleme alınmış olsa da Nizamülmülk'ün bu eseri Türk kültüründe önemli bir yere sahip olmuştur. Dolayısıyla bu tür eserlerin ikincisi olarak kabul edebiliriz. Selçuklu Sultanı Melikşah, devlet yönetimiyle ilgili önceki hükümdarların neler yaptığını, kendi zamanında iyi gitmeyen şeylerin neler olduğunu Nizamülmülk'ten öğrenmek istemiş, bunun üzerine o da adı geçen eserini kaleme almıştır.

Selçuklular döneminde Nizamülmülk'ün *Siyâsetnâme*'sinden başka aynı türde başka eserler de yazılmıştır. Bunlardan biri Gazzalî (ö. 505/1111)'nin Farsça olarak yazdığı ve Büyük Selçuklu hükümdarlarından Muhammed Tapar'a ithaf ettiği *Nasîhatü'l-mülûk*'tür.[13] 1106-1111 yılları arasında yazılan eserde hükümdarın adaletle hükmetmesi, zulümden kaçınması başta olmak üzere, halkın ihtiyaçları için çalışması, iyilikleri teşvik edip kötülükleri engellemesi, bilginlere danışması, vezirlik, kâtiplik, yöneticilerin cömertliği, hikmet, akıl, aile gibi siyasetname ile ilgili eserlerde işlenen temel konular üzerinde durulmuştur.[14] Tasavvufun ağırlıkta olduğu eserin ilk bölümü devlet başkanlığına ayrılmıştır.[15] *et-Tibrü'l-mesbûk* de bu konuda Gazzali'nin kaleme aldığı bir başka eserdir.

İçin, Ankara 1966, s. 259-271; eserde yabancı tesirler meselesinin farklı bir değerlendirmesi için ayrıca bk. İ. Kafesoğlu, *Kutad-gu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Ankara 1980, s. 35-48.

11 İbrahim Kafesoğlu, "Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk'ün Eseri Siyâsetnâme ve Türkçe Tercümesi", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1954, XI, s. 231-232.

12 Mahmut Arslan, Eski İran Devlet Geleneği ve Siyasetnameler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, dizi 3, sy. 1, İstanbul 1989, s. 255.

13 Eserin o zamanlar Horasan meliki bulunan Sencer'e hitaben yazıldığı da bazı kaynaklarda yer almaktadır.

14 Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *Nasîhatü'l-mülûk*, nşr. Celaleddin Hümâyî, Tahran 1367.

15 Casim Avcı, "Nasîhatü'l-mülûk", *DİA,* İstanbul 2006, C. 32, s. 411.

Selçuklular döneminde yazılmış başka siyasetnameler de vardır. Bunlardan biri Anadolu'ya Kuzey İran'dan gelmiş olan Türk asıllı Ahmed b. Sa'd b. Mehdî b. Abdissamed el-Osmanî ez-Zencânî tarafından kaleme alınmış olan *el-Letâifü'l-Alâiyye fi'l-fedâili's-seniyye* (yazılışı: 1228), diğeri de Nizameddin Yahya b. Said b. Ahmed'in *Kitâb-ı Hadâiku's-siyer fî âdâbi'l-mülûk*'üdür. Her iki eser de Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat'a sunulmuştur.

Zencânî'nin *Letâifü'l-Alâiyye*'sini sultana ve devlet yönetiminde görev almış kişilere, siyasî ve ahlakî öğütlerde bulunmak için kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Eserde diğer siyasetnamelerde olduğu gibi adalet, zulüm, güzel ahlak vb. konularda bilgiler verilmektedir. Aslı Arapça olan eser Türkçe'ye çevrilerek yayımlanmıştır.[16] Nizameddin Yahya da Farsça yazdığı *Kitâb-ı Hadâiku's-siyer*'de adalet, zulüm, cezayı geciktirme, afta acele etme, cezalandırmayı erteleme, sabır, müşavere gibi benzer konuları ele almıştır.[17]

Selçuklular döneminde Ziyârî Hükümdarı Keykâvus b. İskender 1082 yılında oğlu Gîlân Şah için kaleme aldığı *Ḳābusnâme*'de çeşitli sanatlar ve meslekler, ahlakî öğütler, eğitim öğretim gibi konulardan başka devlet adamları ve görevleri hakkında önemli bilgiler yer alır.[18] Eserin Oğuz Türkçesine 14. yüzyıldan itibaren çeşitli çevirileri yapılmıştır.

Ünlü mutasavvıflardan Necmeddin-i Dâye (ö. 1256), Farsça olarak kaleme aldığı *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî* (yazılışı: 1224) adlı eserini Selçuklular devrinde Erzincan, Kemah, Divriği ve Karahisar şehirlerinin bulunduğu bölgeyi idaresinde bulunduran Türk hanedanı olan Mengücüklüler (11-13. yüzyıl)'den Alâeddin Davud Şah'a ithaf etmiştir. Eserde insanın ve evrenin yaratılışı, hikmet, marifet, sultanların halkı gözetmesi, meliklere öğütler, geçmiş hükümdarlar, zalime uyarı, zulmün kötülüğü gibi konular ele alınmıştır. Bir siyasetnamede işlenen konuların ele alındığı eser, Hermann Landolt'un İngilizce bir girişiyle birlikte Muhammed Rıza Şefîî tarafından yayımlanmıştır.[19] Necmeddin-i Dâye, Türk

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

[16] *Sultana Öğütler: Alâeddin Keykûbat'a Sunulan Siyâsetnâme,* haz. H. Hüseyin Adalıoğlu, İstanbul 2005.

[17] Ayla Demiroğlu, "Anadolu Seçukluları Devrine Ait Bir Siyasetname", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* sy. 12, İstanbul 1982, s. 621-626.

[18] Rıza Kurtuluş, "Keykâvus b. İskender", *DİA,* Ankara 2002, C. 25, s. 357.

[19] Necmeddin Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed Râzî, *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî*, Tahran 1352.

edebiyatında daha çok *Mirsâdü'l-ibâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd* adlı mensur tasavvufî eseriyle tanınmıştır. Bu eseri 1223'te tamamlayıp I. Alaeddin Keykubad'a takdim etmiştir. Bir mukaddime ve beş bölümden meydana gelen eserin son bölümü, yönetici ve halkın, vezirler, kâtipler, naipler, bilginler, kadılar ve toplumdaki çeşitli meslek erbabı kişilerin görev ve sorumluluklarıyla ilgilidir.[20] Bu bölümde siyasetnamelerde anlatılan konular yer almaktadır.

Necmeddîn-i Dâye 1221 yılında Kayseri'de I. Alaeddin Keykubad ile görüşmüş ve eseri Anadolu'da 1223'te tamamlayıp sultana takdim etmiştir.

Mezmûrât-ı Esedî bir bakıma *Mirsâdü'l-ibâd*'ın özetlenmiş, yeni bir yorumu gibi de düşünülebilir. *Mirsâdü'l-ibâd* da *Enîsü'l-celîs* gibi II. Murad döneminde Türkçe'ye kazandırılmış olan eserlerdendir. *İrşâdü'l-mürîd ile'l-Murâd* adıyla Karahisarlı Kasım b. Muhammed tarafından 1422 yılında Türkçe'ye çevrilerek II. Murad'a ithaf edilmiştir. Eser *Muradnâme* adıyla da bilinmektedir.[21] Yuhannâ b. Bıtrîk'ın *Sırrü'l-esrâr*'ı, Seyyid Ali Hemedânî'nin *Zahîretü'l-mülûk*'ü de Osmanlı Türkçesine çevrilen siyasetname türü eserler arasındadır.

Osmanlı Devleti'nde, kuruluş döneminden itibaren siyasetname konuları, müstakil siyasetnamelerin yanında başka alanlarda yazılmış eserlerde de işlenmiştir. 15. yüzyılın önde gelen şair ve yazarlarından olan Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinde siyasetle ilgili önemli fikirler yer almaktadır. Yine kuruluş dönemi şair, yazar ve tarihçilerinden Ahmed-i Daî, Âşık Paşazade, Oruç Beğ ve Tursun Beğ eserlerinde devlet yönetimiyle ilgili önemli bilgiler ve fikirler ortaya koymuşlardır. Hacıoğlu Hüsameddin'in *Miftâhü'l-adl*'i, Şeyh İbn İsa'nın *Rumûzü'l-Kunûs*'ü ve Derviş Mehmed'in *Risâle*'si ilk dönem Osmanlı siyasetnameleri arasında anılması gereken eserlerdendir.[22]

Osmanlı Dönemi'nde yazılmış anonim siyasetnameler arasına yer alan *Der Medh-i Pîrî*, muhtemelen Cicero'nun *De Senectute*[23] adlı Latince eserinden 1559 yılında Türkçeye uyarlanmıştır. Esere bir dibace yazdığı anlaşılan Marino di Cavalli'nin

[20] bk. Necmeddin Ebû Bekir b. Şâhâver b. Enûşirvân Râzî, *Mirsâdü'l-ibâd*, nşr. Muhammed Emin Riyâhî, Tahran 1352, s. 411-548.

[21] Amil Çelebioğlu, *Türk Mesnevî Edebiyatı (15. yy.'a kadar),* İstanbul 1999, s. 149-150.

[22] Bu eserler hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Altay, "Klasik Dönem Osmanlı Siyasetname Geleneğine Genel Bir Bakış", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 6/3 Summer 2011, s. 1795-1809

[23] Türkçe çevirisi: *İhtiyarlık*, çev. Ayşa Sarıgöllü, İstanbul 1951.

anlattıklarına göre dedesi Andrea Foscola İstanbul'a elçilik için gönderilmiş ve bir süre Osmanlı Devleti'nde görev yapmıştır. Andrea Foscola ölünce Marino di Cavallo dedesinin kitapları arasında Frenk (Latin) dilinde yazılmış bu eseri bulmuş, saray tercümanı Murat Bey'e çevirterek Kanunî'ye sunmuştur. Eser II. Mehmed'in babası II. Murad'a yaşlılıkla ilgili sorulara verdiği cevaplardan oluşur.[24]

İlk Türkçe tercümelerine 14. yüzyılda rastladığımız *Kabusnâme* ve *Kelile ve Dimne* nasihatname türünde yazılmış olup ahlakî yönü ağırlık kazandığı için "genel ahlak kitapları" arasında yer almaktadır.[25] Türkçe'ye ilk çevirisi 14. yüzyılın ilk yarısında yapılan *Kabusnâme*'nin, bugüne kadar altı farklı çevirisi yapılmıştır. Bunların içinde Türk edebiyatında en ünlüsü Mercimek Ahmed'in II. Murad adına 1432'de yaptığı tercümedir. Bundan beş yıl önce ise Bedr-i Dilşâd *Kabusnâme*'yi manzum olarak *Muradnâme* adıyla tercüme ederek yine II. Murad'a sunmuştur. Bu eserde de hükümdarlığın vasıfları, vezirlik, padişahın hizmetinde bulunan görevliler, nedimlik, subaşılık, savaş, ceza-af, hazine, kâtiplik gibi doğrudan devlet idaresiyle ilgili bölümler bulundurduğu için siyasetname olarak da kabul edilmektedir.[26]

Kelile ve Dimne'nin Anadolu sahasındaki ilk çevirilerinden biri 15. yüzyılda Kul Mesud tarafından Nasrullah'ın Farsça tercümesine dayanılarak Aydınoğulları'ndan Umur Bey'in (ö. 1348) isteği üzerine yapılmıştır.[27] Nasrullah'ın Anadolu sahasında bir diğer tercümesi de 16. yüzyılda yapılmış olup mütercimi bilinmemektedir.[28] Ayrıca başı ve sonu eksik olduğu için hangi dilden tercüme edildiği kesin bilinmese de *Kelile ve Dimne*'nin Arapça çevirisine dayanılarak yapılmış başka bir tercümesinin dışında yine 16. yüzyılda Ali b. Salih (ö. 1543) tarafından Türkçe'ye çevirilen *Humayunnâme* adlı bir *Kelile ve Dimne* çevirisi daha bulunmaktadır. Bu çeviri ise Hüseyin Vaiz Kâşifî'nin (ö. 1505), *Envâr-ı Süheylî*'si esas alınarak yapıl-

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

[24] Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3295; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan, nr. 407; ayrıca bk. Marino de Cavalli, *Yaşlılığa Övgü: Der-Medh-i Pîrî*, çeviren Murad Beg, haz. Mehmet Aydın, Ankara 2007, s. 17-22.

[25] Agâh Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız", *TDK Belleten 1963*, Ankara 1964, s. 107-108.

[26] Âmil Çelebioğlu, "Kâbus-nâme Tercümesi Murâd-nâme'ye Dâir", *Türk Kültürü*, XVI/192 (Ankara 1978), s. 15-24; Adem Ceyhan, *Bedr-i Dilşâd'ın Murâdnâmesi*, İstanbul 1997, I-II; Bursalı Mehmed Tahir, Mercimek Ahmed'in *Kabusnâme* çevirisine siyasetnameler arasında yer vermiştir (*Siyâsete Müteallik Âsâr-ı İslâmiyye*, İstanbul 1332, s. 9, nr. 35).

[27] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, II, 305.

[28] C. Brockelmann, "Kelile ve Dimne", *İA*, İstanbul 1977, VI, 555.

mıştır. *Kelile ve Dimne* hükümdara ve devlet yöneticilerine gerekli olan bilgileri vermesi dolayısıyla bir siyasetname olarak da nitelendirilmiştir.[29]

Anadolu Türkçesi ile Türkçe olarak yazılmış olan ilk siyasetname Şeyhoğlu Mustafa'nın *Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ* (yazılışı: 1401) adlı eseridir. Yazar Germiyan ve Osmanlı saraylarında bulunmuştur. Adı geçen eseri Osmanlı sarayında bulunan Paşa Ağa b. Hoca Paşa adına kaleme almıştır. Eserde idareci sınıf ele alınmıştır. İlk iki bölümde padişah ve beğlere, üçüncüsünde vezir, kalem ehli ve naiplere, dördüncüsünde ise müftü, kadı ve vaiz gibi bilginler sınıfına, kendi görevleri doğrultusunda yapmaları gereken işleri bildirerek onlara çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Padişaha adaletten ayrılmaması, halkı gözetmesi, düzenli ordu bulundurması, bilginlere gereken değeri vermesi gibi öğütler verirken, vezirliğin önemini vurgulayarak, doğruluk, yücelik, sebat gibi niteliklerin bunlarda bulunması gerektiğini belirtir. Şeyhoğlu padişahlığın adaletle ikiz kardeş olduğunu, padişahın gövdede gönül gibi olduğunu, o doğru olursa insanların doğruluk, eğri olursa onların fesat içerisinde olacağını söylemektedir.[30]

Bu dönemde yazılan bir eser de Hüsameddin Amasî'nin Gazzalî ve Maverdî'nin eserlerinden yaralanarak kaleme aldığı *Mir'âtü'l-mülk*'tür. 15. yüzyıldaki siyasetnameler arasında Musannifek tarafından Veziriazam Mahmud Paşa adına kaleme alınıp onun da Fatih Sultan Mehmed'e takdim ettiği *Tuhfetü's-selâtîn* adlı bir eser daha bulunmaktadır. İdris-i Bitlisî'nin *Kanûn-ı Şahenşâhi*'si de bir siyasetname örneğidir.[31]

Müstakil olarak siyasetname türünde Anadolu sahasında telifî bir tercüme olan Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-küberâ*'sından sonra ikinci olarak yazılan Kasım b. Seydî el-Hâfız Ankaravî'nin *Enîsü'l-celîs* adlı eseri gelmektedir.

Enîsü'l-celîs ve mütercimi Kasım b. Seydî el-Hâfız Ankaravî hakkında kaynaklarda çok sınırlı bilgi bulunmaktaydı. Z. Fahri Fındıkoğlu, bir makalesinde, eserin Berlin nüshasından söz etmiş, onun "yarı tercüme yarı telif bir eser olduğunu, dinî neviden bir ahlakî siyaseti, dinî esasa dayanan bir içtimaî adalet fikrini devrin

[29] Zehra Toska, "Kelile ve Dimne'nin Türkçe Çevirileri", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları*, XV, Harvard 1991, s. 355-380.

[30] Kemal Yavuz, "XV. Asra Girerken Devletin İdareci Sınıfı Üzerine Görüşler", *Millî Kültür*, sy. 49, Ankara 1985, s. 9-13. a.mlf., *Şeyoğlu Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ*, Ankara 1991.

[31] Coşkun Yılmaz, "Siyasetname", *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 306.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

hükümdarına telkin ettiğini" belirtmiştir.[32] A. Sırrı Levend[33] ise Fındıkoğlu'nu kaynakça göstererek *Enîsü'l-celîs*'in yalnızca adını ve mütercimini haber vermiştir. Muhtevası hakkında fazla bilgi bulunmayan *Enîsü'l-celîs*'in biri özel kütüphanemizde[34] diğeri Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde (nr. 256) olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Bu iki nüsha esas alınarak eserin tenkitli metni tarafımızdan neşre hazırlanmıştır.

2. Enîsü'l-celîs ve Mütercimi Hakkında Bilgi

Daha önce de belirttiğimiz gibi eser ve mütercimi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Eserden öğrendiğimize göre *Enîsü'l-celîs* Arapça (müellifin adı verilmemekte) kaleme alınmış, Hacı b. İsmail Tebrîzî tarafından Farsça'ya, II. Murad'ın isteğiyle Kasım b. Seydî el-Hâfız Ankaravî tarafından da Farsça'dan Türkçe'ye çevrilerek *Enîsü'l-celîs* adı verilmiş ve adı geçen padişaha sunulmuştur (2b). Buradan hareketle eserin II. Murad'ın saltanat yılları olan 1421-1451 yılları arasında tercüme edildiğini tespit ediyoruz. Berlin nüshasının istinsah tarihi belli değildir, tanıttığımız nüshanın istinsahı ferağ kaydında Cemaziyelâhir 860 (Mayıs 1456) olarak belirtilmiştir (52a). Ayrıca tercüme tarihinden çok kısa bir süre sonra istinsah edilmiş olması da eserin bu nüshasının önemini arttırmaktadır. Eserin Arapça veya Farsça aslına ulaşamadığımız için nasıl bir tercüme olduğu konusunda kesin bir şey söylememiz mümkün olmamaktadır.

Fakat eserde tercüme havasının fazla hissedilmediğini söyleyebiliriz. Yarı telif yarı tercüme olarak nitelendirebileceğimiz bu eserdeki asıl amaç içtimaî adalet fikrini devrin hükümdarına telkin etmektir. Ayrıca saltanatın önemi, devlet idaresi ve halka nasıl davranması gerektiği gibi konularda da hükümdara bilgi vermekte ve yol göstermektedir. Konuyu teyit etmek ve söylediklerinin doğruluğunu ispat için sık sık ayet ve hadislere, bazan da geçmiş idarecilerin tatbikatlarına yer verir. Anlatımı sıkıcılıktan kurtarmak ve daha ilgi çekici hâle getirmek için konular arasına hikâyeler sokulmuş, şiirler serpiştirilmiştir. Eserde tercüme sebebinin anlatıldığı 17, tevhid başlığı ile 8, Allah'ın yüceliğini ve Hz. Peygamber'in üstünlüklerini

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

32 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Türklerde İçtimaiyat Tarihçesi ve Ziya Gökalp", *İş*, yıl 1, sy. 3-4, İstanbul 1934, s. 167.

33 A. Sırrı Levend, "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten 1962*, Ankara 1963, s. 185.

34 Bu nüshanın bize ulaşmasını sağlayan Necdet İşli'ye teşekkürü bir borç biliyorum.

dile getiren 15, II. Murad'ın medhiyle ilgili 17 beyitlik müstakil şiirlerden başka çeşitli bölümlerde konuyla alakalı beyit, kıta, dörtlükler ve Farsça 3 manzume bulunmaktadır. Eserdeki Türkçe beyit sayısı toplam 98'dir. Bu şiirlerin bir kısmının eserin Farsça aslında da bulunduğu, mütercimin bunları Türkçe'ye şiir olarak çevirdiği anlaşılmaktadır.

Tercümenin etkisiyle olsa gerek "ki"li cümlelere başvurulsa da esere kısa, anlamlı, kolay anlaşılan cümleler hâkimdir.

Eser en genel anlamıyla devlet yönetimini üstlenmiş padişah ve diğer yöneticiler için kaleme alınmıştır. Eserde verilen şiirlerin söz ve mana sanatları bakımından fazla önemi bulunmasa da siyasetle ilgili konuların veciz ifadelerini tespit açısından önem taşımaktadır. Yazar konuyla ilgili gönlünden geçen duyguları daha samimi bir biçimde ifade etmek için bu yola başvurmuş olmalıdır. Eserin Arapça ya da Farsçasına ulaşamadığımız için bu şiirlerin mütercime mi müellife mi ait olduğunu bilemiyoruz.

3. Eserin Türkçeye Çevrilişi

Mütercim, II. Murad'ın isteği üzerine *Enîsü'l-celîs*'i Türkçeye tercüme ettiğini belirtmektedir. Sultanın bu eseri zaman zaman okumasını ve bununla amel etmesini istemekte, böylece hem dünyada hem de ahirette kurtulanlardan olacağını ifade etmektedir. Eserin II. Murad adına yazıldığı ve ona sunulduğu yine mütercimin kendisi tarafından bildirilmektedir (vr. 2b-4a).

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tubaa.gov.tr

4. A Nüshasının Tavsifi[35]

Baş (lb): el-ḥamdü li-llāhi'llezī eḫrace min sülāleti's-sulṭāni's-sa'īdi'ş-şehīdi

Son (52a) Nüvīsende rā her ki gūyed du'ā
Ḥuẕāyā be-kün ḥāceteş rā revā

Eser vişneçürüğü renginde yarı meşin miklaplı, ebru kaplı bir cilt içinde 52 yapraktır. 170 x 120 (135 x 100) mm. ebadındadır. Her sayfada harekeli nesih yazıyla 13 satır bulunmaktadır. Söz başları ve önemli kelime, cümle, âyet ve hadisler

[35] Bu nüsha Azmi Bilgin'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu nüsha eserin sonunda tıpkı basım olarak verilmiştir.

kırmızıyla yazılmıştır. Kâğıdı âharlı olup cetvel çekilmiştir. Yapraklar rutubetten dolayı yer yer haraptır. İstinsah tarihi ferağ kaydında Cemaziyelâhir 860 (Mayıs 1456) olarak belirtilmiştir. İlk yaprak tamir görmüştür. Yaprak numarası verilmeyen ilk yaprakta 1234 (1819) senesi Şehzade Sultan Ahmed'in doğumuna dair fevâid kaydı vardır. Eserin son yaprağında (52b) ve 52b-53a'da 1242 (1826) yılı Muharrem ayında İstanbul'da çıkan bir yangından bahsedilmektedir.

5. B (Berlin Kraliyet Ktp. Nr. 256) Nüshasının Tavsifi

Baş (lb): el-ḥamdü li-llāhi'llezī eḫrace min sülāleti's-sulṭāni's-sa'īdi'ş-şehīdi

Son (94a): Ḳavī eyle İlāhī budağında
Āmīn yā Rabbe'l-'ālemīn

İlk sayfada müzehhep bir serlevha vardır. 180x130 mm. ebadında olan 94 yapraklık yazmanın her sayfasında harekeli nesih yazıyla 9 satır bulunmaktadır. Bazı sayfalarında cetvel vardır. Söz başları ve fasıllar değişik kalemle yazılmıştır. 61. varaktan sonra bazı sayfalarda yazı stili değişiklik göstermektedir. Bu bize eksik varakların sonradan tamamlandığını göstermektedir. 10, 19 ve 21 yapraklardaki sayfa düzensizlikleri A nüshasından yararlanarak tarafımızdan düzeltilmiştir. Heceler özellikle de son heceler yoğun olarak ünlü için harf yazılmadan harekeyle gösterilmiştir.[36] Yazmada ketebe kaydı bulunmamaktadır.

6. Nüshaların İmla ve Dil Özellikleri

Enîsü'l-celîs'in her iki nüshası da Eski Anadolu Türkçesi dil ve imla özelliklerini yansıtmaktadır. İstinsah kaydı belli, daha eski ve B'ye göre daha düzenli bir nüsha olduğu için asıl nüsha olarak A'yı aldım. Bu yüzden A nüshasının belli başlı dil özellikleri üzerinde duracağım.

Kelime başlarında k'lerin üzerine üç nokta konularak çoğu yerde k/g ayırımı imlada belirtilmiştir: gibi (17b/3, 20a/9, 24b/13), girü (22b/3, 34a/8), görüp (24b/1), gündüz (45a/6), gel (24b/2). Kelime içindeki k'lerin üzerine üç nokta konularak k/g ayırımı bazan gösterilmiştir: göglere (18a/9), göklere (20b/2), göklerde (20b/10), degin (24b/3), ögüt (35b/11).

[36] Bu nüshayla ilgili bilgiler W. Pertsch kataloğu (*Verzeichnis der Turkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek Berlin*, [y. y., t. y], III, 279) ve bu nüshanın bizdeki fotokopilerinden yararlanılarak verilmiştir.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TÜRKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

Uyku kelimesinin hem uyku (17b/3) hem uyḫu (17b/1) biçiminde yazılışları mevcuttur.

3. Her iki nüshada da özellikle kelime sonlarında ünlüler yazılmayıp hareke ile gösterilmesi çok yaygındır: gibi (17b/3), anı (35a/4), anun *cevâbı* (32a/7), iderdi (32a/9), dükeli (22b/10), assı (25a/11).

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yaygın olarak kullanılan kelimeleri bu eserde de görmekteyiz: uçmaḳ (22b/6, 9), biti (22b/9), dükeli (22b/10), assı (22b/11), alḳış (22a/6), eyü (22b/5), azâbun *ḳatırağı* (22b/13), ımızġan- (33b/1), ḳablubaġa (25b/8).

Eserin nüshaları arasında imla, kelime, gramer yapıları ve zaman zaman da cümle kuruluşlarına varan farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar metindeki nüsha farkları incelenince kolayca anlaşılacağından burada birkaç örnek vermekle yetineceğim:

İmlâ: bünyâd (A 8a/1) / bünyâẕ (B 13a/6), pâdişâh (A 8a/2) / pâẕişâh (B 13a/9), ṣıġıncaġıdur (12b/13, 13a/1) / ṣıġıncaḳıdur (B 23a/2,3), hemçünân (A 13a/7) / hemcünân (23b/1), ṭutaram (A 18a/11) / dutaram (B 32a/6), geçicügi (32b/7) / kecicügi (B 59b/9), lâcerem (A 29b/2) / lâcirem (B 54a/1),

Bir kısım kelime ve yapılarda: bilgil kim (A 1b/8) / şöyle kim (B 2a/2), nice ki (A 1b/9) / nite ki (B 2a/4), kimi (A 7a/10) / baʿżı (B 12a/3), bes (A 8a/8) / pes (B 13b/8, 14a/7), aceb (A 12a/6) / acîb (B 21b/2), sulṭân-ı İslâm (A 12b/7) / sulṭânü'l-İslâm (B 22b/4), sözler çoġıdı (A 21a/9) / söz coġıdı (B 38b/1), Ḳur'ān-ı Ḳadīminde (A 20a/11) / Ḳur'ān-ı Ḥakîminde (yazmada yanlış olarak Ḥükminde biçimindedir, B 36b/3), firiştehler (A 34a/12) / firişteler (B 65a/9), kafasın görmeye (A 39a/12) / kafasını görmeye (B 74a/1).

Cümlelerde: Allāhu teʿālāya ḥamd idüp (A 1b/5) / Teñri teʿālāyı ḥamd idüp (B 1b/5), Peyġāmber āline ve aṣḥābına ṣalavāt getürdügümüzden ṣoñra (A 1b/5) / Peyġāmbere ṣalavāt getürdügümüzden ṣoñra (B 1b/6), Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā Ādemi şöyle yaratmışdur (A 2a/2) / Ādemi Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā şöyle yaratmışdur (B 2a/9), bu ḫaṭar didügümüz nesneler ol server-i ʿālemiyān ve mefḫar-i ādemiyān Peyġāmber ḫażretinüñ aḫbārı ve kelāmı-y-ıla bilür (A 2a/4) / bu ḫaṭar didügümüz nūr-ı Nübüvvetile bilünür (B 2b/2), illā şunlara iderler kim (A 2a/11) / ve illā şol yire ṭabīblıḳ eylerler ki (B 2b/9), bu duʿācı semʿine şöyle yitişdi ki (A 2a/12) / bu duʿācıya yitişdi ki (B 3a/2), pādişāhları cehenneme bıraġalar, el-ʿiyāẕü bi'llāḥ (A 6a/2) / pāẕişāhlar-içün Cehennemde maḳāmlar yapalar ve (B 9a/8), Hārūnu'r-Reşīd ṣordı kim, Şaḳīḳ-ı Zāhid sen misen (A 35b/10) / Hārūnu'r-Reşīd su'âl itdi ki, sen misin Şaḳīḳ-ı Zāhid (A 35b/10).

7. Fasılları (Bölümleri) ve Muhtevasının Özeti

Hamdele ve salveleden sonra insanların beğlere ve sultanlara yakın olmak istediği belirtilir. Alimlerin sultanlara yakınlığının ise ilim, vaaz ve nasihatle olduğu, bununla sultanın zarar gelecek işlerden kendisini koruyabileceği ifade edilir. Eser 29 Fasıl'dan (Bölüm) meydana gelir.

1. Fasıl (4a-7a). Din yolu dünya, ahiret, nefs ve Hak Teala hazreti olmak üzere dört asıldan oluşur. Ahireti elde etmek için dünyaya itibar etme, Allah'ı bulmak için nefse uyma! Padişahların Allah'ı bulmasının temel şartı adaletle hükmetmeleridir. Adalet bu bölümden başlayarak eserin bütünlüğü içerisinde sultanlara ısrarla tavsiye edilir ve sık sık hatırlatılır. **2. Fasıl** (7b-8a). Hükümdarlara Allah'ın saltanat tahtını vermesi bir ilahî takdirdir. **3. Fasıl** (8a-10a). Allah'ın ezel, vakt ve ebed olmak üzere üç vilayeti vardır. Padişahların gönlü Allah'ın hazineleridir. Padişahlara itaat etmeyi Allah ve Hz. Peygamber emretmektedir. Onlar yeryüzünde Allah'ın gölgesi olup mazlumlar o gölgede dinlenir ve rahat ederler. **4. Fasıl** (10a-11b). Allah'a en yakın an secde vaktidir. Secdeden murat en şerefli aza olan yüzün bütün her şeyin yaratılışında ana unsur olan toprağa konmasıdır. **5. Fasıl** (11b-12b). Allah'ın rahmeti bir cana iner ki o da İslam sultanının zatına müteallikiir. **6. Fasıl** (12b-14a). Hiç kimsenin canının ululuğu İslam sultanının canı mertebesine yetişemez. Zira onun canı makam-ı ulvîdendir. Kerrûbîler ve rûhânîler arşta oturdukları hâlde onlar bile İslam sultanının canının ululuğuna yetişemezler. Sultanın gelmesi Hak'tan bize rahmettir. **7. Fasıl** (14b-l5b). Allah zat sıfatı olan Kur'an-ı Kerim'ini Hz. Muhammed'e ve insanlara gönderdi ki onunla bunları bezeye. Bu bölümde canla ilgili özetle şu bilgiler verilir: Can cism-i latîftir[37] canın rengi de suyun rengi gibi bilinmez. Ayrıca ateş, hava ve melekler de cism-i latîftir. Bunlar da kendi içinde farklı özelliklere sahiptir. Su, ateş göze görünür, melekler göze az görünür, can bunların hepsinden daha latîftir bir anda a'lâ-yı illiyyînden[38] tahte's-serâya[39] iner ve yeryüzünden arşa çıkar. **8. Fasıl** (15b-l6a). Canla ilgili bilgiler bu bölümde de devam eder. **9. Fasıl** (16a-17a). Canın dimağa geçmesi için kuvvetler vardır. Ona hayal gücü ve hıfz gücü adı verilir. Bunlar aklın hizmetindedir. Tasavvur ve tahayyül kuvvetleri ise uykuda olur. Zikir ve fikir uykuda olmaz, uyanıklıkta olur. **10. Fasıl** (17a-18a). Bu bölüm "Benim

[37] cism-i latîf: Beş duyu ile kavranamayan melek, cin vb. varlıklar.

[38] a'lâ-yı ılliyyîn: Gökyüzünün en üst makamı, en yüksek yeri.

[39] tahte's-serâ: Toprak altında

uyur hâlim uyanık hâlim gibidir" hadisi ile başlar. Hz. Peygamber'in kendisinin her an Allah ile beraber olduğunu, gözlerinin uyusa da gönlünün uyumayacağını bildiren hadisleriyle devam eder. Hz. Peygamber'in Allah katındaki yüceliği üzerinde durularak vahdet makamını[40] bulduğu kendi sözleri ile anlatılır. **11. Fasıl** (l8b-22b). Bu bölümde de Hz. Muhammed'in mucizeleri ve üstün vasıfları anlatılır. Onun makamına hiçbir peygamberin ulaşamayacağı örneklerle belirtilir. **12. Fasıl** (22b-24a). Canla ilgili açıklamalar bu bölümde de yer alır. Cennet ve cehennem hakkında bilgi verildikten sonra sultanın halkına iyilikle muamele yapması övülür. Günahkârların yaptıklarına pişman olup tevbe ederlerse Allah'ın bağışlamasına nail olacakları ifade edilir. **13. Fasıl** (24a-26b). Adl Allah'ın sıfatlarındandır. Her yaptığın iyiliği yerli yerince yapmak adaletli olmaktır. Ey sultan sen adaletle hükmet ki senin neslin ve sülalen de senden adalet görüp ve öğrenip onlar da adaletle hükmedeler. Hz. Süleyman, İskender, Me'mun, Harunürreşid, Sultan Mahmud ve ecdadı Orhan, Bâyezid ve Muhammed (Mehmed) gibi Osmanlı sultanlarının adaletle hükmettikleri için iyilikle anılmışlardı. Fakat zalim sultanlardan hiçbir eser kalmamıştır. **14. Fasıl** (26b-27a). Ateşle azap edilmemelidir. **l5. Fasıl** (27a-29b). Devleti kendi canı gibi seven, akıllı ve öğüt vermeyi bilen kimselerin sözüyle hükmetmek gerekir. Görüş ve tedbir sahibi olanların sözünü dinle, istişareyi bırakma, kuruntuyu terket. **16. Fasıl** (29a-30a). Hz. Adem'in ve zürriyetinin yaratılışı anlatılır. **17. Fasıl** (30a-31a). Kötü arkadaşın zararı er geç sana da ulaşır. Onları kendinden uzak tut. Hazineye toplanacak malları helal yoldan al. Zulümle toplanacak malların günahı sultana olur. Emrin altındakilerin yaptıklarından sen sorumlusun, onlara da adaletli hareket etmelerini emret. **18. Fasıl** (31a-33b). Eski sultanlardan ve halifelerden gerçek dindar olanlar vardı, bunlar alimlerden öğüt isterlerdi. Devlet Hazinesi, kamçı ve kılıç hükümdarın üç ana unsurudur. İhtiyacı olana Devlet Hazinesinden ver, Allah'ın buyruğuna karşı geleni kamçı ile terbiye et, haksız yere adam öldüreni kılıç ile tepele. **19. Fasıl** (33b-37a). Allah gayb âleminin perdedarlarını (bekçilerini, kapıcılarını), bu görülen âleme göndermek istedi, onları harf kadehlerine döktü ve gönderdi. Bu bekçileri munis yarattı, bu munis denilen candır. Ölüm cana gelmez, ten topraktandır, geri toprağa konur. Ruh arşa melekler tarafından iletilir. İman adalet suyu ile sulanmalı, itaatle beslenmeli, dindar alimlerden öğüt alınmalı ve onlarla amel edilmelidir. Bu alimlerin sohbetlerini ganimet bil, onları gönülden kabul et! Alimler peygamberlerin vârisleridir, bu miras da ilim ve hikmettir. **20. Fasıl**

[40] vahdet: Allah'a ulaşıp, Allah ile bir olma hâli.

(37a-38a). Müellif alimlerle ilgili bilgi vermeyi bu bölümde de sürdürür. Onları ahiret ve dünya alimleri diye ikiye ayırır. İnsanın önce kendini bilmesi gerektiği söylenir. **21. Fasıl** (38a-40a). Enbiya ve evliyanın ilmi gönül içinden gelir, o mutlak âleme açılmıştır, o da Levh-i mahfuz'dur[41]. Alimlerin ve hükemânın ilmi ise havastan gelir. "Meliklerin kalpleri Allah'ın hazinesidir." hadisinden sonra "Bu safî gönlü adalet ve insafla aydınlık idesin, zulüm ve cevrle karanlık kılmayasın" diye yine sultana seslenir. **22. Fasıl** (40a-42b). Ahiret dünya saltanatı yüzünden ihmal edilmemelidir. Ahireti kazanmak da yine adaletle mümkündür. Bütün varlıkların gerçek sahibi ancak Allah'tır; insanların melik ve memleket sahibi olması mecazîdir. Bugün memleketin sahibi olarak adaletle hükmeyle, halka şefkat ve merhametle muamele yap. Hakk'ın rızası alınmadan halkın rızası alınmaz. **23. Fasıl** (42b). Her şey Allah'ın gücü kudreti altındadır. Kan, balgam, safra ve sevda gibi insan yaratılışında bulunan unsurlardan hasıl olan davranışlar, Allah katında makbul değildir. **24. Fasıl** (42b-43b). Hakîmlerden olan müneccimler her işi yıldızlara havale ederler, hâlbuki her şey Allah'ın emrindedir. Yıldızlardan hareket ederek işler düzenlenemez. **25. Fasıl** (43b-45a). Allah her şeyi dilediği gibi, illetsiz ve kendi kudretiyle yaratır. İnsanlar cevhere (öze) tasarruf eder, özü kendi aslından başka bir asla döndüremezler. **26. Fasıl** (45a-46a). Hakîm ve müneccim yıldızları ve tabiatları alamet bilmeli, illet bilmemelidir. Yıldızlar cemadattandır, onlardan iş, eylem gelmez, dolayısıyla müneccim gayptan haber vermemelidir. **27. Fasıl** (46a-48a). Gayptan haber veren müneccimin sözünü değil Allah'ın ayetlerini haber veren Hz. Peygamber'i dinlemek gerekir. Melek ile insanlar arasındaki farklı özellikler belirtilir. **28. Fasıl** (48a-49a). Bütün meleklerin belli bir makamı vardır. İnsan tabiat ve nefsine uymayıp İslam'a uygun hareket ederse izzet ve şerefe nail olur. Allah'ı ve onun gönderdiği dini bilmek peygambersiz olmaz. **29. Fasıl** (49a-52a). Peygamberler halkı Allah'ın dinine çağırır. Sultanlara niçin itaat etmek gerektiği üzerinde durulur. Sultana "emr-i ma'ruf nehy-i münker"in farz olduğu hatırlatılır. Eserin bu son bölümünde sultan için yazılmış 17 beyitlik bir medhiye de bulunmaktadır.

[41] Levh-i mahfuz: Allah'ın takdir ettiği, olmuş ve olacak her şeyin üzerinde yazılı bulunduğu kabul edilen levha.

8. Enîsü'l-celîs'te Yer Alan Başlıca Siyasetname Konuları[42]

a. Devlet Yönetiminde Adalet

Siyasetnamelerin temel konusu adalettir. Hükümdarların Allah'ı gerçek manada tanıması, Elest meclisinde verdiği sözü yerine getirebilmesi için halka adaletli davraması gerekmektedir. Adalet Allah'ın sıfatlarından olup padişahın adil olması durumunda Allah'ın sıfatıyla bezenmiş olacağı belirtilmektedir.

Adalet bir kimseye iyilik etmek değildir. Belki adalet her iyiliği yerli yerine yapmaktır (24a).

Allah bulunmayınca istenmez. O keremiyle "Elest bezmi"nde kendisini sana bildirdi, işte o zaman sen onu buldun. O zaman zorunlu olarak bulmuştun, şimdi bulmak senin isteğinledir. Allah kendisini sana bildirmek istedi, ilahî bir lutuf olarak seni kendisine çekti ve seni terbiye edip perdeyi kaldırdı, aracısız dostu buldun ve "belî" dedin. Ortaya perde koydu ve (seninle kendi arasına) bir engel koymuş oldu. "Elest bezmi"nde Allah'ı bulmak onun lütfuyla olmuştu, şimdi onu bulmak senin arayıp o yolda çaba göstermene bağlıdır. Ey İslam padişahı, senin Allah'ı istemen ve araman adaletle hükmetmendir, adaletli davranırsan O'nu bulursun (4a-4b).

Adalet Allah'ın sıfatlarındandır. Sen de adaleti uygula ki Allah'ın adalet sıfatıyla bezenmiş olasın. Adalet bir kimseye iyilik etmek değildir. Adalet iyiliği yerli yerince etmektir. Mesela bilginlere kale ve silahlar bağışlamak, öğretim işini ve kitapları sipahilere ve beylere vermekle iyilik yapmış olmazsın. Bu iş adaletli değildir, adaletli olması için medreseleri ve kitapları bilginlere, kale ve silahları da beylere, süvarilere ve askerlere vermek gerekir. İşte böyle olursa her işi yerine sarf edip adaleti yerine getirmiş olursun (24a).

b. Adaletin Karşılığı ve Padişah İçin Önemi

Adalet devlet yönetiminde temel önem taşır. Adil bir yönetim sergileyen hükümdarlar hem Allah katında hem de insanların yanında birçok güzel karşılık bulacaklardır.

Adil sultanların yapıp işledikleri her gün göklere ulaştırılır. Adil padişahların bir

[42] Bu bölümde eserin daha iyi tanınması için ilgili konulara ait metinler bugünkü Türkçe'ye aktarılarak verildi, parantez içerisinde de metnin geçtiği varak belirtildi.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tba.gov.tr

rekât namazı tebaanın yetmiş bin rekâtlık namazının derecesine eşittir (4b). Halkına adil ol ki senin neslin de senden adalet görüp öğrenir ve onlar da adaletle hükmeder, sen de onların sevaplarına ortak olursun (23a- 24b). Dünya geçer gider, ömür tükenir, adalet sevabı baki kalır, ahirette karşılığını bulur (25a). Hiç kimse adaletle hükmetmekten zarar etmedi ve zulmedenlerden hiç kimse de yarar görmedi (25a).

Ey cihanın şahı ve ey zamanın sultanı! Senin arkandan iyi işlerin kalması kötü işlerin kalmasından daha iyidir. Adalet ve doğruluk için çalış ki tüm halktan övgü ve dua alasın. Böylece devlet ve şevketin daha da artar (26a). Adaletle hükmet ki, sen anıldığın zaman "Allah rahmet etsin" desinler (26b). Allah'tan yana ol, bu saf gönül sende vardır, cevherin kendisidir, mum gibi nakşı kabul edicidir. Temiz yere ekilen her çeşit tohumun bittiği gibi adalet tohumu ekersen din ve dünya mutluluğuna kavuşursun. Buna delalet edenler de ortak olur. Adalet gönül aynasına parlaklık verir, zulüm ise gönül aynasını karartır, adalet yeniyle silinerek cilalanır ve pası giderilir (40a). Ey İslam padişahı! Ebedî sonsuzluğa erişmek için sen de adaletli ol. Çünkü bundan amaç Yüce Allah'a kavuşmaktır (40b). Ey İslam sultanı! Bugün mülkün senin olduğu gibi yarın haşir gününde de senin olmasını istiyorsan adaletli ol (41b).

Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

c. Devlet Yönetiminde Zulüm

Adaletin zıttı zulümdür, adalet ne derece övülmüşse zulüm de o derece yerilmiştir:

İslam güzel bir sıfattır, övülmüş ve beğenilmiştir, zulüm sıfatı İslam'ın güzelliklerini ve üstünlüklerini örter (23a). Hiç kimse adaletle hükmetmekten zarar görmedi, hiç kimse de zulmetmekten yarar sağlamadı (25a). Zulüm gönül aynasını karartır (40a).

Bir sahabi Hz. Peygamber'den şöyle işittiğini söyler: Beyleri, sultanları yarın kıyamet gününde getirip onların zalimlerini de adil olanlarını da sırat üzerinde tutarlar. Allah sırat (köprüsüne), onları silkelemesini emreder. Zulmeden, halka eziyet eden ya da iki hasımdan birisine arka çıkıp sözünü fazlaca dinleyen kişiler, o silkeleme sırasında cehenneme düşerler ve makamlarına (kalacakları yere) ulaşmış olurlar (6a). Hz. Peygamber, "Raiyyetin yaptığı zulme padişah rıza gösterirse o zulmü padişah yapmış olur, raiyyetin yaptığı zulmü padişahtan sorar, padişahın yaptığı zulmü raiyyetten sormaz." buyurmuştur (30b).

ç. Padişahlara Özgü Nitelikler

Diğer siyasetnamelerde olduğu gibi *Enîsü'l-celîs*'te de sultanlar Allah'ın lütfuna eren seçkin kimseler olarak anlatılmaktadır:

"Padişahlara ten ve can elbisesi verilmiştir. Ten elbisesi saltanattır, can elbisesi kurbettir (Allah'a yakın olmak). Ten için verilen tenin miktarı, can için verilen de canın miktarı kadardır. Önce tenin boyu ölçüldü, o kadar kurbet hilati verildi, işte bu candır, tenine gönderildi. Onunla Allah'ın yaratma kudretine bakıp yaratıcı kudreti göresin, yarattıklarından hareketle Yaratıcı'yı anlayıp kavrayasın (6b).

Ey padişah, ezelî takdir gereği Allah sana saltanat tahtı verip seni memlekete padişah kıldı. Kur'an'da "Allah ezelî takdirde bu devleti ve saltanatı sana vermişti." buyurur. Bugün dünyada o ezelî ihsanı ortaya çıkardı ve saltanat giysisini sana giydirdi ve devlet tacını başına vurdu (7b). Allah senin gönlünü kendi hazinesi kıldı. Buna delil Hz. Peygamber'in şu sözleridir: "Padişahların gönlü Allah'ın hazineleridir". Senin bir saat adaletle hükmetmen bir abidin altmış yıllık kabul olunmuş ibadetinden üstündür (8b).

Padişahların alın saçı Allah'ın kudret elindedir (8b). Padişahlar yeryüzünde Allah'ın gölgesidir. Mazlumların senin gölgende dinlenmeleri ve rahat olmaları gerekir (9b). İslam sultanı Yüce Allah'ın gölgesidir (10a).

Allah kendi buyruğu ve Resulünün buyruğunu sultanın buyruğuna eş kıldı (9a). Senin (sultanın) gelmen Allah'tan bir rahmettir (13a).

Başkalarının canının ululuğu İslam sultanın canının ululuğuna yetişmez. Onun canı yüce bir makamdandır. Allah'a en yakın melekler ve ruhanî varlıklar arşta yerleşik olarak durmaktadır. Onlar bile İslam sultanının canının ululuğuna yetişemezler ki diğer halk nasıl yetişsin. Bizim elimiz Allah'ın kitabına yetişmez, ama harflerine ve kelimelerine yetişir. Aynı bunun gibi bizim ruhumuz da İslam'ın ve Müslümanların padişahının kutsal ruhuna yetişmez, fakat temiz zatını görebiliriz. Kur'an'ın harfleri gayp perdecilerinin sığınağı olduğu gibi İslam sultanı da halkın eminliğinin ve rahatlığının sığınağıdır (12b).

Allah sultana üç nesneyi verdi: Devlet hazinesi, kamçı, kılıç (32a).

Sizin kendinizin, baba ve dedenizin gönlü saftır. Bunun için gönlünüz Allah'ın hazinesidir. Bunun için Hz. Peygamber: "Hükümdarların kalpleri Allah'ın hazineleridir" buyurmuştur (39b).

Peygamberler Allah'ın gölgeleridir, sen de Allah'ın gölgesisin. Hz. Peygamber'e

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

uymamızın sebebi Allah'ın elçisi ve sevgilisi olmasındandır. Padişaha uymamızın sebebi ise Allah'ın yüceliğinin gölgesi olmasındandır. Nitekim yukarıda sultan yeryüzünde Allah'ın gölgesidir denilmiştir (49a).

d. İyi Adla Anılan Padişahlar

Eserde, Süleyman peygamber, İskender-i Zülkarneyn, Halife Memun (24b), Sultan Mahmud (26b), Sultan Sencer (26b), Harun Reşid (31a) gibi ünlü kişilerden başka, II. Murad ve ataları Orhan Gazi, Murad Han, Sultan Bayezid, Sultan Muhammed Han (Çelebi Mehmet) (25a) gibi Osmanlı hükümdarlarının adları da anılmaktadır.

e. Padişaha Verilen Çeşitli Öğüt ve Bilgiler

Padişahlara verilen öğütler bazen doğrudan verilirken bazan da açıklayıcı bilgi verildikten sonra yapılmaktadır:

"Öğütler taşa yazılanlar gibi olmalı, suya yazılanlar gibi olmamalıdır (40a).

Allah sana saltanat ve padişahlık verdi, senin de onun şükrünü bilmen gerekir. Bu saltanatını yararsız ve boş işlerle geçirmemelisin. Nefsinin hevesleriyle iş yapmamalısın. Oyunu, eğlenceyi, zulmü terk edesin. Halka her zaman adalet ve ihsanla muamele ederek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmalısın (5a).

Ey İslam sultanı, din yolunun aslı dörttür: Dünya, ahiret, nefis, Allah. Bu dörtten ikisini elde etmek için ikisine değer verilmemelidir. Ahiret için dünyaya, Allah'a kavuşmak için de nefse değer vermemek gerekir. Yani dünyayı terk eden ahireti, nefsi terk eden Allah'ı bulur. Bütün nesneler aramayınca bulunmaz, ancak Allah bulunmayınca aranmaz (4a).

Canın dimağa geçmesi için hayal ve hıfz gücü gerekir. Bunlar aklın hizmetçileridir... Uyanık ol, senin için bunların ikisi de ihtiyaçtır (16a-16b).

Ey padişah, "iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmek" sana farzdır. İyiliği emirle mescitler imar olur, kötülükten sakındırmakla da sefih kişiler ve bidatler ortadan kalkar. Mümin kişiler rahat ve mutlu yaşar, yüzlerini, yönlerini Allah'ın dergâhına döndürüp padişah için hayır dua ederler (49a).

Ey padişah, bu "iyilikle emir"i yerine getirirsen peygamber derecesine ulaşırsın. Ama Hz. Peygamber'in getirdiği dini güçlendiresin, dinin emirlerini uygulamak

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

için çaba gösteresin ve Muhammedîlere yardım edesin, çünkü Anadolu'da İslam dini zayıftır, sakın daha zayıf olmasın... İslam dini ancak "iyiliği emir ve kötülükten vazgeçirme" buyruğu yerine getirilirse kuvvetlenir (50b).

İslam güzel bir sıfattır, övülmüştür ve beğenilmiştir, onun bu güzel sıfatlarını zulüm sıfatı örter. Hâtem kâfir olduğu hâlde iyilik yaptı, bu iyilik kaybolmadı. Senin Müslüman ve mümin olarak Müslümanlara iyilik etmen de üstünlük ve yüceliktir, bu boşa gitmez. Ey Müslümanların sultanı! Yönettiklerine (raiyyet) iyilik et, çünkü seni daha sonra onlardan sorarlar (23a).

Adalet ve iyilik et, o iyilik ilerde sana yardımcı olur, inşaallah sonsuza kadar Allah'ın güvencesi (eman) altında olursun (40a).

Adalet bir kimseye iyilik etmek değildir. Belki adalet her iyiliği yerli yerine yapmaktır (24a).

Halka Allah'ın şefkat ve merhametiyle davranasın, böylece rauf ve rahim sıfatıyla bezenmiş olursun, bunlar Allah'ın sıfatlarıdır (41b).

Başkasının düşüncesi ve sözüyle hüküm verme. Ancak canı senin devletin, devletinin de onun canı olanların sözüyle iş yapabilirsin. Onlar nasihate ehil ve âkil kişiler olmalıdır. Eğer herkesin sözüyle iş yaparsan işler karışır, zapt edilemez olur (27a).

Kendi canı senin devletin ve senin devletin onun canı olan kişilerin görüşüyle iş yapmalısın. Bunlar fazıl ve kâmil akıl sahibi olmalıdır. Eğer sen herkesin görüşüyle iş yaparsan ülkede kargaşa çıkar ve âlemin nizamı bozulur (27b).

Meşveret vaciptir. Hz. Peygamber bile sahabelerle istişare etmiştir (28a).

Her ne yapacaksan gerçekliğini iyice bilmeden yapma. Kendini adaletin bereketiyle dünya padişahlığından ahiret padişahlığına ulaştır (28b).

Kötü arkadaşın zararı dokunur. O kötü yol kesicileri kendinden uzaklaştır. Böylece selamette olursun (30a).

Gaflet ile dost elden kaçar, düşman zafer bulur. Uyanık ol, bu sultanlıkta dünya mutluluğuna yetiştin, o saltanattır, onun gayretini göster (kıymetini bil) ki ebedî mutluluğa (ahiret saadetine) kavuşasın (33b).

Allah imanı sana bağışladı ve onu senin gönlüne ve göğsüne yerleştirdi. Onu (imanı) adalet suyu ile sula, Allah'a itaatle koruyup besle. Dindar bilginlerden öğüt isteyip dinle ve onların sözüyle iş yap. Çünkü öğüt işitmeme hâli iman zayıflığından olur (35a).

TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi www.tuba.gov.tr

Sana ulaşan alimden bir söz ve öğüt iste. Hakk'ı gözetmeyip hile ve aldatmacadan bir şeyler umarsa isteğini yapıp onun gibi alimlerden uzak dur. Alimin, dünyalık bir beklentisi ve tamahkârlığı olmamalı, Hakk'ın buyruğunu söylemelidir (35b).

Yolda giden yiğitler, yol erenleri olup riyazeti ve mücahedeyi o dereceye ulaştırırlar ki, ayna olmadan müşahede ederler. Ama siz baba ve dedeleriniz bakımından saf gönüllüsünüz, bundan dolayı gönlünüz Allah'ın hazineleridir. Nitekim Hz. Peygamber: "Padişahların kalpleri Allah'ın hazineleridir" buyurmuştur. Bundan dolayı gönül meleklerin sohbetine layıktır, bu sohbet gönül ehli (hâl ehli) olanların sohbetidir. Zaman bu saf gönlü adalet ve insafla parlatma zamanıdır. Sakın zulüm yapıp cevrederek onu tozlandırıp karanlık kılmayasın. Önüne gelen her yapacağın işte güvencen ve dayanağın Allah olsun, kendini ona ısmarla. "Allah'tan başka tanrı yoktur, onu vekil edin." Allah'tan yana ol, sende saf bir gönül bulunmaktadır, o cevherin kendisidir ve mum gibi olup nakşı kabul eder (39b).

Yaptığın her işte Hakk'ı gözet ki kurtuluşa eresin. Allah'ın rızasına aykırı olan kimsenin rızasını isteme. Allah'ın rızasını gözetirsen, O, senden hoşnut olur, halkı da senden hoşnut eder. Yaratan'ın rızasına aykırı olarak halkın rızasını istersen Yaratan hoşnut olmaz, halkı da (senden) hoşnut ettirmez. Hem halkın hem Yaratan'ın, senden hoşnut olmasını istiyorsan devamlı O'nun rızasını istemelisin (42a).

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

f. Bilgi ve Öğütlerden Çıkarılacak Başlıca Kurallar

II. Murad'ın çevresinde istişare yapılacak kimseler var

Kimlerle iş yapacağını ve onların özelliklerini söyledik. Onlar görüş ve düşünce sahibi olan kişilerdir. Hamd olsun ki bu özelliklere sahip kimseler İslam padişahının hizmetinde vardır, böyle olunca kargaşalık (fesat) olmaz (27b-28a).

II. Murad'ın ataları adil

Sultan Mahmud, Sultan Sencer ve senin gazi, adil padişah ataların gibi kıyamete kadar adil padişahların adaletinden söz edilir (26b).

Riyanın kötülüğü

Allah katında günahkâr kişilerin âh u vâhı, inleyip sızlanması züht ve ibadetlerine güvenen riyakâr zahitlerin zikir seslerinden üstündür. Çünkü onlar, Allah'ın rahmetine değil de yaptıkları züht ve tespihlerine güvenirler (23b).

İyi ad bırakmanın yolu

Hz. Adem'den günümüze gelinceye kadar sultanların mülk ve saltanatından, padişahlığı hakkında bir şeyler söylemediler, ama adalet ve ihsanından söz ettiler. Onların padişahlıkları gitti, fakat kendilerinin iyi adı kaldı (24b).

Hükümdar kime nasıl davranmalı?

Geçmişte sultanların bazılarının âdeti şöyleymiş: Ne zaman bir şehrin üzerine yürüseler varıp savaşmadan asla kimseyi bırakmazlar, şehrin yukarısına varıp yakınına konarlar, gayret ve çabalarını oraya bağlayıp o şehri fethedip alırlar. Bunun çalışıp çabalamanın bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Ey cihan ve zaman sultanı, senin arkanda da iyi ve güzel gayret ve çabalar olsun. Adalet ve doğruluk için çalışarak tüm halktan dua ve övgü alasın. Böylece devlet ve saltanatının heybeti daha da artsın. Çünkü onların tamamı senin buyruğun altındadır, bunlara şefkat ve merhamet et. Sen kendinden büyüklere oğul ol, babana hürmet eyle; kendinden küçüklere baba ol, çocuklara şefkat göster. Kendi yaşıtlarınla kardeş ol, kardeşlerine iyilik ve güzellikle bak. Zalimlerin ne kadar çabuk helak olduklarını ve onlardan geriye hiçbir eser kalmadığını da gör (25b-26a).

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Muhtesiplerin hâli ve muhtesipliğin önemi

Zamanımızın muhtesiplerinin[43] özellikle de Rum muhtesiplerinin hâli nasıl olacak? Onlar rüşvetle iş yaparlar, Allah'ın kullarını (canını) yakarlar. Böyle muhtesiplik yapmak Hz. Muhammed'in yolunu örtmektir. Çünkü halk muhtesipliği dinî bir görev olarak bilir. Bunlar bu ülkede dine aykırı iş yaparlar, dini karıştırıp örtmüş olurlar. Şimdi bunun haksızlığı, can yakıcılığı padişah üzerinedir. Ne kadar da yorumlansa onun işi bu kitaba sığmaz. Senin bu işlerden gafil olmaman, zamanı gafletle geçirmemen gerekir (33a).

Önce kendini tanı

Eğer sen (Levh-i mahfuz'la ilgili) örnek almak istersen, kendinde ara. Çünkü Allah yaratılan her şeyden bir biçimde sana yol vermiştir. Şimdi sen bunca marifet ile sen senden gafilsen (Sen henüz kendini tanımamışsan) başkasını ne zaman anlayacaksın (37b).

[43] muhtesip: Şehirde çarşı pazarı kontrol eden, amme davalarına bakan zabıta memuru.

Allah katına ulaşmanın yolu

Ey İslam sultanı, çok şükür Allah seni bu saltanata ulaştırdı. Çalışıp gayret göster ki ahiret saltanatına da kavuşasın... Ey İslam padişahı, adaletle hükmet ki ebedî sonsuzluğa kavuşasın, o da Allah'ın huzurudur (40b).

Gerçek saltanat ve mülk

Ahiret padişahlığını da kazan, şu anda senin mülkün ve ülken var, meliksin ve mâliksin. Ama maliklik ve mülk mecazdır. Gerçek olarak melik ve malik Allah'tır, mülk ve memleket onundur, O Mâlikü'l-mülk'tür. Bu şu anlamdadır: Kendi mülkünü saklar, dilediğine verir, dilemediğine vermez (41a).

g. Padişaha Yapılan Uyarılar

Öğüt işitmemek imanın zayıflığındandır (35a).

Allah'ın cezasının kolay olacağını sanmak büyük günahtır. Eğer korkudan kurtulmak istiyorsan adaletli ol, böylece Adn cennetinde bir makam bulup ebedî saltanat ve sonsuz mutlulukla huzura kavuşasın (6b).

Sen âlemin sultanısın ve Anadolu halkı da tümüyle senin tebaandır. Senin endamın olan yedi organını neye sarf ettiğini, yani onları nerede kullandığını bile sorarlar (23a).

Zulüm etmekle ev harap olur (25b). Şimdi bu saf gönlü adalet ve insafla aydınlatmak gerekir. Zulüm ve eziyetle bulandırıp karanlık hâle getirmek doğru olmaz (39b).

Hiç kimseye ateşle azap etmeyesin. Kesinlikle bundan sakınasın. Çünkü ateşle azap yalnızca Allah'a mahsustur (26b).

Hükmün altındaki şehirlerden birinde yaşayan dervişin biri eğer açlıktan ölürse yarın kıyamet günü bunun cevabını vermen gerekir (32a).

Bu zamanın muhtesiplerinin hâli ne olacak acaba? Özellikle Anadolu muhtesipleri, işleri rüşvetle görürler, Allah'ın kullarını yakarlar. Böyle muhtesiplik yapmak Hz. Muhammed'in getirdiği din kurallarını örtmektir. Çünkü halk muhtesipliğin dinî bir iş olduğunu bilir. Bu bölgede dine aykırı işler yapılınca dini hile ile örtmüş olurlar. Bundaki haksızlık ve zulüm padişah üzerinedir. Bunun yorumu bu kitaba sığmaz. Sana düşen bu işleri ihmal etmemek ve zamanı gafletle geçirmemektir (33a).

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

Naiplerine ve (vergi) memurlarına senin velayetinle halka adaletle hükmetmelerini emret, onların zulüm yapmalarını engelle; ancak böyle olursa dünya ve ahiret isteklerine ulaşırsın (30b).

Birtakım kimseler sana şöyle söyler: "Biz senin için para ve mal toplayıp hazineni dolduralım." Bu helalinden olursa iyidir, ama haram yoldan, zulümle alınmış olursa bu iyi bir birikim olmaz. Bu görünüşte mal olsa da aslında yılandır. Hazineye mal suretinde toplanır, ama sıfatı yılandır. Bunun sıkıntısı kıyamet gününde anlaşılır. İşte bu biçimde zulümle mal toplayalım diyorlar, ama kendileri mal toplayarak bu bahaneyle iş yapmış olurlar. Onlar kendi isteklerine kavuşmuş olur ama vebali senin üzerinde kalır (30a).

ğ. İstişarenin Gerekliliği

Bir kimse bir başkası hakkında bir söz söylese, yalnızca onun bu sözüne göre iş yapma, onun aslını araştır. Kuruntuyu kendine önder etme. Çünkü kuruntuyu yalanlar destekler (28a).

Kötü arkadaş ve yol kesicilerden uzak dur. Çünkü onlar senin işlerine zarar verir, ne kadar kaçınsan da onların kötülükleri seni bulur (28b).

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

h. Tebaaya/Halka Verilen Öğütler

Sizin padişahların buyruklarını dinleyip onlara uymanız gerekir. Eğer o kişi Habeşli bir köle de olsa bu şaşılacak bir şey değildir (9a).

Hacerülesvet, hacıların isteklerinin yerinde ve uygun olduğunun delili oldu, yoksa Yüce Allah'ın eli olmadı. Padişahların âdeti de böyledir. Bir kişi padişahtan bir ihtiyaç talep edecekse, o dileğinin yerine getirilmesinin delili olarak sultanın elini öpmeli, bu iş o ihtiyacın uygun olmasının bir delilidir.

ı. Örnek Olarak Anlatılan Kıssalar

Hz. Sülayman'a uyku ile ilgili verilen ders

Süleyman peygamberin gönlünden "padişaha uykunun reva olmadığının ne anlama geldiği" konusunda bir düşünce geçti. Kur'an'da da "Allah ne uyur ne de uyuklar" buyrulmaktadır. Süleyman'a "İki bardağı suyla doldurup elinde tut!" diye emir geldi. O da denileni yaptı, uyku geldi, iki bardak elinden düşüp parça parça

oldu. Ona şöyle bir hitap geldi: "İki bardağı uykuda koruyamadın eğer bana uyku gelmiş olsaydı, bu on sekiz bin âlemi kim koruyup saklayacaktı? Belki gafletle dost elden gider, düşman zafer bulur, uyanık ol, bu sultanlıkta dünya mutluluğuna yetiştin, gayret ve çaba gösterirsen ebedî mutluluğa da yetişirsin (33a).

Gemide bulunduğu yeri delmeye çalışanlar

Bir peygamber zamanında Allah'ın "iyiliği emir" buyruğunu dinlemeyen bir kavme bela gönderildi. Allah'ın buyruğunu tutan ve tutmayan herkes helak oldu. O zamanın peygamberi Allah'a şöyle münacatta bulundu: Ya Rabbi, bu ceza senin "iyilikle emir" buyruğunu tutmayanlar içindi, sen bu buyruğu tutanları da helak ettin, bunun hikmeti nedir? Bunun üzerine o peygambere Allah'tan şöyle bir vahiy geldi. Hikmet odur ki, "iyiliği emir" buyruğunu bilenler, bilmeyenleri yasaklardan sakındırmadılar. Bu şuna benzer: Bir grup insan bir gemide bulunmaktadır ve tehlike içerisindedir. Bu gruptan birisi bulunduğu yeri delmeye çalışır. Ona "Niçin böyle yapıyorsun?" diye sorulunca, "Burası benim yerim, ne istersem yaparım, size ne?" diye cevap verir. Fakat onu bırakmayıp, yaptığı işe engel oldular. Adamı kendi hâline bıraksalar, gemi delinip içine su alacaktı ve hepsi birden batacaklardı. Sonuçta gemiyi delmeye çalışana engel olunca hem gemiyi delmeye çalışan hem de onlar kurtulmuş oldular (51a -51b).

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Hz. Ömer ve harap olan köprü

Ömer b. Hattâb geceleyin bekçi yerine kendi dolaşır, nerede bir eksiklik, bozukluk görse onu giderir ve şöyle söylerdi: Eğer kurtla koyun Fırat kenarından geçerken koyunun yağından kurdun tüyüne bulaşsa kıyamet günü onu benden soracaklarından korkarım.

Abdullah İbn Ömer'den naklediliyor: Allah'a babamı seyr âleminde bana göstermesi için dua ettim. Bir yıl sonra rüyamda gördüm. Banyo yapmış bir kişi gibi bir peştamale tutunmuştu. Ben "Ey müminlerin emiri, hâlin nasıl?" diye sorunca o şöyle cevap verdi: Ey Abdullah! Sizden ayrılalıdan beri hesaptaydım, az kalsın hâlim perişan olacaktı. Allah'ın rahmeti geniş olduğu için beni esirgeyip bağışladı. Bana şöyle seslendi: Sen nasıl bir beysin ki senin zamanında Hulvan'da bir köprü harap olmuştu. Bir kadıncağızın bir keçisi vardı, her gün nafakasını ondan sağlardı. Köprüden geçerken keçisinin ayağı kırıldı, kadıncağız geçimini sağlayamaz hâle geldi. Sen onun hazırlıklarını yiyip onu kollayıp gözetmedin diye azarladı.

Şimdi (düşün), tüm âleme bir zerre kadar değer vermeyen Ömer'in hâli böyle olursa başkalarının hâli nice olur? Meğerki Allah'ın yardımı yetişe onun keremiyle vasıflanmış ola -inşaallah- (32a).

Hz. Ömer ve Nil nehri

Hz. Ömer zamanında Nil durdu, akmadı. Hz. Ömer'e haber verdiler. O da bir saksıya "Ey Nil, eğer Allah'ın emriyle durdunsa ben Allah'ın vekiliyim, emrediyorum yürü, ak!" O saksıyı götürüp Nil'e attı. Hemen Allah'ın emriyle Nil akmaya başladı. Bunların hepsi adaletinin bereketiyle idi (32b).

Hz. Ali ve ona tanrılık iddia eden kişi

Allah'ın aslanı Ali b. Ebî Talib zamanında bir kişi "Ali benim Tanrımdır" diye bir iddiada bulundu. Ali'ye bu haberi ulaştırdılar. Hz. Ali o adamı yanına getirtti. Bu sözünü geri almasını istedi, geri almayınca Ali'nin emriyle ateşe attılar. Ateşte iken adam şöyle seslendi: Ya Ali, sen benim sana Tanrı demekten vazgeçmemi istedin. Ama şimdi o sözümü kabul etmiş oldun. Çünkü sen bana ateşle azap ediyorsun, hâlbuki Allah'tan başka hiç kimse ateşle azap etmez (26b).

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

Bayezid-i Bestâmî

Bayezid-i Bestâmî'nin yanında "Bugün hükümranlık kimindir?" anlamındaki ayet okununca çok memnun oldu ve şöyle söyledi: Ey Allahım! "Yarın (ahirette) mülk kimindir?" diyorsun. Eğer ilhamın yetişip izin verirsen kulun söylesin. Gaipten "İzin var ey kulum!" diye bir ses işitildi. Bayezid şöyle söyledi: "Sen kiminsen mülk onundur." (41a).

Ebû Said Ebü'l-Hayr ve mezbelelik

Şeyh Ebu Said Ebü'l-Hayr, bir gün sokakta müritleriyle yürürken bir mezbelelikle karşılaştılar. Orada temiz olmayan, pis kokulu şeyler vardı. Müritler burunlarını tuttular. Şeyh müritlerine dönüp şöyle söyledi: Siz bunların hâl diliyle size ne söylediklerini biliyor musunuz? Müritler bilmiyoruz deyince, şeyh, onlar şöyle söylüyor dedi: Müritlerine söyle, onlar değil, biz burnumuzu tutmalıyız. Daha dün her birimiz bir nimet idik, birimiz ekmek, birimiz tatlı, birimiz kebaptı. Bütün halk

bize rağbet ederdi. Bir an size arkadaş olup karnınıza girdik, işte bizim hâlimiz böyle oldu. Yani sizin kötülüğünüz bize de dokundu, bizim sizden burnumuzu tutmamız gerekirken siz bizden mi tutuyorsunuz? (28b).

Harun Reşid ve Şakîk-i Belhî (1)

Harun Reşid, Şakîk-i Belhî'den öğüt vermesini istedi. O da şunları söyledi: Allah seni Ebû Bekr-i Sıddık yerine koymuştur, ondan istediği gibi senden doğruluk ister. Ömerü'l-Fâruk yerine koymuştur, ondan istediği gibi senden fark, yani hakla batılın ortasında gerçeklik ister. Osman-ı Zi'n-Nureyn yerine koydu, ondan istediği gibi senden utanmak ve kerem ister. Yine seni Ali yerine koymuştur, ondan istediği gibi senden kahramanlık ister. Harun Reşid, öğüdü daha arttırmasını isteyince Şakîk şöyle devam etti: "Yüce Tanrı'nın cehennem denen bir sarayı var, seni onun kapıcısı yaptı, sana beytülmal (devlet hazinesi), kamçı ve kılıç olmak üzere üç şey verdi; bunlarla kendini cehennemden kurtar dedi. Muhtaç olup da senin katına gelene beytülmalden ver. Allah'ın buyruklarına karşı gelenleri bu kamçıyla edeplendirip terbiye et. Kim haksız yere bir kimseyi öldürürse onu ölenin akrabalarının izniyle bu kılıçla öldür. Eğer bunu böyle yapmazsan cehenneme ilk giren sen olursun, başkaları senin arkandan girer" (31a).

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Harun Reşid ve Şakîk-i Belhî (2)

Şakîk-i Belhî, Harun Reşid'in katına vardı. Harun Reşid "Şakîk-i Zâhid sen misin?" diye sordu. Şakîk "Şakîk benim ama zahit değilim" dedi. Harun Reşid "Bana öğüt ver!" deyince Şakîk şunları söyledi: Sen parlak bir çeşmesin ve senin tüm işlerin ırmaklarladır. Çeşme parlak ve duru olmalı ki ırmakların bulanıklığı zarar vermesin. Çeşme bulanınca ırmakların temizliği fayda vermez. Sana hayır öğüt veren ve Hakk'a çağıran bilginleri aziz tut ve öğütlerini candan ve gönülden kabul et. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in vekilleridir. Hz. Muhammed "Benim ümmetimin alimleri İsrailoğulları'nın peygamberi gibidir" buyurmuştur. Hz. Davud da İsrailoğulları'nın peygamberlerinden birisidir. Çünkü Davud Peygamber tespih ederdi. Allah'tan dağlara nida geldi: "Ey dağlar, Davud'la birlikte tespih edin ve ona muvafakat edin!" Davud tespih ettiği zaman bütün dağlar onunla birlikte tespih ederlerdi ve inleyip sızlanmayı da birlikte yapıyorlardı. Bu ümmette Mutrif Şeyh denilen alim, zahit bir kişi vardı. Ne zaman o evinde tesbih etse duvarlar ve kap kacak da onunla birlikte tesbih ederdi (35b).

Harun Reşid Arafat'ta

Harun Reşid'in, bir arife günü Arafat'ta sıcakta baş açık yalın ayak bir taşın üzerinde durmuş, Allah'a şöyle yalvarıp yakardığını gördüler: Ey Allahım! Ben günahkâr bir kulum, beni mağfiret suyuyla yıka, beni bağışla, bana acı. Orada hazır bulunanlar şöyle konuşuyorlardı: Görün yerin hükümdarı Gök Tanrı'ya nasıl yalvarıp yakarıyor! (31b).

Ebü'l-Hasen-i Nûrî'nin aydınlığı

İsrailoğullarının peygamberlerinden Hz. Musa "yed-i beyzâ" mucizesi için elini çıkardığında o kadar parlak olurdu ki, onun aydınlığı güneşin aydınlığını bastırırdı. Bu ümmette de Ebü'l-Hasen-i Nûrî adlı bir bilgin vardı. Karanlık bir eve girip söze başlasa ev onun dişlerinin parlaklığından aydınlanırdı (36b).

Rumlu ve Çinli Nakkaşlar

Nebilerin ve velilerin ilmi gönülden gelir. Oradan melekût âlemine açılmışlardır ki o Levh-i mahfuz'dur. Alimlerin ve hakîmlerin (bilgelerin) ilmi havastan (duyulardan) gelir. Gönül mülk ve şahadet âlemine açılmıştır. Bilginler ve hakîmler, ilmi duyular yoluyla gönle yerleştirmek için çalışırlar. Ama nebiler ve veliler gönüllerini dünya kirlerinden heves meşalesiyle temizlemeye çalışırlar, ta ki ona layık olalar. Buna şu örnektir: Rumlar'dan bir grup Çinliler'den bir grupla eski padişahlardan birinin katında nakkaşlık ve ressamlıkta bir birlerine üstün olduklarını iddia ettiler. Padişah bunlara bir oda verilmesini, duvarın birini Rumlar'ın diğerini Çinlilerin işlemesini söyledi. Rumların istediği araç gereçler onlara verildi. Çinliler hiç nakış ve resim yapmadı, yalnızca bir duvarı cilâlayıp parlattılar. Rumlar işlerini tamamladılar, Çinliler ise hiçbir resim ve nakış yapmadılar. Çinlilere Rumların işlerini bitirdiği bildirildi ve "Siz henüz hiçbir şey yapmadınız!" denildi. Çinliler "Eğer Rumlar işlerini bitirdiyse ortadaki perdeyi kaldırsınlar" dediler. Aradaki perde kaldırılınca Rumların kendi duvarına yapmış oldukları bütün resim ve nakışlar Çinlilerin duvarında, insanların yüzlerinin aynada gözüktüğü gibi, Rumların duvarından daha güzel, daha latif ve daha parlak bir biçimde göründü (38a-39a).

Halifeliği terk eden hükümdar

Halifelerden birisi çok çaba sarf edip bin bir güçlükle halifelik tahtına kavuştu, saltanatı elde etti, bir süre hüküm sürdükten sonra, bir zaviyeye giderek halifeliği

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tiba.gov.tr

terk etti. Ona şöyle sordular: Ey müminlerin emiri! Hilafeti elde etmek için bu kadar çaba gösterip ona kavuştuktan sonra onu niye terk ettin? O şöyle cevap verdi: Dünya makamının en son derecesi hilafetti, onu elde ettim, artık ahiret işine çalışıyorum, umarım ahiret sonunu da elde ederim (40a -40b).

Halife ve remilci

Şöyle bir hikâye anlatılır: Halifelerden birisinin bir remilcisi (falcısı) vardı. Halife remilcisini denemek istedi. Onunla otururken sayısı belli birkaç şeyi elinde tutup avucunu yumdu. "Bu kaç?" diye sordu. Remilci sayısını söyledi, halife elini açınca o kadar olduğu anlaşıldı. Halife yine sayısı belli birkaç şeyi elinde tuttu, kaç tane olduğunu remilci yine bildi. Üçüncü kez sayısını bilmeden avucunda tuttu. Remilci de sayısını bilemedi. Halife bunu niçin bilemediğini sordu. Remilci şöyle cevap verdi: İlk ikisini sayı ile avucunuzda tuttunuz, ilmiyle onları bildim, bu kez sayısız tuttunuz o gayb oldu, gaybı ise Allah'tan başka kimse bilmez. İşte remilci ve müneccimin böyle olması gerekir (45b).

i. Bazı Terimlerin Tanımları

âdem/insan: Allah yaratmıştır, onu sıfat ve isimlerinin mazharı kılmıştır (7a). İnsanın hem sureti hem sıfatı var. Fakat onda hâsıyet (temel nitelik) meleklerin sıfatındandır, sureti insan suretidir. Meleğin sıfatı insanın ise sureti değişmez. Fakat insanın sıfatı değişir, zaman gelir mümin zaman gelir kâfir olur, bazen alim bazen cahil olur. Şu anlaşılmıştır ki insanın sıfatı değişir, sureti dönmez: İnsan sureti dışında, insanoğlunun, sığır, koyun ya da kuş olduğu hiç görülmemiştir (46a). İnsanın aslı cisimdir, ruhaniliği ona tabidir (47a). Bütün cisimler insanoğlunun emrine verilmiştir... İnsanlar durmadan terakki etmektedir. Yaratılışlarının ve nefislerinin isteklerine karşı koyup dinin ve peygamberlerin buyruklarına uygun işler yapmalıdırlar. Her ne yaparlarsa dinin emirleri doğrultusunda yapmalıdırlar, böyle olursa izzet ve şeref elde ederler yoksa çok kötü kişi olurlar (48a).

can: Ulvî makamdandır, Rabbanîdir, Hakk'ın işidir, fakat görünmez ve belli değildir (6b). Canların uzunluğu kısalığı ehliyet ve nefsin olgunluğu iledir, can uyumaz (7a). Cisim değildir, rengi yoktur, çünkü renk arazdır, araz kendi zatıyla kaim olmaz, kendi kendine kaim olan bir zata muhtaçtır. Ama bazıları Hz. Peygamber'in "Canlar tenle bezenmiş olan askerlerdir." hadisine dayanarak, cana cisim demişlerdir. Sen canın latif bir cisim olduğunu bil, onun rengi yoktur ve o

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

gözle görülmez (14b). Canın rengi bilinmez. Çünkü can, dimağa uğrasa tasavvur, akla uğrasa ilim, gönle uğrasa fikir rengiyle renklenir. Latif bir cisim olduğu için geçtiği yerin rengini alır, yani su gibi nereye uğrarsa o renkte görünür. Canın kendisi ondan çok daha fazla latiftir, o yüzden rengi bilinmez... O ne meleğe ne havaya benzer (15a). Melekler bu kadar latif olmalarına rağmen, sefer etmek isteseler nice havaları kat etmeleri gerekir ki bir cisimden bir cisme insinler ya da çıksınlar. Fakat can öyle latiftir ki sefer etmek dilese bir anda yüce yerlerin en yücesinden en alt tabakaya iner, bir anda yeryüzünden arşa çıkar (15b). Can gece dimağ ahırındadır, tasavvur atına biner hisleri avlar. Gündüz gönüldedir, tefekkür atına binip akılla bilinenleri avlar, gönülde ilimle amel eder. Dimağda tasavvur ve tahaffuzla amel eder ta ki hakikatlere uygun örnekleri tasavvur edebilsin, sonra o hakikatlerin örneklerini hayale geçirsin ki hayal aklın hizmetçisidir (15b). Can asla uyumaz, can avcısı devamlı binicidir, avlar, tasavvur ve tahayyül bu avcının tuzaklarıdır (17a). Ölüm tozu onun üzerine konmaz (34a). Göklerde de canlar çoktur. Hz. Muhammed'in canını da göklere çıkardık. Kur'an'la yer şevk ve şeref elde etti. Hz. Muhammed Mustafa'nın canını göklere miraca çıkararak göktekiler şeref kazanmış oldu (21a-21b).

ferişte: Hava, su, ateş gibi latif cisimlerden olup bunların en latif olanıdır (15a). Meleklerin hem sureti hem sıfatı vardır (46a). Meleğin sureti değişebilir fakat sıfatı değişmez, onun için onlar Allah'ın buyruklarına karşı gelmez, kâfir ve cahil olmazlar. Bu Cebrail'in Hz. Peygamber'e çok değişik kılık ve kıyafette gelmesinden anlaşılmaktadır (46b). Meleğin hâsıyeti (asıl niteliği) sıfatıdır, sureti ona tabidir, insanlara hizmet eder. Suretleri olmasa hizmet edemezlerdi. Haber getirirler, gözle görünmeseler nasıl haber getireceklerdi?... Bunlar ruhanî varlıklardır, cismi ona tabidir (47a). Ruhlar meleklerin hizmetindedir (48a). Her meleğin bir menzili vardır, orada durur (48a).

gönül: Gönül cevherin kendisidir, mum gibi nakşı kabul eder. Temiz bir yere her ne çeşit tohum ekersen ek o yetişir, büyür. Bunun gibi eğer adalet tohumunu ekersen din ve dünya mutluluğuna kavuşursun. Bu tür hayra vesile olanlar da bunlara ortak olurlar. Adalet gönül aynasını cilalamaktır, zulüm ise gönül aynasını karartır, adalet yeniyle silinir, cilalanırsa pası giderilmiş olur (40a).

hayal: Aklın hizmetindedir (16a). Uykuda çok çeşitli hayal vaki olur ve nesneler tasavvur edilir (16b).

ilim/alim: Peygamberlerin mirasçılarıdır. Onlar peygamberden altın, gümüş, mal, kumaş değil, ilim ve hikmet miras almışlardır (36b). Bunlar dünya değil ahi-

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

ret bilginleridir.... Bunların ilmi gönülden gelir. Dünya bilginlerinin ilmi kapıdan gelir ve gönül misali bir havuz gibidir, onun ilmi suya benzer ve beş duyu organı onun ırmakları gibidir. Dünya bilginlerinin ilmi duyu organlarından gönül havuzuna gelir. Fakat nebilerin, velilerin ve ahiret bilginlerinin ilmi gönül içinden gelir (37a). Oradan âlem-i melekûta bir kapı açılmıştır, işte o Levh-i mahfuz'dur. Bilginlerin ve hükemanın ilmi duyu organlarından gelir. Gönül o kapıdan mülk ve şehadet (görünen) âlemine açılmıştır. Bilginlerin ve hükemanın amacı duyu organlarıyla ilimleri gönülde elde etmektir (38a).

İslam: Gökçek sıfattır, övülmüş ve beğenilmiştir. Zulüm İslam'ın bu güzelliğini ve üstünlüğünü örter (23a).

küfür: Kötü, çirkin bir sıfattır ve çok büyük horluktur. Cömertlik ve iyi işler yapmak bu küfür çirkinliğini örter (23a).

Levh-i mahfûz: Her varlığın hakikati burada yazılmıştır. Belki de mukarreb meleklerin gönlünde de yazılmıştır, bundan şüphe etmeyesin (37a). O ağaç ya da başka şeylerden bir cisim olmayıp, gözle görünen ve üzerine yazılanların okunabileceği bir şey değildir. Buna örnek olarak mağz ve dimağ gösterilebilir. Burası tüm Kur'an'ı ezberler, bilir. Sen Kur'an'ın orada yazılı olduğunu söyleyemezsin, görünmez ya da harfleri seçilip okunmaz. Bir kişinin dimağı zerre zerre edilse, zahir gözüyle bakanlar onda Kur'an'dan bir şey göremedikleri gibi herhangi yazılmış bir şey de göremezler. Levh-i mahfuz'da tüm işlerin yazılmasını da böyle bilmek gerekir: Sonsuz nakışlar vardır ama göz sonludur, sonlu olanın sonsuz olanı nakış ile hissetmesi mümkün olmaz (37b).

mi'râc: Hz. Peygamber miraca hem ten hem can ile çıktı. Ama can asıl idi, ten ona uymuştu (22a).

muhtesiplik: Zamanımız muhtesiplerinin durumu ne olacak? Özellikle Anadolu'daki muhtesipler ki rüşvetle iş yaparlar, Allah'ın kullarının canlarını yakarlar. Böyle muhtesiplik yapmak Hz. Muhammed'in getirdiği dinî kuralları örtmektir. Çünkü insanlar muhtesipliği İslam'ın bir emri olarak bilmektedir. Bu bölgede dinî buyrukların tersine iş yaparak İslamiyet'i telbis (karıştırıp) ederek inkâr etmiş olurlar (33a).

mü'min rûhı: Müminin (ölünce) ruhu teninden ayrılır, melekler onu arşa iletir. Bunlar arşı yüklenici meleklerdir, ruhu arşın melekleri karşılar. Bu ruhun nuru arşta yıldızların yanında güneş gibi aydınlık verirler. İşte o nur iman ve İslam nurudur (34a).

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

secde: Kişinin başını tevazu ile yere koymasıdır, Allah yerlerdeki ve göklerdeki padişahlardan münezzehtir. Secdeyi emretmesinin hikmeti şudur: O tüm insanları topraktan yarattı, toprak tam bir tevazu simgesidir. İnsanın vücudunda en şerefli uzuv yüzdür. İşte insan bunu kesif bir nesne olan toprağa koyarak tevazuun kemalini yerine getirmiş olur. Tevazuu kemalde olan kula Allah'ın rahmeti yakın olur, yoksa kendi zatının yakınlığı söz konusu değildir (10b).

su: Latif cisimdir, beyaz, kırmızı, sarı, gök (mavi) gibi hiçbir renk su renginde değildir. Aslında o geçtiği yer hangi renkte ise onun rengini alır. Eğer mavi yerden geçerse rengi mavi, beyaz yerden geçerse beyaz görünür. Suyun hangi renkte olduğunu kimse bilmez (14b). Su, ateş gibi göze görünen latîf cisimlerdendir (15a).

sultan: Allah'ın sâyesi (gölgesi)'dir. Allah'a ulaşmak muhal ise de onun sâyesine ulaşılabilir. Zalimin zulmünden kurtulmak için İslam hükümdarının gölgesine sığınmak gerekir. Bu dinlenmeye gölge denmiştir, hâşâ Hak Teala'nın gölgesi cisimlerin gölgesi gibi değildir, başka bir anlamda da değildir (10a).

tabiat: Kan, balgam, safra ve sevda olmak üzere dört nesneden oluşmuştur. *Kan*ın tabiatı sıcak ve yumuşaktır. *Balgam*ınki soğuktur ve yaştır. *Safra*nınki soğuktur ve kurudur. Safra ateş tabiatını yerine getirir, yakmak, isyan etmek, helak etmek safranın niteliğidir. Bunlar cebbar sıfatına sahip olanların işleridir. Bu sıfatta olanın Allah'a aşinalığı olmaz. *Sevda* yer tabiatındadır. Her hasisliğe boyun eğer, bu tabiatta olan kişi Yüce Tanrı'nın katına yakışmaz. *Balgam* su tabiatındadır. Her an bir başka renge döner, yakınlığı olmadığı renge bile, yani hangi renge çevirmek istersen ona döner. Bu tabiat alçak himmetle yaratılmışların tabiatıdır, bunların Allah ile yakınlıkları yoktur (42b).

ten: Süflî makamdandır, Hak yaratmıştır, fakat görünür ve bellidir (6b). Zaman gelir uyur, zaman gelir uyumaz (17a). Tenin ululuğu boy pos iledir (7a).

uyku: Çok çeşitli hayal vaki olur, nesneler tasavvur olunur. Zikir ve fikir uykuda olmaz, ancak tasavvur ve tahayyül olur (16b).

vilayet: Allah'ın vilayeti üçtür. Bunlar ezel, vakt ve ebed vilayetleridir. Padişahın ilmi ezel, emri vakt, hükmü ebed vilayetidir. Padişah hasakîlerinden her birine bir vilayet vermelidir (8a).

yol erenleri: Riyazet ve mücahedeyi o kadar çok yaparlar ki, (Hakk'ı) aynasız (hiçbir engel olmadan) müşahede ederler (39b).

TÜRKİYE DİLLER AKADEMİSİ
www.tuba.gov.tr

Tenkitli Metin

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Bi-smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

1b [1b] (1) el-Ḥamdü li-llāhi'llezī eḫrace min sülāleti's-sulṭāni's-saʿīdi'ş-şehīdi (2) āyetu'llāhi ve hüve sulṭān el-mü'eyyed bi-te'yīdi'l-ʿazīzi'l-ḥamīdi ellezī ceʿala'llāhü (3) ehlen li'l-vaʿdi ve'l-vaʿīdi[1] ve ṣalla'llāhü ʿalā Muḥammedin ve ālihī ilā men[2] külli ḳarībin (4) ve baʿīd. Emmā baʿd; yaʿnī bi-smi'llāh diyüp Allāhu teʿālāya ḥamd (5) idüp Peyġāmber āline ve aṣḥābına ṣalavāt getürdügümüzden ṣoñra şöyle bilgil (6) kim her gişi[3] ḳāʿidedür kim beglere ve sulṭānlara **[2a]** yaḳınlıḳ isterler[4] (7) ammā ʿulemā yaḳınlıġı pādişāhlara ʿilm-ile,[5] vaʿż-ıla ve naṣīḥat-ıladur. (8) Līkin sā'ir-i ḫalāyıḳ[6] yaḳınlıġınuñ fāyidesi bu cihānda maʿlūm (9) olur. Ve[7] ʿālimler yaḳınlıġınuñ fāyidesi ol cihānda ẓāhir olur. Bes nice ki[8] (10) bu cihān-ıla ol cihān arasında[9] farḳ vardur. İmdi[10] pādişāhlara ʿālimler (11) yaḳınlıġı-y-ıla sāyir-i ḫalāyıḳ yaḳın olduġınuñ farḳı

1 elleẕī ... ve'l-vaʿīd: --- B.

2 ʿalā Muḥammedi ve ālihī ilā men: ʿalā Muḥammedi'l-mürseli ilā B.

3 Emmā baʿd ... gişi: Emmā şöyle bilgil kim Tengri teʿālāyı ḥamd idüp ve Peyġāmbere ṣalavāt getürdügümüzden ṣoñra ḳāʿidedür ki her gişi B.

4 isterler: eylerler B.

5 ʿilmile: --- B.

6 Līkin sā'ir-i ḫalāyıḳ: şöyle kim sāyir ḫalāyıḳ B.

7 ve: --- B.

8 Bes nice ki: nite ki B.

9 arasında: ortasında B.

10 İmdi: --- B.

daḫı ol ḳadardur ve[11] ʿālimler **2a** (1) naṣīḥatı anuñ-içündür tā bir işden ki senüñ ziyānuñ olacaḳdur anlaruñ (2) sözi-y-ile[12] ol işden ḥaẕer idesin; zīrā[13] Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā Ādemi[14] şöyle (3) **[2b]** yaratmışdur ki baṣīret gözi-y-ile[15] kendünüñ ḫaṭarlu işini göre andan ḥaẕer eyleye. (4) Bes imdi ʿazīz-i men[16] bu ḫaṭar didügümüz nesneler ol server-i ʿālemiyān ve mefḫar-i ādemiyān (5) Peyġāmber ḥażretinüñ aḫbārı ve kelāmı-y-ıla[17] bilür veyāḫūd naṣīḥat-i ʿulemā-y-ıla (6) bilinür ki anlar[18] vereṣe-i enbiyādur. Ve[19] şöyle ki bir gişi bir ḫaṭarlu yol üzerinde (7) yatup uyımış olsa anuñ hīç ʿilācı olmaya, illā[20] meger ki bir müşfiḳ bīẕār (8) gişi aña irişe ve anı uyara ol ḫaṭardan anı ḳurtara. İmdi[21] ol uyarıcı (9) müşfiḳ didügümüz Peyġāmber ḥażretidür -ṣalla'llāhü ʿaleyhi ve sellem-[22] veyāḫūd anuñ nāyibleri-(10)-dür kim[23] ʿulemā-i dīn ve e'imme-i ehl-i yaḳīndur. Bes bilgil kim[24] ʿulemā dīn ṭabībleridür (11) velīkin her gişiye ve[25] her yire ṭabīblıḳ eylemezler, illā şunlara iderler **[3a]** kim[26] ḳābil-i (12) ʿilāc ola ve ümīẕ-i şifā ola. Ve çün bu duʿācı semʿine şöyle yitişdi ki (13) ḫaḳan-ı aʿẓam mālik-i riḳābi'l-ümem sulṭānü'l-İslām ve'l-müslimīn[27] ki aʿḳal selāṭīndür **2b** (1) ve melce'ü'l-mesākīndür[28] söz bilicidür ve maʿnī fehm idicidür. Beyit:

O şāh-ı cihāndur ki ḳılur rūşen-ḳıyās
Söz añlayıcıdur miḳdār merdüm-şinās

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

11 ve: --- B.
12 anlaruñ söziyile: --- B.
13 zīrā: --- B.
14 Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā Ādemi: Ādemi Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā B.
15 baṣīret göziyile: --- B.
16 eyleye. Bes imdi ʿazīz-i men: ide B.
17 nesneler ... kelāmıyıla: nūr-ı nübüvvetile B.
18 bilinür ki anlar: ki B.
19 Ve: --- B.
20 anuñ hīç ʿilācı olmaya illā: aña hīc ʿilāc olmaya B.
21 ve anı uyara ol ḫaṭardan anı ḳurtara. İmdi: uyara ol ḫaṭardan ḳurtara. B.
22 ṣalla'llāhü ʿaleyhi ve sellem: --- B.
23 kim: ki B.
24 ve e'imme-i ehl-i yaḳīndur. Bes bilgil kim: Belki B.
25 her gişiye ve: --- B.
26 illā şunlara ṭabīblıḳ iderler kim: ve illā şol yire ṭabīblıḳ eylerler ki B.
27 ve'l-müslimīn: --- B.
28 ve melceʿü'l-mesākīndür: seḫun-şināsdur B.

(3) Bes çün[29] bu duʿācı daḫı bu ẕāt-ı muṭahharda ḳābiliyyet gördi ve ümīẕ-i şifā (4) buldı, vācib oldı ki ṭabīblıḳ ide ve ʿilāc ide; zīrā[30] ʿālimler ṭabīblıḳı (5) ʿilm-iledür ve bu duʿācınuñ ṭabīblıġı **[3b]** bu kitāb-ıladur ki sulṭānü'l-emni ve'l-emān (6) nāşirü'l-ʿadli ve'l-iḥsān sulṭānü'l-İslām ve melce'ü'l-enām bir şāhiçün[31] (7) düzilmişdür kim Murād Ḫān bin Muḥammed Ḫāndur **ḫalleda'llāhü sulṭānehū ve evżaḥa**[32] **ʿale'l-ʿālemīne** (8) **burhānehū.**[1]

Yā Rab kemāl-i ʿāḳıbetin[33] *ber-devām it*
İḳbāl ü devlet ü şerefin müstedām it[34]

(9) Ve bu kitābı ki anuñ mübārek adına düzilmişdür, ḫayr-ıla selāmatlıġ-ıla iḫtitām eyle (10) ve anı ve sāyir ümerāyı bu kitābuñ naṣāyiḥinden maḥẓūẓ eyle, -āmīn yā Rabbe'l-(11)ʿālemīn-. Ve daḫı bilgil kim bu kitāb evvel ʿArab dilinceyimiş,[35] Ḥācı (12) bin İsmāʿīl kim[36] Tebrīzīdür, anı Fārisīye döndermiş. Bes[37] **[4a]** bu żaʿīf (13) naḫīf bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'llaṭīf Ḳāsım bin[38] Seydī el-Ḥāfıẓ Anḳaravī **3a** (1) -ġafera'llāhu ẕünūbehū ve setera ʿuyūbehū- ol Fārsī kitābı tercüme idüp Türkīye (2) dönderdi. Adın **Enīsü'l-celīs** ḳodı. Ümīẕdür ki[39] sulṭānü's-selāṭīn ve (3) ġıyāṣü'l-melhūḳīn gāh gāh evḳāt-ı şerīfede[40] bu kitābı muṭālaʿa (4) ide ve bunuñla ʿamel ḳıla, maḳṣūdlar ḥāṣıl idüp[41] bunuñ-ıla ʿamel ḳıla, dünyāda daḫı āḫiretde daḫı ḳurtulmışlardan ola, inşā'Allāhu teʿālā. (6) **Bi-sebebi tercüme-i kitāb**:[42]

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

29 Bes çün: --- B.

30 ve ʿilāc ide zīrā: --- B.

31 ve ... şāhiçün: --- B.

32 ve evżaḥa: --- A.

33 ʿāḳıbetin: devletin B.

34 İḳbāl ü devlet ü şerefin müstedām it: İḳbāl-i şerefini müstedām A.

35 ve bu kitābı ... dilinceyimiş: Āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn mübārekligile ve fāl-ı ḫayrıla düzilmişdür evvel bu ʿArabiyidi B.

36 Ḥācı bin İsmāʿīl kim: Ḥācı İbni İsmāʿīl ki B.

37 Bes:--- B.

38 bin: İbn B.

39 Adın ... ki: --- B.

40 sulṭānü's-selāṭīn ve ġıyāṣü'l-melhūḳīn gāh gāh evḳāt-ı şerīfede: sulṭān-ı selāṭīn vaḳt vaḳt B.

41 idüp: ide B.

42 Bi-sebebi tercüme-i kitāb: Beyt B.

1. *Tevekkül ḳıluban oturmışdum*
Bu cihān baḥrine ġavṭ urmışdum

[4b] *2.* *Bu cevr-i zamāndan çekerdüm ʿaẕāb*
İrişdi o şāhdan ḳulına ḫıṭāb

3. *Keremden ki ḳılmış bu dāʿīyi yād*
Şikeste-dil-iken bu cān oldı şād

4. *Ṣanasın ki ṭoġdı dün içre āfitāb*
O dergāha ḳıldı dil ü cān şitāb

5. *Didüm şāha yā Rab ne tuḥfe ola*
Ḳulı[43] *armaġanı bu tuḥfe ola*

6. *Dimişdi ḳulına o şāh-ı reʾīs*
[5a] *Ki ola mütercem*[44] *Enīsü'l-celīs*

7. *Şehenşāh adına düzildi tamām*
Ki ḫuṭbe oḳına adına[45] *be-nām*

3b

(I)*8.* *Oḳutdura göre anı pādişāh*[46]
Ki mūnis idine bunı gāh gāh

9. *İlāhī revā ḳıl ne ḥācet kʾider*
Felek gerdişinde ne seyri kʾider

10. *Semāda niçe kim bu ḫurşīd ola*
Saʿādet muḳārin cāvīd ola

[5b] *11.* *Hezārān ʿibārāt eger gösterem*
Bu yigreg ki dest-i duʿā gösterem

12. *Sözi çün işide o merd-i kerīm*
Muḳaffā bulımazsa ṭuta[47] *selīm*

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

[43] Ḳulı: Duʿācı B.
[44] ola mütercem: tercüme ola B.
[45] adına: aẕına B.
[46] pādişāh: pāẕişāh B.
[47] ṭuta: dutar B.

13. *Bu sözden murādum benüm maʿnidür*
Ki ṣūret ṣadefdür dürī[48] *maʿnidür*

14. *Fürū-māndelerden duʿā ḳıl ṭaleb*
Ki red itmez olur duʿāsın Çalab

15. *Bu evṣāf-ı şāhuñ nicʾolur ḥisāb*
[6a] *Velī ger yazarsam ṣıġışmaz kitāb*

16. *Ḳaçan ire elüm ʿaceb ol şāha*
Ayaġın öpem ü idem merḥabā

17. *İşigi tozını ḳılam tūtiyā*
Budur[49] *şeyʾü liʾllāḥ iy pāẕişā*

(11) **Fenesʾeluʾllāhe teʿālā en-lā yecʿalehū vebālen ʿaleynā ve en yeżaʿahū fī mīzāni'** (12) **ṣ-ṣāliḥīne**[50] **iẕā ruddet ileynā aʿmālünā bi-faẕlihī vesiʿati cūdihī innehūʾl-kerīmüʾl-vehhāb ve ileyhiʾl-merciʿu veʾl-meʾāb**[51]. Bu kelāmuñ maʿnisi **4a** (1) budur kim[52] biz **[6b]** dilerüz Allahu teʿālā ḥażretinden kim[53] bu kitābı bizüm üzerümüze (2) vebāl ḳılmaya, ve daḫı ṣāliḥler terāzūsından ḳoya, ve bu kitāb içinde olan (3) nesneler-ile[54] ʿamel itmeklig-ile dünyāda ve āḫiretden necāt rūzī ḳıla,[55] ve şol vaḳt ki ʿamellerümüz bize ʿarż ideler Ḥaḳ teʿālā faẕlı-y-ıla (5) ve comardlıġ-ıla anı ḳabūl ide. Zīrā ki kerīmdür[56] ʿaṭālar viricidür ve ḫaṭālar (6) ʿafv idicidür, āmennā ve ṣaddaḳnā. **FAṢL.** (7) İy sulṭān-ı İslām, bilgil kim din **[7a]** yolınuñ aṣlı dörtdür. (8) Dünyādur ve āḫiretdür ve nefsdür ve Ḥaḳ teʿālā ḥażretidür. Bes[57] (9) bu dörtden ikisine iʿtibār itmek gerek[58] ikisin bulmaġ-içün; yaʿnī dünyā-

[48] düri: içi B.

[49] Budur : Cünīn est B.

[50] ṣāliḥīne: ṣāliḥāti B.

[51] ve ileyhiʾl-merciʿuʾl-meʾāb: --- B.

[52] kim: ki B.

[53] kim: ki B.

[54] ve bu kitāb içinde olan nesnelerile: yaʿnī bu kitābı muṭālaʿa ḳılup B.

[55] rūzī ḳıla: necāt bula B.

[56] ve şol ... kerīmdür: Allāhu teʿālānuñ faẕlı ve comardlıġı birle şol vaḳtde ki aʿmālumuzı bize ʿarż ideler ol Allāh B.

[57] Bes: --- B.

[58] itmek gerek: itmekdür B; gerek A'da solda derkenarda.

ya (10) i'tibār itmemekdür, āḫıreti bulmaġ-içün; ve nefse uymamaḳdur, Allahu (11) te'ālā'yı bulmaġ-içün. Bes[59] terk-i dünyā iden āḫıret bulur ve terk-i nefs iden (12) Ḥaḳ te'ālā ḥażretin bulur ve daḫı[60] cemī'-i nesne istemeyince bulınmaz, meger ki (13) Allahu te'ālā bulınmayınca istenmez. Bes iy mü'min ve muvaḥḥid Allahu te'ālā **4b** (1) celle ve 'alā kemāl-i kereminden ezel-i āzālda[61] "**e lestü bi-Rabbiküm**"[2] **[7b]** maḳāmında luṭf-ı (2) 'ināyet-ile kendüyi[62] sāña bildürdi, tā sen anı bulduñ "**belī**" cevābın virdüñ. İmdi[63] (3) çün ol vaḳt bulduñ-ıdı, şimdi istersin, ol bulmaḳlıḳ ıżṭırārī-y-idi, (4) şimdi bulmaḳlıḳ iḫtiyārīdür. Ol vaḳt bulmaḳlıḳ ta'rīf-ile idi;[64] (5) ya'nī kendüyi bildürmeg-ile-y-idi[65], bunda bulmaḳlıḳ teklīf iledür, evvel bulmaḳlıḳ (6) iḫtiyārsuz-ıdı, şimdi bulmaḳlıḳ iḫtiyārīdür. Çün Allāhu te'ālā[66] diledi ki kendüyi (7) sāña bildüre, kerem-i İlāhī geldi seni kendüye çekdi ve sāña gūşimāl itdi[67] ve perdeyi (8) götürdi ve ḥicāb aradan gitdi, bī-vāṣıṭa dōst-ıla **[8a]** āşinālıḳ oldı, çünki (9) bulduñ ve anda "**belī**" didüñ[68] ortaya perde bıraḳdı ve seni maḥcūb eyledi, evvel bulmaḳ-(10)-lıḳ[69] kendü luṭfı-y-ıla gösterdi-y-idi, şimdi bulmaḳlıḳ senüñ ṭalebüñe mevḳūf ḳıldı. (11) İmdi ṭaleb it ki bulasın, bil[70] iy pādişāh-ı İslām, senüñ Ḥaḳ te'ālā (12) ḥażretini ṭalebüñ ve anı[71] istemegüñ 'adl itmekligüñdür[72] 'adl itdüñ anı bulduñ:

Ḥalāyıḳ 'adl görse[73] *şehriyārdan*
Kimesne itmez şikāyet rūzigārdan

59 Bes: --- B.

60 te'ālā ḥażretin bulur ve daḫı: te'ālāyı B.

61 Bes ... ezel-i āzālda: Evvel Ḥaḳ te'ālā luṭfıyıla seni kendü kenārında dutdı B.

62 luṭf-ı ināyet-ile kendüyi: luṭfı-y-ıla B.

63 belī ... İmdi: --- B.

64 ta'rīfile idi: ta'rīfidi B.

65 bildürmegileyidi: bildürmegidi B.

66 şimdi bulmaḳlıḳ iḫtiyārīdür, çün Allāhu te'ālā: çün B.

67 seni ... itdi: gūşimāl itdi kendüye çekdi B.

68 ve anda "belī" didüñ: --- B.

69 ve seni maḥcūb eyledi evvel bulmaḳlıḳ: bulmaḳlıġı B.

70 mevḳūf ḳıldı ... bil: mevḳūfdur. Ṭaleb it tā bulusın. İmdi B.

71 anı: --- B.

72 itmekligüñdür: itmekdür çünki B.

73 'adl görse: 'adlı gördi B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

5a Çün ʿadl itmeklig-ile anı bulduñ, eyit ki **[8b] ḳuli'llāhü şümme żerhüm**[3]; yaʿnī Allah di, (2) her işüñi aña tefvīż ḳıl ki ol kāfīdür hemān saña yiter[74]. **Beyt**:

Çünki ola bile ʿināyet-i Ḥaḳ
Ger ḫaṣmuñ ola hezār bir baḳ

(4) Niteki Ḥaḳ teʿālā Kelām-ı Ḳadīm'inde[75] buyurur: **ve men yetevekkel ʿala'llāhi fehüve** (5) **ḥasbühū**[4]**.** Āyet maʿnāsı budur kim her kimse[76] Allah'a tevekkül ide ol aña (6) yiter. İmdi[77] ol Allah ki saña salṭanat ve pādişāhlıḳ virdi, sen daḫı (7) gerekdür ki anuñ şükrin bilesin,[78] bu salṭanatı laġv-ıla[79], lehv-ile geçürmeyesin (8) ve hevā-yı nefs-ile ʿamel ḳılmayasın, laʿbi ve lehvi ve ẓulmi terk idesin, dāʾimā (9) ʿadl ve iḥsān idüp emr-i maʿrūf ve nehy-i münker idesin. Nite-(10)-ki Ḥaḳ teʿālā Ḳur'ān-ı Ḳadīminde buyurdı eyitdi: **E yaḥsebü'l-insānü en** (11) **yütrake südā**[5]; yaʿnī ādem oġlanı ṣanur mı ki kendüyi terk ideler, mühmel (12) ḳoyalar ʿiḳāb ü ʿitāb olınmaya ve daḫı bilgil kim salṭanatlu işdür ḫaṭarlu işdür ve ulu iş olduġı'çündür kim Ḥażret-i Risālet **5b** (1) and içer, eydür ki ol Tañrı ḥaḳḳı'çün ki Muḥammedüñ cānı anuñ fermānındadur (2) her gün ʿādil sulṭānlaruñ ʿamellerini göklere iledürler ve ʿādil pādişāhlaruñ (3) bir rekʿat namāzı yitmiş biñ rekʿat raʿiyyet namāzıncadur. Allahu teʿālā dergāhında (4) ve daḫı bu iş nice ḫaṭarlu olmaya kim ḳıyāmet güninde begler ve sulṭānlar (5) yarın ḳıyāmet güninde Ḥaḳ teʿālā ḥażretine getüreler. Anlara ḫiṭāb ide kim siz benüm (6) ḳoyunlarımuñ çobanıyduñuz ve daḫı yirüm memleketinüñ ḫazīnedārlarıyıduñuz, (7) neyiçün bir kimseye ḥad urduñuz ve ʿuḳūbet itdüñüz ki ben buyurduġumdan (8) artuġıdı. Pādişāhlar cevāb virüp eyideler ki: Ḫudāyā Pādişāhā, (9) andan ötrü ki senüñ emrüñe muḫālefet itdüyidi.[80] Andan Allah teʿālā **[9a]** ʿaẓameti-y-ile (10) eyide[81]: Neyiçün sizüñ ġażabuñuz[82] benüm ġażabumdan artuḳ olaydı.[83] Ve daḫı (11) beglerden ve sulṭānlardan bir ṭāyife getü-

74 tefvīż ḳıl ki ol kāfīdür hemān saña yiter: tefvīż it B.

75 Kelām-ı Ḳadīminde: Kelām-ı Ḳadīm içinde B.

76 Āyet maʿnāsı budur kim her kimse: Maʿna-yı āyet budur kimse ki B.

77 İmdi: --- B.

78 sen ... bilesin: --- B.

79 B'de eksik sayfa var.

80 Metinde "itdüñidi" biçiminde yazılmıştır.

81 eyide: eyde B.

82 ġażabuñuz: ḳaḳımaḳlıġuñuz B.

83 olaydı: ola B.

reler anlara daḫı ʿitāb (12) ire eyide neyiçün ḥaddi[84] andan eksük urduñuz ki ben buyurdumıdı. Bunlar daḫı (13) cevāb virüp eyideler: İlāhī[85], şefḳat itdük esirgedük. Pes Allah eyide[86]: **6a** (1) Sizüñ şefḳatüñüz[87] benüm raḥmetümden artuḳ mıdı, diye buyura. Anlaruñ gibi (2) pādişāhları cehenneme bıraġalar, el-ʿiyāẕü bi'llāḥ[88]. Ḥuẕeyfe -raẕıyallāhu ʿanhu-, (3) Ḥaẕret-i **[9b]** Risāletüñ aṣḥābından[89] birisidür, eydür kim, ben hīçbir pādişāhı (4) ögmeyem gerekse eyü olsun ve gerekse yavuz olsun.[90] Eyitdiler: Neyiçün (5) eyitdi, anuñıçün ki Resūl[91] ḥażretinden işitdüm ki begleri ve sulṭānları (6) yarın ḳıyāmet güninde getüreler ẓālimlerin daḫı ʿādillerin daḫı ṣırāṭ (7) üzerinde ṭutalar. Ḥaḳ teʿālā celle celālühū ṣırāṭa emir ide[92], anları silke, (8) şunlar ki ẓulm idüp ṭururlar[93] veyāḫūd raʿiyyete cevr idüp **[10a]** dururlar[94] veyāḫūd (9) iki ḫaṣmuñ birisine meyl idüp sözin artuḳ diñleyüp dururlar[95]. Anlaruñ (10) gibi pādişāhlar ve anlaruñ gibi manṣıb ehli olan kimseler ol silkmekde[96] (11) cehenneme düşeler tā maḳāmlarına yitişeler. Bes iy şāh-ı ʿālem[97] çün iş (12) böyle ḥaṭarlu ola, bu salṭanat işini kendüzüñe āsān dutmaġıl tā ki (13) sen daḫı anlardan olmayasın, nite[98] Ḥaḳ teʿālā Kelām-ı Ḳadīminde buyurur[99]: **6b** (1) **ve teḥsebūnehū heyyinen ve hüve ʿinda'llāhi ʿaẓīm**[6]; yaʿnī Allahu teʿālā (2) ḥaẓretinüñ[100] ʿuḳūbetin geñez ṣanursız, ḥāl budur ki **[10b]** Allahuñ ʿuḳūbetin (3) geñez ṣanmaḳ Allah ḥaż-

84 ʿitāb ire eyide neyiçün ḥaddi: eyide neyiçün B.

85 bunlar daḫı cevāb virüp eyideler, İlāhī: cevāb virüp eydeler, Ḫuẕāvendā B.

86 Pes Allah eyide: Allāhu teʿālā ʿazze ve celle diye ki B.

87 şefḳatüñüz: şefaḳḳatüñüz B.

88 pādişāhları Cehenneme bıraġalar el-ʿiyāẕü bi'llāh: pāẕişāhlar-içün Cehennemde maḳāmlar yapalar ve B.

89 ḥażret-i Risāletüñ aṣḥābından: aṣḥāb-ı Ḥażret-i Risāletden B.

90 gerekse eyü olsun ve gerekse yavuz olsun: eger eyü ola ve ger yavuz ola B.

91 anuñıçün ki Resūl: andan ötrü ki Resūlullāh B.

92 celle celālühū ṣırāṭa emir ide: ʿazze ve celle sırāṭa emir ide ki B.

93 ṭururlar: dururlar B.

94 dururlar: ṭururlar B.

95 diñleyüp dururlar: diñlemiş olalar B.

96 olan kimseler ol silkmekde: silkinmekde B.

97 Bes iy şāh-ı ʿālem: --- B.

98 sen daḫı anlardan olmayasın nite: anlardan olmayasın ki B.

99 buyurur : buyurur ki B.

100 Yaʿnī Allāhu teʿālā ḥażretinüñ: Maʿna-yı āyet budur ki Allāhu teʿālā B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

retinde ulu günāhdur.[101] Bes eger dilerseñ ki bu (4) ḳorḫudan ḳurtılasın ʿadl eylegil, tā cennāt-i ʿAdinde maḳām bulup (5) salṭanat-ı ebedī ve devlet-i sermedī-y-ile rāḥat olasın. İmdi (6) egerçi tenüñ maḳām-ı süflīdendür ve cānuñ maḳām-ı ʿulvīdendür, rūḥānī-(7)-dür, Rabbānīdür ve tenüñ ṣunʿ-ı Ḥaḳdur; līkin bellü ve āşikārādur ve cānuñ (8) daḫı emr-i Ḥaḳdur, ammā bellü ve āşikārā degüldür.[102] Ve sen ten-ile **[11a]** ve cān-ıla (9) örtülü geldüñ. Bes saña iki ḫilʿat gönderildi, bir ten ḫilʿatı[103] bir (10) cān ḫilʿatı. Ten ḫilʿatı salṭanatdur ve cān ḫilʿatı ḳurbetdür. (11) Yaʿnī Allāhu teʿālāya yaḳın olmaḳdur. Ol ḫilʿat ki tenüñe virdiler[104], (12) tenüñ miḳdārınca virdiler ve ol ḫilʿatı ki cānuña virdiler, cānuñ (13) miḳdārınca virdiler. Evvel tenüñ boyın ölçdi, ol miḳdārca ḫilʿat-i ḳurbet **7a** (1) ki cāndur, tenüñe viribidi. Tā ki anuñ-ıla[105] Allāhuñ ṣunʿına baḳup (2) ṣāniʿ göresin ve ṣunʿından ṣāniʿe istidlāl idesin. Beyt:[106]

[11b] *Naḳşlar vardur cihānda bī-ḥisāb u bī-şumār*
Cehd ḳıl naḳḳāşı ṣayd it kim bulasın[107] *iʿtibār*[108]

(5) İmdi[109] şol kimseye ki Allāhu teʿālānuñ ʿināyeti irişmedi, yalıncaḳ ḳaldı (6) ve kime ki ʿināyetu'llāh yitişdi örtülü oldı: **Rabbenā mā ḫalaḳte** (7) **hāẕā bāṭılen**[Z]; yaʿnī[110] iy benüm Rabbum, sen bu nesne'i bāṭıl ve bī-fāyide (8) vech-ile[111] yaratmaduñ; yaʿnī Ādemi ki yaratduñ, **[12a]** esmā-i ṣıfātuñuñ[112] maẓharın (9) ḳılduñ. Pes bunı daḫı[113] bilgil kim şöyle ki Ādem oġlanlarınuñ (10) boyları muḫtelifdür; kimi[114]

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TÜRKISH ACADEMY OF SCIENCES

101 Allahuñ ... günāhdur: Allāhu teʿālā ḳatında Allāhuñ ʿuḳūbetin geñez şanmaḳ ulu günāhdur B.

102 rāḥat olasın. ... degüldür: rāḥat bulasın. Egerçi tenüñ maḳām-ı süflīdendür ve cānuñ Rabbānīdür maḳām-ı ʿulvīdendür. Ol ḥaldeki tenüñdür ṣunʿ-ı Ḥaḳdur ammā bellüdür ve āşikārādur ammā cānuñ daḫı ṣunʿ-ı Ḥaḳdur bellü degül ve āşikāra degül B.

103 ḫilʿatı: ḫilʿatıdur B.

104 Ol ... virdiler: Ten ḫilʿatın ki tenüñe virdiler B.

105 anuñıla: --- B.

106 ve ... Beyt: --- B.

107 bulasın: bulınur B.

108 B'de beytin Farsçası da var: *Naḳşhā-yı bî-ḥisāb u bī-şomār ender cihān.*
To rev[î] naḳḳāş cûy bâ naḳşhāyet kār nist

109 İmdi: --- B.

110 yaʿnī: maʿnā-yı āyet budur ki B.

111 bī-fāyide: bī-fāyide vech-ile --- B

112 esmā-i ṣıfatuñuñ: senüñ esmā-i ṣıfatuñun B.

113 bunı daḫı: bundan ṣoñra B.

114 kimi: baʿżı B.

uzun boyludur ve kimi[115] orta boyludur (11) ve ba'żı ḳışa boyludur; ancılayın cānlar boyı daḫı muḫtelifdür, (12) ba'żı uzun ba'żı ḳışa ve ba'żı ortadur. Ammā tenlerüñ (13) uzunluġı ve ḳışalığı miḳdārıladur. Ve cānlar[116] uzunluġı ḳışalığı **7b** (1) ehliyyet-ile[117] ve kemāl-i nefs-iledür. Lācerem tenler ululuġı ḳadd u ḳāmet-ile (2) oldı-y-ısa[118] cānlar ululuġı ehliyyet ve faż̧l-ı kemāl-ıla[119] oldı. Beyt:

[12b] *Virüpdür saña*[120] *Ḥāliḳ ehliyetler*
Elestde ḳılmışıdı terbiyetler

(4) **FAṢL**. Bil iy şehenşāh[121], çün taḳdīr-i ezelī-y-idi (5) ki Ḥaḳ te'ālā saña taḫt-ı salṭanat virüp bu memlekete seni (6) padişāh ḳıldı[122]. Nite ki Ḳur'ānda[123] buyurur: **ẕālike taḳdīru'l-'azīzi'l-'alīm**[8]. (7) Āyet ma'nāsı[124] budur ki, Allāhu te'ālā[125] 'azze ve celle taḳdīr-i ezelīde bu (8) devleti ve[126] salṭanatı ki[127] saña virmiş-idi, bugün dünyāda ol 'aṭā-yı (9) ezelīyi cilve idüp āşikārā ḳıldı ve salṭanat **[13a]** ḫil'atın saña (10) geyürdi[128] ve devlet tācını başuña urdı. Şöyle ki Ḥaḳ te'ālā Ḳur'ān-ı Ḳadīminde (11) buyurdı, eyitdi ki:[129] **külle yevmin hüve fī şe'n**[9];[130] ya'nī Allāhu te'ālā (12) her günde maḫlūḳātuñ umūrın beyān itmekdedür. Bes Ḥaḳ te'ālā[131] (13) her kime ki ezelde her ne 'aṭā ḳıldı-y-ısa bugün ol 'āṭāyı[132] iḥsān ider.

115 kimi: ba'żı B.
116 cānlar: ānları B.
117 ehliyyetile: ehliyyetiledür B.
118 ḳadd u ḳāmet-ile oldı: ḳadd-ile oldı ve B.
119 ehiyyet ve faż̧l-ı kemālıla: ehliyyetile B.
120 saña: şāha B.
121 Bil iy şehenşāh: --- B.
122 Ḥaḳ ... ḳıldı: seni taḫt-ı memlekete salṭanat virüp pādişāh ḳılaydı B.
123 Ḳur'ānda: Kelām-ı Ḳadīminde B.
124 Āyet ma'nāsı: Ma'nā-yı āyet B.
125 Allāhu Teālā: Ḫuẕāya B.
126 devleti ve: --- B.
127 ki: --- B.
128 geyürdi: geydürdi B.
129 buyurdı, eyitdi ki: buyurur B.
130 Ma'nā-yı āyet budur ki: --- A.
131 Bes Ḥaḳ te'ālā: Ya'nī B.
132 ol 'ātāyı: --- B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

8a *Yidi iḳlīme bünyād ol ki urdı*
Kime ne lāyıḳ-ısa[133] *anı virdi*

(2) İmdi[134] bu dükeli umūrdan salṭanatı saña baḫşiş itdi. İy pādişāh, sen bugünki[135] (3) salṭanata baḳma, aña baḳ ki bu **[13b]** salṭanat saña ezelde virilmişidi (4) ve bu söz ezelde dinilmişidi ammā bugün işitdüñ. **Beyt**:

Ezelde salṭanat virilmişidi
Bu sırdur ki o dem dinilmişidi

(6) Semʿ-i ezel; yaʿnī ezel işitmegi ezelde kelām işitmeñde niyābetüñde-y-idi. (7) Ve daḫı[136] ʿilm-i ezel; yaʿnī ezel bilmegi salṭanatuñ bilmekde senüñ işiñü düzdi. (8) Bes sen anuñ ʿilmin ezelde āşikārā itdüñidi, bugün anuñ emrin (9) vücūda getürdüñ ve[137] anuñ **[14a]** ḥukmin ebede[138] ṣaḳlarsın. ʿİlm-i vilāyet ezeldür, (10) emr-i vilāyet vaḳtdur, ḥukm-i vilāyet ebeddür. **FAṢL** (11) İy sulṭān-ı İslām, ḫāṣakīlerüñüñ her birine bir vilāyet virürsin. (12) İmdi Allāhu teʿālānuñ vilāyeti üçdür: Ezel vilāyetidür, vaḳt vilāyetidür, (13) ebed vilāyetidür. Senüñ ʿilmüñ vilāyet-i ezeldür ve emrüñ vilāyet-i vaḳtdur **8b** (1) ve ḥukmüñ vilāyet-i ebeddür. Bes şimdi senüñ bu salṭanatuñ mecmūʿı ezelīdür (2) ve dükeli mācerañ daḫı mācerā-yı ezelīdür. Neyiçün ezelī olmaya ki Ḥaḳ (3) sübḥānehū **[14b]** ve teʿālā senüñ gönlüñi kendünüñ ḫazīnesi ḳıldı. Uşbu[139] (4) delīl-ile ki ṣāḥib-şerīʿat ki Ḥażret-i Risāletdür buyurur[140]: **ḳulūbü'l-mülūki ḫazā'inü'llāh**[10]; yaʿnī pādişāhlaruñ gönli[141] (6) Allāhu teʿālānuñ ḫazīneleridür[142] ve bir sāʿat senüñ ʿadl itdüñüñ (7) yigrekdür bir ʿābidüñ altmış yıllıḳ ḳabūl olınmış ʿibādetinden, (8) bu delīlle kim resū**l-i** şeḳaleyn ve imām-ı ḥaremeyn[143] Muḥammed Muṣṭafā (9) -ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- buyurur ki: '**adlü sāʿatin min sulṭāni** (10) **ʿādilin ḫayrun min ʿibādeti [15a] sittīne seneten**[11]. Ve

133 Kime ne lāyıḳsa: Gişiye her ne çi lāyıḳ B.

134 İmdi: --- B.

135 sen bugünki: --- A.

136 daḫı: --- A.

137 ve: --- B.

138 ebede: --- B.

139 uşbu: işbu B.

140 buyurur: buyurur ki B.

141 gönli: gönilleri B.

142 ḫazīneleridür: ḫazīnesidür B.

143 ve İmām-ı Ḥaremeyn: Ḥażret-i B.

daḫı pādişāhlaruñ (11) alın şaçı Allāh teʿālānuñ ḳudret elindedür; anuñ-içün ki[144] Resūl (12) ḥażreti -ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem- dürer-bār lafẓ-ı-y-ıla[145] ve şeker-niṣār kelāmı-y-ıla (13) buyurur ḥikāyeten[146] ʿani'llāh: **nevāṣı'l-mülūki bi-yedī**[12]**.** Ve daḫı **9a** (1) iy şāh-ı ʿālem[147], Ḥaḳ teʿālā seni İslām dīni-y-ile ḳardaş ḳıldı; şöyle ki (2) ṣāḥib-şerīʿat buyurur ki: **es-sulṭān ve'l-İslām tev'emāni.**[13] (3) Ve hem mecmūʿ-ı ʿāleme[148] senüñ emrüñe muṭīʿ olmaġı vācib ḳıldı. Nitekim Ḥażret-i (4) Risālet buyurur: **[15b] ʿaleyküm bi's-semʿi ve'ṭ-ṭāʿati velev kāne ʿabden ḥabeşiyyen**[14]; (5) yaʿnī[149] sizüñ üzerüñüze olsun pādişāhlaruñ emrin işidüp muṭīʿ olmaḳ. (6) Eger ʿabd-i Ḥabeşī daḫı olursa bu ʿacīb degül[150]. İmdi bu ʿacebdür kim[151] Allāhu teʿālā kendü buyruġına (7) ve Resūli buyruġına senüñ buyruġını muḳārın ḳıldı; yaʿnī bile ḳoşdı[152]. Kelām-ı Ḳadīminde buyurur ki: (8) **aṭīʿu'llāhe ve aṭīʿu'r-resūle ve ülü'l-emri minküm**[15]; yaʿnī muṭīʿ oluñ (9) Allāhu teʿālāya ve daḫı Resūline ve daḫı pādişāhlara didi ve Kaʿbe'i **[16a]** daḫı (10) kendüye izāfet itdi, benüm evüm diyü. Niteki Ḳur'ānda buyurdı[153]: **Ve ṭahhir beytī**[16] didi[154] (11) ve hem mescidleri daḫı kendüye taḫṣīṣ ḳıldı. Niteki Kelām-ı Mecīdde buyurdı[155]: **ve enne'l-mesācide li'llāhi**[17] didi; yaʿnī (12) cemīʿ-i mescidler Allāhu teʿālānuñdur didi ve Ṣāliḥ peyġāmber devesin daḫı (13) kendüye izāfet itdi, şerefinden ötrü ve Ḳur'ān-ı Ḳadīmde[156]: **nāḳatü'llāhi**[18] didi. Ve Ḥacerü'l-esvedi **9b** (1) daḫı kendüye izāfet itdi, benüm yed-i ḳudretümdür didi[157]. Nite ki buyurdı:(2) **[16b] ḥacerü'l-esvedi yemīnu'llāhi fi'l-arżi**[19] didi; yaʿnī Ḥacerü'l-esved Allāhu teʿālānuñ (3) yed-i ḳudretidür yir yüzinde. Bu ġarīb degül, ġarīb budur ki seni kendüye (4) izāfet itdi: **es-sulṭānü**

144 anuñıçun ki: bu delīlile B.

145 lafẓ-ıla: luṭf-ıla B.

146 buyurur ḥikāyeten: buyurur ki ḥikāyet-i B.

147 daḫı iy şāh-ı ʿālem: --- B.

148 mecmīʿ-ı ʿāleme: mecmīʿ-ı ḫalāyıḳa B.

149 yaʿnī: maʿnī-i kelām budur ki B.

150 bu ʿacīb degül: --- A.

151 imdi bu ʿacebdür kim: ʿacīb oldur ki B.

152 yaʿnī bile ḳoşdı: --- A.

153 buyurdı: buyurur ki B.

154 didi: --- B.

155 nite ki Kelām-ı Mecīdde buyurdı: --- A.

156 ve Ḳur'ān-ı Ḳadīmde: --- B.

157 didi: diyü B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

ẓıllu'llāhi fi'l-arżi[20]. didi; ya'nī pādişāhlar (5) yir yüzinde Allāhu te'ālānuñ gölgesidür. İmdi çün[158] sen Allāhu te'ālānuñ (6) gölgesisin, gerekdür ki maẓlūmlar senüñ sāyeñde diñleneler, rāḥat olalar[159]. (7) Ammā Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā münezzehdür gölgeden, zīrā gölge cism olıcaḳ (8) olur. Ol ḫōd Ḫāliḳu' **[17a]**l-ecsāmdur; ya'nī cisimleri[160] yaradıcıdur, cisimden (9) cesedden münezzehdür kendü[161] nite cism ola. Bes gölge diñlenmekden 'ibāretdür; (10) meṣelā eger bir kimse güneş issisinden incinse gölgeye ṣığınur, (11) tā ol güneş issisinden incinse gölgeye sığınur, tā ol güneş issisinden[162] gölgede diñlene. Bes bu daḫı[163] şöyledür kim (12) eger bir[164] maẓlūm bir ẓālim elinden incinse ol daḫı ẓālim elinden Allāhu te'ālāya (13) ṣığınur ve Ḥaḳ te'ālā ḥażretine irişmege ṭāḳatı yitmez[165]; zīrā aña irişmek **10a** (1) muḥāldur. Bes maẓlūm ḥayrān ḳalur. Ḥaḳ te'ālā 'aẓamatı-y-ıla[166] ol maẓlūmı (2) kendü gölgesine gönderür. İmdi ol gölge **[17b]** şimdiki ḥālde Ḫuẕāygān-ı 'ālem (3) pādişāh-ı Benī Ādem fermān-dih-i cihān vāriṣ-i mülk-i Süleymān Sulṭān (4) bin Sulṭān Sulṭān Murād Ḫān bin Muḥammed Ḫān[167] **zeyyena'llāhü serīra'l-(5) 'izzi bi-vücūdihī ve efāża 'ale'l-'ālemīne āṣāra 'adlihī ve cūdihī**, **āmīn yā Rabbe'l-(6)'ālemīn**[21]**.** İmdi ke'ennehū[168] Ḥaḳ te'ālā ḥażreti eydür ki: İy ḳulum, eger baña irişmek[169] (7) muḥāl-ısa benüm sāyeme yitişmek muḥāl degül, benüm sāyeme var[170], tā benüm sāyemde ol, (8) ẓālimüñ ẓulmından ḳurtılasın, rāḥat olup diñlenesin[171]. Bes bu diñlenmege (9) sāye diyü ad virildi[172], böyle degüldür ki Ḥaḳ te'ālā-

158 İmdi çün: Çünki B.

159 rāḥat olalar: --- B.

160 cisimleri: cisimler B.

161 kendü: --- B.

162 gölgeye ... issisinden: --- A.

163 Bes bu daḫı: --- B.

164 bir: --- A.

165 yitmez: yitişmez B.

166 'aẓamatı-y-ıla: --- B.

167 Sulṭā n Murād Ḫān bin Muḥammed Ḫān: --- B.

168 ke'ennehū: --- B.

169 ki: İy ḳulum, eger baña irişmek: eger baña yitişmek B.

170 benüm sāyeme var: --- B.

171 ḳurtılasın, rāḥat olup diñlenesin: ḳurtıla, ol maẓlūm rāḥat bula diñlene B.

172 virildi: virdiler B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

nuñ sāyesi ola, şol[173] **[18a]** (10) cismüñ sāyesi olduġı gibi ḥāṣā ve kellā[174]. Bes bu ma'ni-y-ile[175] sulṭānü(11)'l-İslām Allāhu te'ālā ḥażretinüñ gölgesi oldı, ayruḳ[176] ma'ni-y-ile degül. (12) **FAṢL**. Şöyle bilgil kim[177] Ḥażret-i Risālet buyurur ki: Ḳul Allāhu te'ālā ḥażretine şol vaḳt yaḳınıraḳ olur ki aña secde ḳıla. İmdi[178] **10b** (1) ma'lūmdur ki secde itmek gişi başın yire ḳomaḳdur tevāżu' vech-ile[179], (2) Ḥaḳ te'ālā münezzeh pādişāhdur yirlerden göklerden[180]. Bes secde buyurmaḳdan (3) ḥikmet oldur ki mecmū'-ı ḥalāyıḳı toprakdan yaratdı, ṭopraḳ ṣıfatı[181] dükeli (4) tevāżu'dur. Bes **[18b]** her tevāżu' ki Ḥaḳḳa iderler bundan yigrek degüldür ki ḳul (5) kendü[182] vücūdında şerīf 'użvın ki yüzdür ve bir keşīf nesne (6) üzerine ḳoya kim ol ṭopraḳdur. Bes kemāl-i tevāżu' budur. İmdi[183] çün (7) tevāżu' kemālde ola, Ḥaḳ te'ālānuñ raḥmeti ḳula yaḳın olur, kendü degül. Ve bu daḫı (8) şunuñ gibidür kim seyyid-i beşer şefī'-i rūz-i maḥşer Muḥammed-i Muṣṭafā -'aleyhi's-selām- (9) buyurur kim[184]: [el-] **ḥacerü'l-esvedü yemīnü'llāhi fi'l-arżı**[22]; ya'nī Ḥacerü'l-esved (10) Ḥaḳ te'ālānuñ ṣaġ elidür yirde[185]. Ḥaḳ te'ālā ḫōd münezzehdür ṣaġdan (11) ve ṣoldan elden ve ayaḳdan. **[19a]** Eger eli Ka'be dīvārında-y-ısa kendüsi (12) ḳandadur ve eger kendü 'arşda-y-ısa eli Ka'be dīvārında-y-ısa kendüsi (13) 'arşda nice ola, bu muḥāldur, Müşebbiheler ḳavlıdur, **te'ālā'llāhu 'an ẕālike 11a** (1) **'uluvv**[en] **kebīr**[an][23]; ya'nī Ḥaḳ te'ālā münezzehdür, arıdur ehl-i teşbīhüñ (2) teşbīhinden. Andan ötrü ki Allāhu te'ālā yüce ve ulu padişāhdur. Belki Ḥacerü'l-esvedi (3) kendüye iżāfet itmekden ḥikmet oldur ki: Allāhu te'ālā ḳulları ki[186] ḥācılardur, (4) dükeli teveccüh

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

173 şol: şöyle ki B.

174 olduġı gibi ḥāṣā ve kellā: olur B.

175 ma'ni-y-ile: ma'niye B.

176 ayruḳ: ġayrı B.

177 Şöyle bilgil kim: Bu faṣıl şöyledür ki B.

178 Ḳul ... ḳıla. İmdi: Allah yaḳınıraḳ ḳul ki Allāh yaḳın olur ol vaḳtdadur ki Ḥaḳ Te'ālaya secde ḳılur B.

179 vech-ile: ṣıfat-ıla B.

180 münezzeh ... göklerden: münezzehdür yirden ve gökden B.

181 ṣıfatı: --- B.

182 kendü: --- B.

183 İmdi: --- B.

184 Seyyd-i ... kim: Seyyid buyurur kim 'aleyhi's-selām B.

185 yirde: dimek olur B.

186 Allāhu te'ālā ḳulları ki: Ḥaḳ te'ālānuñ ḫāṣ ḳulları vardur ki ol B.

idüp Beytullāha varurlar[187] **[19b]** ve ḫānumānların terk iderler, zaḥmet (5) ve meşaḳḳat çekerler, varup Ka'be'i ṭavāf iderler,[188] ḥācetlerin ve niyāzların (6) Ḥaḳ te'ālā ḥażretine ve anuñ dergāhına 'arż iderler,[189] ḥayrān ḳalurlar (7) ve bilmezler ki Ḥaḳ te'ālā bunlaruñ[190] ḥacetlerin revā ḳıldı yāḫud ḳılmadı[191], (8) ve ḥacların maḳbūl ḳıldı veyāḫud ḳılmadı.[192] Bes Ḥaḳ te'ālā Ḥacerü'l-esvedi (9) kendü fażlı-y-ıla[193] Ka'be dīvārında ḳodı ve anı kendüye iżāfet eyledi (10) bu ṣıfat-ıla ki benüm ṣaġ elümdür didi ve daḫı eyitdi: Her ki gelüp bu ṭaşı (11) öpe taḳdīrde şöyledür ki[194] benüm elüm öpmiş gibidür **[20a]** ve çün anı öpeler (12) bileler ki Ḥaḳ te'ālā bunlaruñ ḥācetlerin ḳabūl ḳıldı. Bes imdi Ḥacerü'l-esved (13) ḥācılaruñ ḥācetleri revā olmaġınuñ[195] 'alāmeti oldı, böyle degül ki Allāhu **11b** (1) te'ālā ḥażretinüñ[196] eli ola. Meṣelā pādişāhlar 'ādeti daḫı böyledür, (2) çün bir gişinüñ bunlaruñ ḳatında ḥāceti olsa ol ḥācetüñ revā (3) olmaġınuñ 'alāmeti oldur ki sulṭānuñ elin öpe, bu el öpmeklik ḥāceti[197], (4) ḥācet revā olmaġınuñ 'alāmeti oldı. Bes Ḥacerü'l-esvedi öpmeklik daḫı şöyle (5) bilgil kim[198] **[20b]** ḥācet revā olmaġına delīldür, Allāhu sübḥānehū ve[199] te'ālāya el iṣbāt itmek (6) degül; zīrā Allāhu te'ālā[200] münezzehdür cisimden ve cismiyyetden.[201] **FAṢL.** (7) Bu daḫı şunuñ gibidür ki Ḥażret-i Risālet buyurur[202]: **yenzilu'llāhü**[24] diyü[203]; (8) ya'nī Allāhu te'ālā inerdür. Ḥaḳ te'ālā

187 teveccüh idüp Beytullāha varurlar: yüzlerin Allāhu te'ālā dergāhına ḳorlar B.

188 zaḥmet ... ṭavaf iderler: kendülerüñ B.

189 'arż iderler: iledürler ve B.

190 bularuñ: --- B.

191 revā ḳıldı yāḫud ḳılmadı: revā ḳıldı mı veyāḫud ḳılmadı mı B.

192 maḳbūl ḳıldı veyāḫud ḳılmadı: maḳbūl ḳıldı mı veyāḫud ḳılmadı mı B.

193 Ḥacerü'l-esvedi kendü fażlı-y-ıla: kendü fażlı-y-ıla Ḥacerü'l-esvedi B.

194 şöyledür ki: --- B.

195 olmaġınuñ: olmaḳlıġınuñ B.

196 ḥażretinüñ: --- B.

197 ḥāceti: --- B.

198 öpmeklik daḫı şöyle bilgil kim: daḫı şöyle bilgil anı öpmek B.

199 sübḥānehū ve: --- A.

200 zīrā Allāhu *te'ālā*: --- B.

201 ve cismiyyetden: --- B.

202 buyurur: buyurur ki B.

203 diyü: didi A.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TÜRKSOY ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

ḥaḳḳında inmeklik, intiḳāl maʿnāsına (9) olmaḳlıḳ muḥāldur; zīrā[204] intiḳāl ḥareket itmeklige dirler ve bir yirden bir (10) yire varmaġa eydürler, yoḳarudan aşaġaya inmek gibi, aşaġadan (11) yoḳaru çıḳmaḳ gibi. İmdi bunlar[205] ḫalḳ ṣıfatıdur, Ḫāliḳ ṣıfatı degül. **[21a]** Belki (12) Ḥaḳ teʿālā ḥaḳḳında nüzūl inmeklikdür[206] evc-i bī-niyāzlıḳdan ḥażīż-i bende(13)-nüvāzlıġa; yaʿnī kendü muḥtācsuzlıġı yüceliginden ḳulları alçaḳlıġına raḥmeti **12a** (1) inmeklikdür; bundan ötrü **yenzilu'llāhü** ʿibāreti geldi. Eger Ḥaḳ teʿālā[207] bī-(2)niyāzlıġı yücelikde ḳalaydı kimüñ zehresi ola-y-ıdı[208] ki anuñ adın aña-y-ıdı (3) veyāḫūd anuñ sözin söylemege ṭāḳatı yitişe-y-idi; ammā[209] raḥmetinüñ (4) nihāyeti oldur ki bī-niyāzlıġı mertebesi yüceliginden ādem oġlanlarınuñ (5) ehliyeti alçaḳlıġına **[21b]** kendü raḥmeti-y-ile bende-nüvāzlıḳ itdi. Bu teʾvīl-i nüzūl-i ẕātdur, bu ʿacīb (6) degül. ʿAcīb oldur ki Ḫaḳḳuñ bī-çūn ve bī-çigüne ṣıfatı nāzil olmaz illā cāna (7) nāzil olur ki ol cān muteʿallıḳdur sulṭānü'l-İslāmuñ ẕātına, çūn (8) sulṭān[210] cānı Allāhu teʿālānuñ ṣıfat-ı bī-çūnı nāzil olacaḳ yir oldı. (9) Bu maʿni-y-ile sulṭānü'l-İslām nisbet olındı, neseb-ile degül, **teʿāla'llāhü** (10) **ʿan ẕālik**[25]; yaʿnī Allāhu teʿālā münezzehdür nesebden ve hīçbir el Allāhu teʿālānuñ (11) ululıġı **[22a]** yaḳasına yitişmez ve aña[211] irişmez, ammā ululuġı celāli etegine (12) yitişür. Bes anuñ ʿaẓameti yiñi uzundur, hīç ṭaleb eli anuñ ululuġı yiñinüñ (13) ucına irişmez; ṭaleb eli direm ṭālib eli dimezem; ammā Ḥaḳ teʿālā[212] dilese **12b** (1) ki bende-nüvāzlıḳ ide, ṭaleb elini keremi yiñine yitişdürür, aña raḥmet ider. (2) **FASL.** Bilgil ki Ḥaḳ teʿālānuñ[213] kelāmı ki vaṣf-ı ḳadīmdür, (3) hīç yaradılmış anuñ mertebesi ululuġına yitişmedi, çünki anuñ[214] bī-çūnlıġı (4) ṣıfat-ıla ṣıfatlanup durur. Ammā ḳıble-i ḫalāyıḳ anuñ ḥurūfıdur ve kelimātıdur[215] (5) ve hem **[22b]** ancılayın her kimsenüñ cānı ululuġı sulṭā-

204 olmaḳlıḳ muḥāldur; zīrā: muḥāldür; zīrā ki B.

205 İmdi bunlar: bu B.

206 Ḥaḳ teʿālā ḥaḳḳında nüzūl: nüzūl Ḥaḳ teʿālā ḥaḳḳında B.

207 Ḥaḳ teʿālā: --- B.

208 olayıdı: olaydı B.

209 ammā: ammā anuñ B.

210 sulṭān: sulṭānü'l-İslām B.

211 yitişmez ve aña: --- B.

212 teʿālā: --- B.

213 Bilgil ki Ḥaḳ teʿālānuñ: Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālānuñ B.

214 çünki anuñ: anuñ çünki B.

215 anuñ ḥurūfıdur ve kelimātıdur: anuñ ḥurūfı ve kelimātıdur A.

nü'l-İslām cānı[216] mertebesine (6) yitişmez; zīrā ki anuñ cānı maḳām-ı 'ulvīdendür, kerrūbīler ve (7) rūḥānīler daḫı[217] 'arşda mütemekkin dururlar, anlar daḫı[218] sulṭān-ı İslām (8) cānınuñ ululığına yitişmezler, sāyir ḫalāyıḳ ol mertebeye nice yitişeler. (9) Şöyle ki bizüm elümüz Ḥaḳ te'ālānuñ Kelām-ı Ḳadīmine ki[219] ẕātınuñ ṣıfātıdur (10) yitişmez; ammā[220] ḫurūfına ve kelimātına yitişür. Ancılayın[221] egerçi bizüm rūḥumuz (11) pādişāhu'l-İslām ve'l-müslimīn ḫaẕretinüñ rūḥ-ı ḳudsīsine yitişmez, (12) ammā ẕāt-ı muṭahharın müşāhede **[23a]** itmeklige yitişür. Şöyle ki ḫurūf-ı (13) Ḳur'ānı ġayb perdedārlarınuñ ṣığıncaġıdur, sulṭānü'l-İslām daḫı **13a** (1) ḫalāyıḳuñ emninüñ ve rāḥatlığınuñ ṣığıncaġıdur. **Beyt**:

Erkān-ı devlet Ka'besi erbāb-ı dīnüñ ḳıblesi
Şer'-i Peyember nuṣresi hem-sāye-i lutf-ı Ḫuẕā

(4) Bes[222] senüñ gelmekligüñ Ḥaḳ te'ālā ḥażretinden[223] bize raḥmetdür. (5) Şöyle ki Ḥaḳ te'ālānuñ raḥmeti[224] Mūsā peyġāmber[225] zamānında bellü oldı ve 'Īsā (6) peyġāmber[226] zamānında ẓāhir oldı ve Muḥammed Muṣṭafā vücūdı-y-ıla şeref (7) buldı, teraḳḳī idüp ziyāde oldı; **[23b]** hem-çünān emn ü rāḥat ve selāmet senüñ (8) ecdāduñ rūzigārında, **berrada'llāhü mażce'ahüm**[26], Rūmda[227] bellü oldı ve anuñ (9) zamānındaki sulṭānü'l-İslām ve'l-müslimīn sa'īd-i şehīd Sulṭān (10) Muḥammeddür[228], **nevvera'llāhü ravżatehū**[27], ẓāhir oldı ümīẕdür ki senüñ rūzigāruñda (11) teraḳḳī bulup daḫı[229] ziyāde ola -inşā'allāhü te'ālā, āmīn yā Rabbe'l-'ālemīn-.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TÜRKİYE AKADEMİSİ SÖZLÜĞÜ
www.tuba.gov.tr

216 cānı: --- B.
217 daḫı: ki B.
218 anlar daḫı: --- B.
219 Kelām-ı Ḳadīmine ki: Kelām-ı Ḳadīmindeki B.
220 ammā: --- B.
221 Ancılayın: --- B.
222 Bes: ve B.
223 te'ālā ḥażretinden: te'ālādan B.
224 raḥmeti: --- A.
225 Mūsā peyġāmber: Mūsī B.
226 'Īsā peyġāmber: 'Īsī B.
227 Rūmda: B'de selāmet kelimesinden sonradır.
228 Muḥammeddür: Muḥammed B.
229 daḫı: --- B.

Zihī fehm ü idrāk zihī ʿadl ü dād[230]
Zihī milk ü devlet ki pāyende-bād[231]

Ḳıṭʿa-i laṭīfe:

13b *1.* *Duʿā vü medḥile şāhā senüñ şükrüñi dimekden*
Dilüm ʿāciz ʿaḳıl ḥayrān sözüm ḳāṣır ḳalem muẕṭar

2. *Bu Çīn ü Rūm u Hindūlar yire sürerler öñüñde*
Cibāl elin ... ḥaḳan yüzin ... yanın ḳayṣer

3. *Senüñ ger heybetüñ görse bıraġur düşmen ol demde*
Süñi elden ḳılıc bilden çü dil tenden zi ser miġfer

4. *Senüñ bilmekligüñ demde ki reʾyün ḳılur ārāmiş*
Zuḥal kīn ü ʿUṭārid fehm ü Zühre ṭabʿ u Meh peyker

5. *Ululıḳ ḥaşmeti içre muḳadder ḳadre bu lāyıḳ*
Rikāb ay u eyer ḫurşīd ü çerḫ meydān u naʿl aḫter

6. *Bu medḥ u bu ṣenā-y-ıla o dem lāyıḳ ḳılam şükrüñ*
Ḳażā rāvī ḳader ḫāme zamān kātib semā defter

7. *Bu naẓm u neṯr-ile şerefüñ ḳaçan kim ibtidā ḳılsam*
ʿİbāret naḳṣ u maʿnī süst ü ḫāṭır künd ü lafẓ ebter[232]

14a (1) **FAṢL. [24a]** Çün Ḥaḳ teʿālā diledi ki[233] kendünüñ Kelām-ı Kadīmini[234] (2) ki ṣıfat-ı ẕātıdur, anı Muḥammed Muṣṭafāya ve[235] ādem oġlanlarına göndere (3) ol kelām-ı ḳadīm-ile bunları bezeye, kendünüñ ṣunʿı-y-ıla Kelām-ı Kadīmini (4) ḳullarına yitüşdüre[236], kendünüñ irādeti vāsıṭası-y-ıla ki ḳadīmdür ve ṣunʿ-ı (5) mürekkeb-ile ki ḥādiṯdür. Bes kelām-ı ḳadīmüñ menzili üç yir[237] (6) oldı, biri ḫalā-

230 dād: dāẕ B.

231 bād: bāẕ B.

232 "Ḳıṭʿa-i laṭīfe" başlıı ile verilen şiir B'de yok.

233 diledi ki: B'de yanlış olarak "diledügi" biçiminde harekelenmiş.

234 kelām-ı ḳadīmini: kelām-ı ḳadīmi B.

235 anı ... ve: --- B.

236 yitüşdüre: yitişdürdi B.

237 yir: --- B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

yıḳuñ sīnesi[238]; yaʿnī gögsi[239] oldı ve bir daḫı[240] defter oldı ve bir[241] ḫalāyıḳuñ (7) dili oldı. İmdi[242] kelām çün sīneye yitişdi ḥıfẓ oldı, çün deftere (8) **[24b]** yitişdi kitāb oldı ve çün dile yitişdi tilāvet oldı, tilāvet ḥādiṯ (9) metluv ḳadīm. Yaʿnī kelām ṣıfat-ı Ḥaḳ ḳadīmdür, oḳımaḳlığı taḥṣīl-ile-dür ḳadīm degüldür (10) ve çün deftere yitişdi yazılmış ḳadīm, yazmaġı ḳadīm degül ve çün sīneye (11) yitişdi ḥıfẓ oldı, ḥıfẓı ḳadīm degül, maḥfūẓ olup ezberlenen ki ṣıfat-ı (12) kelām-ı Ḥaḳdur ḳadīm. Bes bu kelām, ṣıfat-ı Ḥaḳ aña bir enīs ve iş gereg-idi (13) imdi ol enīs ve eş olıcı cāndur. **FAṢL. 14b [25a]** (1) Eger bir gişi sañā[243] ṣorsa ki cānuñ var mı veyāḫūd yoḳ mı, cevāb oldur ki[244] (2) ol ḳavmuñ aṣlı üzerine kim[245] anlaruñ ḳatında cān[246] cism degüldür, rengi yoḳdur; (3) zīrā ki reng ʿarażdur, ʿaraż kendü ẕātı-y-ıla ḳāyim olmaz, belki muḫtācdur (4) bir nesneye ki ḳāyim bi-ẕātihī[247] ola; çün bunlaruñ ḳatında ki cism degül (5) ḳābil-i ʿaraż olmaz ve reng ʿarażdur; bes cānuñ rengi olmaya. Ve ammā (6) ol ḳavm ḳatında ki cism dirler, bu ḥadīṯ delāleti-y-ile ki Peyġāmber (7) ḥażreti -ʿaleyhi's-selām- buyurdu ki: **[25b] el-ervāḥu cünūdün mücennedet**[ün28] didi. Yaʿnī (8) cānlar leşkerlerdür ki bezenmişdür ten-ile. Bes bilgil ki[248] cān cism-i (9) laṭīfdür, rengi yoḳdur, rengin[249] göz-ile görmek olmaz. Ammā sañā bir miṯāl (10) getüreyim, ol[250] miṯāle ḳanāʿat it. Meṯelā ṣu ki[251] cism-i laṭīfdür, hīç (11) kimse bilür mi ki rengi nedür, her ne[252] reng ki vardur, ya aḳ ya ḳızıl ya ṣaru

238 sïnesi: s

239 yaʿnī gögsi oldı ve bir daḫı: B.

240 bir daḫı: --- B.

241 bir: --- B.

242 İmdi: --- B.

243 sañā: --- B.

244 ki: --- A.

245 kim: ki B.

246 cān: --- B.

247 bi-ẕātihī: --- B.

248 Bes bilgil ki: Ammā B.

249 rengin: rengini B.

250 sañā bir miṯāl getüreyim, ol: Bu B.

251 Meṯelā ṣu ki: ki ṣu B.

252 ne: --- A.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

ya gök[253] (12) envā'ı rengden ne var-ısa[254] o reng şu rengi degüldür, belki şunuñ (13) güzergāhı rengidür; ya'nī geccek yirinüñ rengidür,[255] eger gök yirden geçerse[256] şunuñ rengi gök görinür, **15a** (1) **[26a]** eger aġ yirden geçerse[257] aġ görinür şöyle ki her bir reng üzerinden ki (2) geçer ol nice-y-ise hemān[258] ol görinür. Bes şunuñ rengi ne rengdür kimse (3) bilmez, cān[259] daḫı ancılayın rengi ne rengdür bilinmez. Ammā çün cān[260] (4) dimāġa uġrasa taṣavvur rengin renglenür, çün 'aḳla uġrasa 'ilm (5) rengin renglenür, çün[261] göñüle uġrasa fikr rengin renglenür. Bu cān (6) cism-i laṭīfdür, anuñ-içün[262] güzergāhınuñ ṣıfatı-y-ıla muttaṣıf olur; ya'nī (7) her neye uġrasa ol rengde görinür. Çün şu cism-i laṭīfdür (8) rengi bilinmedi, çün[263] cān ḫōz andan daḫı **[26b]** laṭīfıraḳdur. Bes daḫı evlādur (9) ki rengi bilinmeye[264]. Gerçi şu cism-i laṭīfdür, od daḫı cism-i laṭīfdür, hevā (10) daḫı cism-i laṭīfdür ve firişteler daḫı cism-i laṭīfdür. Bu laṭīflerden (11) ba'zısı göze görinür, şu gibi od gibi; firişteler bu dükelinden (12) daḫı laṭīfıraḳdur, anuñ-içündür ki bunlar göze az görinür. Ammā cān şöyle (13) laṭīf ve şöyle şerīfdür ki ne firişteye beñzer ve ne hevāya beñzer **15b** (1) ve ne ġayrına beñzer. İmdi[265] firişteler bu leṭāfet-ile dileseler ki sefer ideler (2) niçe hevālar ḳaṭ' itmek gerek **[27a]** tā ki[266] bir cisimden bir cisme ineler veyāḫūd (3) bir cisimden bir cisme çıḳalar. Ammā bu cān şöyle latīfdür ki eger (4) sefer itmeklik dilese[267] bir laḥẓada a'lā-yı 'illiyyīnden taḥte'ṣ-ṣerāya (5) iner ve bir

253 ya aḳ ya ḳızıl ya saru ya gök: ya aġ veyā ḳızıl veyāḫūd gök B.

254 ne varısa: --- B.

255 ya'nī geccek yirinüñ rengidür: --- A.

256 gök yirden geçerse: güzergāhı gök olursa B.

257 yirden geçerse: olursa B.

258 üzerinden ki geçer ol nice-y-ise hemān: neyise B.

259 ne rengdür kimse bilmez, cān: ne reng-idügi bilinmez, cānuñ B.

260 çün cān: cān çün A.

261 çün --- B.

262 cism-i laṭīfdür, anuñ-içün: Daḫı cism-i laṭīfi olduġuçun B.

263 çün: --- B.

264 bilinmeye: bulınmaya B.

265 İmdi: Bes B.

266 ki: --- B.

267 ki eger sefer itmeklik dilese: dilese ki sefer ide B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

sā‘atda[268] ferşden ‘arşa çıḳar. Ammā çün firişte[269] (6) dilese ki sefer ide gökden yire iner ḳarār ider ve yirden göge sefer ider (7) ḳarār ṭutar. Ammā ḳaçan cān[270] pervāz itse himmet kemendini lā-yezāl (8) küngüresinden ġayrına atmaz, bes çün ki cemī‘-i laṭīfden[271] laṭīf (9) oldı. **FAṢL**. ‘Ādet-i selāṭīndendür ki **[27b]** gāh gāh[272] atlarınuñ (10) ayaḳlarına varurlar, egerçi ki varmaḳ ‘ādet degüldür[273]. Ammā bunuñ-içün (11) varurlar ki edhem at; ya‘nī ḳara atı iḫtiyār iderler yāḫūd eşheb (12) at; ya‘nī boz at iḫtiyār idilür[274]. Zīrā bunlaruñ arḳasından selāṭīnüñ (13) işleri rāst olur[275]. İmdi bu cān daḫı senüñ memleketinüñ sultānıdur. **16a** (1) Gāh gāh[276] merkeblerine muṭāla‘a ider, çün gicede dimāġ ışṭablına (2) yitişür, edhem-i taṣavvura binüp maḥsūsātı şikār ider. Ve çün gündüzde (3) göñüle yitişür, eşheb-i tefekküre binüp ma‘ḳūlātı şikār ider. Ve çün (4) göñüle yitişür, **[28a]** ‘ilm-ile ‘amel ider ve dimāġa irişicek taṣavvur ve teḥaffuẓ-ıla ‘amel ider (5) tā ki ḥaḳāyıḳuñ münāsibi miṣālların taṣavvur ide andan ṣoñra ol ḥaḳāyıḳ miṣālların[277] ḫayāle geçüre ki ol ḫayāl ‘aḳluñ (6) ḫādimidür, ‘aḳl ol ma‘ānī-yi münāsibi ḳabūl ider. Meṣelā şunuñ gibi (7) ki Ādemüñ bedeninde öyken yüregüñ ḫıdmetkārıdur ki yürege yil virür, (8) hevādan bir ṣovuḳ nefes alur anı mu‘tedil ider andan yürege virür; zīrā ki yürege (9) mu‘tedil nesneden ġayrı nesne muvāfıḳ degüldür ve yürekden issi nefes alur. (10) Feżā-yı hevāya iledüp yürege **[28b]** virür, zīrā ki yürege mu‘tedil nesneden ġay**rı** muvāfıḳ (11) degüldür. Bes[278] dāyim issi virür sovuḳ alur ve göñül bu nefes alup virmeg-ile[279] (12) ḫayāt bulur ki bu iki nefesüñ[280] biri müferriḥ-i ẕāt ve biri mü-

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TÜRKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

268 sā‘atda: laḥẓada B.

269 çün firişte: firişte çün B.

270 ḳaçan cān: cān çün B.

271 çün ki cemī‘-i laṭīfden: imdi cān mecmū‘-i laṭīfden B.

272 ‘Īdet-i selāṭīndendür ki gāh gāh: ‘Īdet-i selāṭīn oldur kim evḳād B.

273 varmaḳ ‘ādet degüldür: ayaġına varmaḳ ḳā‘ide degüldür B.

274 bunuñiçün ... iḫtiyār idilür: bunuñiçündür ki varalar ya edhem atı iḫtiyār ideler ya‘nī ḳara atı ya eşheb atı iḫtiyār ideler ya‘nī boz atı B.

275 Zīrā ... rāst olur: Tā bularuñ arḳasında selāṭīnüñ işleri rāst ola B.

276 Gāh gāh: Kendü B.

277 ṭaṣavvur ... miṣālların: --- A.

278 Bes: --- B.

279 nefes alup virmegile: virüp almaġıla B.

280 ki bu iki nefesüñ: --- B.

midd-i ḥayātdur. **FAṢL.** (13) Ammā bilgil ki[281] cān dimāġa geçmekde ḳuvvetler vardur ki aña ḳuvvet-i ḫayāl dirler. **16b** (1) Ve ḳuvvet-i ḥıfẓ dirler ki ol ḳuvvetler ʿaḳluñ ḫıdmetkārlarıdur, maḥsūsāt (2) miṣāllerini alur, ol münāsib maʿnīler ṣūretden ʿaḳla virür. Şöyle kim (3) göñül ol öykenüñ muʿtedil nefesi-y-ile virüp almaḳdadur. ʿAḳl u cān (4) daḫı bu virmeg-ile ve almaġ-ıla**[29a]**dur ve dimāġda yir vardur ki aña ḥıfẓ-ı teẕekkür (5) dirler; yaʿnī bir ḳuvvetdür ki unudılan nesneleri ol añdurur. Ve bir ḥaẕ daḫı (6) vardur ki aña ḥaẕẕ-ı tefekkür dirler; yaʿnī bir ḳuvvetdür ki fikri anda olur. Çün (7) uyanuḳ olasın sañā bu iki ḳuvvet daḫı ḥācetdür. Ammā bir ḥıfẓı[282] daḫı (8) vardur kim[283] aña taṣavvur ve taḫayyül dirler, bu ḳuvvet uyḫuda daḫı olur. Şöyle (9) ki uyḳuda envāʿ-ıla ḫayāl vāḳıʿ olur ve nesneler taṣavvur olınur (10) ve ẕikir ve fikir uyḫuda olmaz. Bes uyḫuda taṣavvur ve taḫayyül olur. **[29b]** (11) Teẕekkür ve tefekkür uyanuḳlıḳda olur; uyanuḳlıḳda taṣavvur olur, ammā (12) az olur; zīrā ki iki ulu ḥissüñ ḳapusı uyanuḳlıḳda açılur; (13) ki anlar semʿdür ve baṣardur[284]; yaʿnī biri işitmek ve biri görmekdür. Ve çün ki **17a** (1) uyuyasın bu iki ḥissüñ ḳapuları baġlanur, lācerem taṣavvur ziyāde olur, (2) ve ḫaḳīḳatlaruñ münāsib miṣālların taṣavvur ider ol ki uyḳuda[285] (3) ḫaḳāyıḳ görür, uyanuḳlıḳdan bir cüzdür ki uyımaz, ol uyımaz (4) cāndur; ten vaḳt olur ki uyur vaḳt olur ki uyımaz; ammā cān (5) hīç **[30a]** uyımaz, ten ḫaẕerdür ve cān ḫaẕer degüldür; yaʿnī ki ten diri ḫaḳ cān (6) seyr idebilür, ammā ten ḳaçan dursa seyr idemez. Lā-cerem bundan ötrüdür (7) kim cān hergiz[286] uyımaz, cān ṣayyādı[287] dāyim süvārdur, şikār ider, taṣavvur (8) ve taḫayyül bu ṣayyāduñ[288] ṭuzaḳlarıdur. **FAṢL.** (9) Muḥammed Muṣṭafā -ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- ḫaber virüp eyitmişdür kim[289]: (10) **innī le-eḥsibü nevmetī kemā eḥsibü ḳavmetī**[29]; yaʿnī benüm uyımaḳlıḳum[290] (11) uyanuḳlıḳ gibidür, ben şol peyġāmber degülem[291] dünyem ayru ve āḫıretüm ayru (12) ola ve cānum **[30b]**

281 bilgil ki: --- B.

282 ḥıfẓı: ḥaẕ B.

283 kim: ki B.

284 Ki anlar semʿdür ve baṣardur: ol hisler kim vardur ve semʿdür ve baṣardur B.

285 uyḳuda: uyḫuda B.

286 hergiz: --- B.

287 cān ṣayyādı: ṣayd-ı cān B.

288 ṣayyāduñ: ṣayduñ B.

289 ṣallallāhu ... kim: ṣalavātu'llāhü ve sellemühū bu menzilden ḫabar virmişdür eyitmişdür ki B.

290 benüm uyımaḳlıḳum: eydür ki uyumaḳlıḳ benüm ḳatumda şöyledür ki B.

291 degülem: degülem kim B.

ve tenüm ayru ola. Ben ol peyġāmberem ki dāyim Allāhu teʿālā (13) ḥażreti-y-ileyem hem ten-ile hem cān-ıla. Eger uyanuġam fikr-ile ẕikr-ileyem ve eger[292] **17b** (1) uyḫudayam teẕekkür ḳapusın baġlarlar; ammā taṣavvur hemān[293] yirinde. Bes (2) her ne kim[294] Cebrāʾīl bańa uyanuḳlıḳda getürür, uyḳu vaḳtında daḫı; benüm cānum (3) şöyle bī-ẕārdur ki himmet kemendin ki ata[295] ceddüm İbrāhīm peyġāmber[296] gibi degülem ki uyḳusında kemend (4) ata, kemendüñ ḥalḳası oġlı boynına geçe, ben ki Muḥammedem eger uyḳu vaḳtında (5) himmet kemendin atam[297] Allahu teʿālā **[31a]** ṣıfatını şikār iderem, andan ötrü eydürem[298] (6) ki: **tenāmü ʿaynāye velā yenāmü ḳalbī**[30]; yaʿnī benüm gözlerüm uyur-ısa[299] göñlüm (7) uyımaz. Ben ki Muḥammedem ṣıfatum ve pīşem birdür. Evvel ṣıfatum faḳīrlıḳ ve dervīşlikdür, (8) māl dervīşligi degül, zīrā ki ġanīmet māl[300] bańa ḥalāl belki (9) Ādem peyġāmber ve Mūsā peyġāmber ve ʿĪsā peyġāmber -ʿaleyhimü's-selām- benüm ḳonuḳlarumdur. (10) Eger benüm şefāʿatum loḳması olmaya-y-dı, Ādem peyġāmber aç ḳala-y-dı (11) ve eger Mūsā peygāmber benüm ümmetüm ḥimāyetinde olup **[31b] Allāhumme'cʿal** (12) **min ümmeti Muḥammed**[in][31] duʿāsın ḳılmaya-y-dı; yaʿnī iy Bār-i Ḫuẕāyā[301], beni ümmet-i (13) Muḥammedden ḳılġıl, dimeye-y-idi, nübüvvetden ʿārī ḳala-y-ıdı[302] ve eger **18a** ʿĪsā (1) peyġāmbere -ṣalavātu'llāhi ʿaleyhi ve sellem- benüm mübeşşirligüm ḥılʿatin giydürmeyelerdi, (2) hergiz anuñ ḳavmi **ṣāliṣü ṣelāṣe**[32] dimek ʿuhdesinden ḳurtılmayalardı. (3) Ve daḫı ben ol Muḥammedem ki ḳaçan[303] kemend atıcılıḳ idem, nice şehbāzlar ṣayd idem, (4) lākin benüm ḳuvvetüm-ile degül, belki Ḳur'ān nāzil olmaḳlıġ-ıla; gāh kemendi Rūma (5) ataram Ṣuheyb-i Rūmī gelür ve gāh kemendi Fāris memleketine ataram Selmān-ı (6) Fārsī gelür gāh kemendi Ḥabeş memleketine **[32a]** ataram Bilāl-ı

292 eger: ger B.

293 hemān: --- B.

294 Bes her ne kim: Her ne ki B.

295 ki himmet kemendin ki ata: --- A.

296 peyġāmber: --- B.

297 eger uyḳu vaḳtında himmet kemendin: çün ki himmetüm kemendin atam uyḳu vaḳtında B.

298 eydürem: direm B.

299 uyur-ısa: uyur B.

300 māl: mālı B.

301 iy Bār-i Ḫudāyā: i Çalabum B.

302 ʿārī ḳalayıdı: yalıncaḳ ḳalaydı B.

303 ḳaçan: --- B.

Ḥabeşī gelür -salavātu'llāhi (7) 'aleyhim ecma'īn-. İmdi[304] ben Fārsa ve Rūma ve Ḥabeşe yitişmezem belki (8) Ḳur'ān yitişür. Ve daḫı ben ol Muḥammedem ki himmetüm kemendi şöyle ki yirlere yitişür, (9) göklere daḫı eyle yitişür. Kemendi yire ataram ḫalāyıḳa şer' ögredürem; ve eger (10) kemendi göklere[305] ataram firiştelere edeb ögredürem. Cebrā'īli kendü maḳāmında (11) ṭutaram, tā eydür ki: **lev denevtü enmület[en] le-aḥteraḳtü**[33]; ya'nī eger[306] bir barmaḳ (12) ucı ḳadar kendü[307] maḳāmumdan Ḥażrete yaḳın olsam yanardum didi[308]. İmdi bu edebi Cebrā'īle ben ta'līm iderem, anı kendü maḳāmında ben[309] ṭutaram, **[32b]** çün **18b** (1) niyyet idüp kemendi[310] atam, ucı[311] Sidreye yitişür. Nite ki buyurdı[312]: **'inde** (2) **sidreti'l-müntehā**[34] didi[313]. Çün himmet-ile kemendi Ḥaḳḳa atam Ḥaḳḳa yitişür, āyet-i (3) Ḳur'ān daḫı buña[314] delālet ider ki: **ve inne ilā Rabbike'l-müntehā**.[35] Çün ḫalḳ (4) niyyetine[315] ataram, yaradılmış ṣayd iderem ve çün Ḫāliḳ niyyetine ataram[316] Ḥaḳ te'ālā (5) ḥażretini[317] ṣayd iderem. Üç kemend atdum; evvel kemend ki atdum, ıraḳ[318] atdum, (6) fi'il ṣıfatın ṣayd itdüm, eyitdüm ki: **e'ūẕü bi-'afvike min 'ıḳābike**;[36] (7) ya'nī ṣıġınuram saña 'ıḳābuñdan. İkinci def'a ki himmet kemendin atdum, (8) ẕāt ṣıfātın **[33a]** ṣayd itdüm, eyitdüm[319] ki: **e'ūẕü bi-rıżāke min seḫaṭıke**;[37] (9) ya'nī ṣıġınuram senüñ rıżāña senüñ ḫışmuñdan. Üçünci def'a ki atdum, (10) ẕāt-ı bī-çūnın ṣayd itdüm, vaḥdet buldum. **FAṢL.** (11) Rivāyet iderler

304 İmdi: --- B.

305 eger kemendi görlere: göklere ki B.

306 eger: --- B.

307 kendü: --- B.

308 didi: dir B.

309 ben: --- A.

310 niyyet idüp kemendi: kemendi niyyet idüp B.

311 ucı: --- B.

312 nite ki buyurdı: ki Kelām-ı Ḳadīminde B.

313 didi: --- B.

314 buña: --- B.

315 ḫalḳ niyyetine: himmet-ile B.

316 çün Ḫāliḳ niyyetine ataram: himmet-ile ki atam B.

317 ḥażretini: ḥażretin B.

318 ıraḳ: yaḳınıraḳ B.

319 eyitdüm: ---A

Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

ki yahūdīler[320] ʿālimlerinden birisi Ḳāḍī Baʿlī (12) ḳatına geldi, eyitdi: Sizüñ Ḳurʾānuñuzda Ḫāhā sūresinde[321] Allāhu teʿālā (13) Mūsā Peyġāmber ḥaḳḳında[322]: **vaʾṣṭanaʿtüke li-nefsī**[38] dimişdür; yaʿnī **19a** (1) seni üründüledüm kendüzümden ötrü. İmdi bu āyet **[33b]** Allāhu teʿālā kelāmı mıdur (2) veyāḫūd degül midür? Ḳāḍī Baʿlī[323] cevāb virüp eyitdi ki[324]: Allāh kelāmıdur şek (3) degüldür didi. Bes ol yahūdi[325] eyitdi: Ya siz ne-y-içün Muḥammedi[326] tafżīl (4) idersiz Mūsā üzerine didi. Ḳāḍī Baʿlī yine[327] cevāb virdi eyitdi[328] ki: Eger (5) Mūsā peyġāmberi[329] kendü-y-içün üründülediyise Muḥammed-i Muṣṭafāyı -ʿaleyhiʾṣ-ṣalātü (6) veʾs-selām-[330] kendü maḳāmında dutdı.[331] Nite ki[332] Ḳurʾān-ı Ḳadīminde buyurdı eyitdi[333] ki: **inneʾlleẕīne** (7)**yübāyiʿūneke innemā yübāyiʿūnaʾllāhe**[39]; yaʿnī Yā Muḥammed[334] şunlar ki senüñ-le (8) beyʿat itdiler[335], beyʿat itmezler illā Allāh-ıla. Ve daḫı eyitdi[336]: **iṣṭanaʿa Mūsā li-**(9)**nefsihī ve eḳāme Muḥammed**[en] **maḳāme nefsihī**[40]; yaʿnī Mūsāyı kendü **[34a]** ẕātı-y-içün (10) öründüledi, Muḥammed-i Muṣṭafāyı[337] kendü ẕātı maḳāmında ṭutdı tebʿıyyetde (11) ve umūr-ı şerīʿatde.

320 Rivāyet iderler ki yahūdīler: cühūdlar B.

321 Ḫāhā sūresinde: Sūre-i Ḫāhāda mıdur ki B.

322 ḥaḳḳında: ḥaḳḳında eydür ki B.

323 Ḳāḍī Baʿlī: --- B.

324 cevāb virüp eyitdi ki: cevāb virdi ki B.

325 Bes ol yahūdi: cühūd B.

326 Ya siz neyçün Muḥammedi: Bes Muḥammedi neyçün B.

327 yine: --- B.

328 eyitdi: --- B.

329 Mūsā peyġāmberi: Mūsiyi B.

330 ʿaleyhiʾs-salātü veʾs-selām: --- B.

331 dutdı: ---A

332 maḳāmında. Nite ki : maḳāmında dutdı B.

333 buyurdı eyitdi: buyurur B.

334 yaʿnī Yā Muḥammed: maʿnā-yı āyet budur ki B.

335 itdiler: iderler B.

336 ve daḫı eyitdi: --- B.

337 Muḥammed-i Muṣṭafāyı: Muḥammedi B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Şi'r:

1. *Muṣavvirī ki yaratdı bu ṣūreti zi-'alaḳ*
Sözi dile nice rūşen virüp-durur be-ḥadaḳ **(?)**

2. *Mürīd-i ḥikmet-i ḥukminde ḳamu maḥlūḳāt*
Zihī Kerīm ü Ḫuẕāvend Mālik-i Muṭlaḳ

19b (I) *3.* *Mu'allaḳ eyledi emri gögi bi-ġayri 'amed*
Muṭabbaḳ eyledi ḥukmi yiri de yidi ṭabaḳ

4. *Zihī celālet-i a'ẓam ki kemterīn ḥükmi*
[34b] *Şikeste eyledi Nemrūdı bir ṭabança-i baḳ*

5. *Hidāyet itmeseñ ol dem bu cān u bu 'aḳla*
Bu ẕikr ü şükr ki Yā Rab ḳaçan olaydı naṭaḳ

6. *Ne bī-kerān deñiz olur ṣıfātuñ evṣāfı*
Ki yüz deñiz aña ġarḳa nite ki bir zevraḳ

7. *Güneş gibi ḳamu ẕerrāt içinde çün peyzā*
Ki pādişāh-ı cihānsın ve 'ālemi el-ḥaḳ

8. *Sebaḳ k'iletdi cihāndan ol Aḥmed-i Mürsel*
Ola-y-dı mekteb-i lutfdan k'aña irişdi sebaḳ

[35a] *9.* *Kemāl-i mu'cizesini bu gökde görgil kim*
İşāret itdi bu aya kim oldı ol münşaḳ

10. *Eger vücūd-i şerīfi irişmese bu yire*
Cihānda bulmaya-y-ıdı behīç hīç revnaḳ

11. *Bu mecma'-ı ḫulefāyı göñül yaḳın bildi*
Ki durdı daḫı ne didi bu cümle her biri baḳ

12. *Bu sünnet ü bu cemā'at ṭarīḳ-ı mezhebümüz*
Şükür ki Rāfiżī nāyem ne Ḫāricī aḥmaḳ

13. *Celāletüñden ider daḳ yüzin urup Ḳāsım*
[35b] *Şu aġniyā kereminden nedür ki 'ayb ola daḳ*

14. *Bize bu şerbet-i lutfuñ baġışla cür'asını*
Ola ki dīn eri-y-ile bile olur mülḥaḳ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

15. Cevābıdur ki dimişdi Enverī tevḥīd
Muḳaddirī ne be-ālet be-ḳudret-i muṭlaḳ[338]

20a (1) Ve çün Ḥaḳ sübḥanehū ve teʿālā diledi ki Muḥammed-i Muṣṭafāyı -ʿaleyhi's-selām- göklere (2) miʿrāca[339] çıḳara. Ḫalāyıḳuñ vehmi ve ḫayāli buña yitişürdi ki merkebsüz menzil alınmaz. Bes (3) ḫalāyıḳuñ vehmin defʿ itmeg-içün Ḥaḳ teʿālā **[36a]** buraḳ gönderdi, Mescid-i Ḥarāmdan (4)[340] Mescid-i Aḳṣāya yitişdürdi[341]. Ve daḫı ḫalāyıḳuñ vehmi buña yitişürdi ki yoḳaru göklere[342] (5) miʿrācdan yaʿnī nerdübāndan ġayrı[343] nesne-y-ile olmaz. Bes buyurdı bir laṭīf (6) miʿrāc ideler[344], tā anı göklere çıḳaralar, buraḳ bahāne oldı[345] ve miʿrāc Ḥaḳ teʿālāya iletmeklige nişān ola (7) ki[346] Ḥaḳ teʿālā Kelām-ı Ḳadīminde buyurdu ki: **sübḥāne'lleẕī esrā bi-ʿabdihī leyl[en] min el-Mescidi(8)'l-Ḥarāmi ila'l-Mescidi'l-Aḳṣā**[41]. Maʿnā-yı āyet budur ki[347]; yaʿnī tesbīḥ itdiler, tesbīḥ itmeklik ol **[36b]** (9) şunuñ gibi Allāhdur ki ḳulını gicede miʿrāca yitişdürdi. Ve ḫurūf-ı Ḳur'ān (10) bahāne-y-idi ve Ḳur'ān-ı ʿAẓīm daḫı Ḥaḳ teʿālā Peyġāmbere viribidügine Cebrā'īl daḫı (11) nişāne-y-idi, nite ki Ḳur'ān-ı Ḳadīminde buyurdı:[348] **el-ḥamdü li'llāhi'lleẕī enzele ʿalā** (12) **ʿabdihi'l-kitābe**[42]; yaʿnī[349] şükür ol Tañrıya ki indürdi[350] kendü ḳulına kitābını; (13) yaʿnī Kelāmu'llāhı ki kendünüñ ḳadīm ṣıfatıdur, ḫurūfı perdesi içinde ṣaḳlayup **20b** (1) ḳullarına gönderdi: **el-ḥamdü li'llāhi'lleẕī enzele ʿalā ʿabdihi'l-kitābe** didi ve Muḥammed-i Muṣṭafā (2) ki kendünüñ **[37a]** muḫtār ve üründülenmişidür.[351] Esrā ḳımāṭına ṣarup göklere çıḳardı (3) bu ḳavl-ıla ki: **sübḥāne'lleẕī esrā bi-ʿab-**

338 "Sen âletlerle değil Mutlak Kudret sahibi (Allah) sayesinde muktedirdirsin" anlamındaki bu mısra Enverî'nin münacatının ilk mısraıdır.

339 miʿrāca: --- B.

340 Metinde "Mescid-i Aḳṣādan (4) Mescid-i Ḥarāma" şeklinde yazılmıştır.

341 yitişdürdi: yitişdürdiler B.

342 göklere: varmaġa.

343 artuḳ: ġayrı B.

344 Bes buyurdı bir laṭīf miʿrāc ideler: miʿrāc laṭīf iletmeklik buyurdı ki ideler B.

345 buraḳ bahāne oldı: --- A.

346 nişān ola ki: nişāne oldı şöyle ki B.

347 Maʿnā-yı āyet budur ki: --- A.

348 nite ti Ḳur'ān-ı Ḳadīminde buyurdı: şöyle ki Ḳur'ān Ḥükminde buyurur ki B.

349 yaʿnī: diyü yaʿnī B.

350 indürdi: --- B.

351 muḫtār ve üründülenmişdür: ürünlenmişidi B.

dihī[43] didi. Eger ḥurūf-ı Ḳur'ān olmayadı[352] (4) Ḳur'ān yirde n'eylerdi ve eger Muḥammedüñ cānı olmayadı[353] Muḥammed göklerde[354] n'eylerdi ve daḫı[355] (5) yiryüzinde çirkin ḳoḳulu dürlü dürlü sözler varıdı, diledük ki anı[356] ḫoş ḳoḳulu (6) eyleyevüz, mümkin olmadı ki yir anuñ ḥurūf-ı micmeresinsüz gökçek ḳoḳulu ola. (7) Bes[357] ḥurūfı yaratduḳ, bizüm Kelām-ı Ḳadīmümüz müteʿallıḳ ḳılduḳ, **[37b]** bu ḥurūf-ı micmeresi (8) vāsıṭası-y-ıla ve kendü kelāmumuz birle yiri ḫoş büy ḳılduḳ, muʿaṭṭar itdük.(9) İmdi nice ki ḫoş ḳılduḳ, diledük ki gökler daḫı ḫoş ḳoḫulu ḳılavuz,(10) göklerde daḫı[358] cānlar çoḳ olur. Bes ol cānlar ortasından bir buḫār (11) ṣādır[359] oldı ki ol daḫı[360] büy-ı nā-ḫoşıdı. Ol vaḳtın[361] ki Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā diledi (12) ki Ādem peyġāmber[362] vücūda getüre, firiştelere eyitdi: İy firişteler yirde (13) Ādem yaraduram ve yiryüzinde anı ḫalīfe ḳıldum didi[363]. Nite ki Kelām-ı Ḳadīminde **21a** (1) buyurdı[364] ki: **[38a] ve iẕ ḳāle rabbüke li'l-melā'iketi innī cāʿilün fi'l-arżi ḫalīfe**[44]**.** (2) Firişteler eyitdi ki: **e tecʿalü fīhā men yüfsidü fīhā ve yesfikü'd-dimā'** (3) **ve naḥnü nüsebbiḥu bi-ḥamdike ve nüḳaddisü lek**[45]; yaʿnī ḳılur mısın yiryüzinde ol (4) kimse'i ki fesādlar ideler ve ḳanlar dökeler, biz sañā tesbīḥ ve taḳdīs (5) iderüz, n'idersin Ādemi yaradup didiler.[365] Ḥaḳ teʿālā ḥażreti buyurdı ki: **innī** (6) **aʿlemü mā lā teʿlemūn**[46]; yaʿnī ben bilürin şol nesne'i ki siz anı bilmezsiz.[366] (7) Bes çünki bu kelām ve[367] bu günāh firiştelerden ṣādır oldı, gūyā ki

Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

352 olmayadı: olmayaydı B.

353 Muḥammedüñ cānı olmayadı: Muḥammed cānı olmayaydı B.

354 Muḥammed göklerde: Muḥammedüñ cānı B.

355 ve daḫı: --- B.

356 anı: yiri B.

357 Bes: --- B.

358 daḫı: --- B.

359 ṣādır: vāḳıʿ B.

360 ol daḫı: --- B.

361 vaḳtın: vaḳt B.

362 peyġāmber: peyġāmberi B.

363 yiryüzinde anı ḫalīfe ḳıldum didi: yiryüzine ḫalīfe ḳıluram B.

364 buyurdı: buyurur B.

365 Yaʿnī ḳılur ... didiler: Didiler biz sañā tesbīḥ ve taḳdīs iderüz n'idersin Ādemi yaradup fesād ehli olur ve ḳanlar dökerler didiler B.

366 Ḥaḳ teʿālā ... bilmezsiz: --- B.

367 Bes çünki bu kelām: Çünki B.

bir nā-ḫoş (8) būy-ı buḫār olup ẓuhūra geldi[368], eyle olsa Muḥmmedüñ cism-i muṭahharı vāsıṭası-y-ıla (9) gökleri daḫı mu'aṭṭar ḳılduḳ[369] ve yirde daḫı sözler **[38b]** çoġıdı, bizüm (10) kelāmumuz daḫı[370] gerekidi. Bes Ḳur'ānı nāzil ḳılduḳ. Ve göklerde daḫı[371] cānlar çoġıdı, (11) Muḥammedüñ cānı daḫı[372] gerek-idi ve anı daḫı göklere çıḳarduḳ. Ve daḫı şöyle ki Ḳur'ān-ı (12) Ḳadīm-ile yire şevḳ ve şeref ḥāṣıl oldı ve Muḥammed-i Muṣṭafā (13) ḥażretinüñ cānını daḫı göklere mi'rāca çıḳarmaḳlıġ-ıla gökler ehline **21b** (1) şeref ḥāṣıl oldı[373]. Ḥaḳ sübḥānehū ve te'ālā eyitdi ki: Yā Muḥammed[374], (2) bu maḳāma[375] ki sen yitişdüñ hīç bir peyġāmber yitişmedi, ammā (3) senüñ bu cism-ile mi'rāc itdügüñ ḥācet-içün degüldür, belki (4) ḥuccet-içündür, yā Muḥammed çünki[376] ḥuccet nerdübānınuñ intihāsına (5) **[39a]** yitişdüñ, şimden girü ḥācet nerdübānına ḳadem ur. Ol nerdübānuñ (6) evvel ayaġı bizüm ef'ālumuz ṣıfatıdur ki: **e'ūẕü bi-'afvike min 'iḳābike**[47]; (7) ya'nī ṣıġınuram senüñ 'afvuña. Ve ikinci ayaġı bizüm ẕātumuz ṣıfatıdur ki: (8) **e'ūẕü bi-rıżāke min-saḫaṭıke**[48]; ya'nī ṣıġınuram senüñ rıżāña (9) senüñ ḫışmuñdan. Üçünci ayaġı[377] nihāyetdür bizüm ẕāt-ı bī-nihāyetümüzdür (10) ki: **ve e'ūẕü bike minke**[49]; ya'nī ṣıġınuram saña senden. Bes (11) çünki Ḥażret-i Risālet[378] bu mertebeye yitişdi anuñ ẕāt-ı bī-çūnı (12) öñinde **[39b]** 'acze varup eyitdi ki: **lā üḥṣī ṣenā'en 'aleyke ente kemā eṣneyte 'alā nefsike**[50]; ya'nī iy Bār-i Ḫuẕāyā,[379] ben seni ögmezem, **22a** (1) şöyle ki sen seni ögersin didi[380]. Ammā Muḥammed-i Muṣṭafā (2) Ḥaḳ te'ālā ḥażretinüñ dīẕārını ten gözi-y-ile görmedi ve anuñ Kelām-ı (3) Ḳadīmini[381] ten

368 būy-ı buhār olup ẓuhūra geldi: būy-ı buhār vāḳı' oldı B.

369 ḳılduḳ: ḳıldı B.

370 daḫı: --- B.

371 Bes Ḳur'ānı nāzil ḳılduḳ ve göklerde daḫı: ve göklerde B.

372 daḫı: --- B.

373 ve anı daḫı göklere ... ḥāṣıl oldı: şöyle ki Kelām-ı Ḳadīmiyile yire şeref ḥāṣıl oldı ve Muḥammedüñ cānın göklere mi'rāca çıḳarmaḳlıġıla gökler ehline daḫı şeref ḥāṣıl oldı B.

374 eyitdi ki Yā Muḥammed: eydür ki İy Muḥammed B.

375 maḳāma: yire B.

376 yā Muḥammed çünki: çünki yā Muḥammed B.

377 ayaġı: ayaġı ki B.

378 Bes çünki Ḥażret-i Risālet: Ḥażret-i Risālet çünki B.

379 iy Bār-ı Ḫudā-yā!: iy Çalabum! B.

380 didi:--- B.

381 Kelām-ı Ḳadīmini: Kelām-ı Ḳadīmin B.

ḳulaġı-y-ıla işitmedi, belki Allāhu teʿālānuñ[382] luṭfı anuñ (4) mübārek ḳulaġında bir işitmeklik yaratdı ki ḥurūfa ve ṣavta muḥtāc (5) degüldi. Ve daḫı[383] anuñ gözinde bir göz yaratdı ki istemeklik ciheti (6) olmadı, tā ol ḳulaġ-ıla Allāhu teʿālānuñ[384] Kelām-ı Ḳadīmin **[40a]** işitdi (7) ve ol göz-ile Ḥaḳ teʿālānuñ niteliksüz dīẕārını ve[385] pādişāhlıġını (8) gördi ve daḫı[386] Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālā eydür: Yā Muḥammed bāña senden (9) yigrek bir ḳul yoḳdur ki kendü ʿācızlıġ iḳrārnāmesin yaza (10) kendü eli-y-ile ve cemīʿi yir ehlin ve gök ehlin kendü dervīşligine (11) ve kendü ʿācızlıġına ṭanuḳ ṭuta[387] ki kendünüñ hīç nesnesi yoḳdur. (12) Her nesi ki vardur bendendür[388] ve Resūl ḥażretin -ʿaleyhi's-selām- (13) ki **[40b]** miʿrāca iletdiler, hem ten-ile iletdiler hem cān-ıla. Ammā cān **22b** (1) aṣlıdı ve ten tebaʿıdı; yaʿnī uyıcı-y-ıdı ve miʿrāc ḥalḳası ki[389] cān boynına (2) düşdi, teni daḫı tebeʿıyyetle bile uydurdı. **FAṢL.** (3) Girü cān sözine gelelüm, ol ʿacīb degüldür ki cān uyımaya, belki ʿacīb oldur ki cān ölmeye. Bes[390] bizüm dirligümüz eyle gerekdür ki (5) içinde ölüm olmaya. İmdi ol uçmaḳda olur, tā kendü keremi ve faẕlı (6) birle uçmaḳ ehline nāme yaza, ʿunvānı yaʿnī evvel bu ola ki: (7) **[41a] mine'l-ḥayyi'lleẕī lā-yemūt ile'l-ḥayyi'lleẕī**[391] **lā-yemūt**[51]; (8) yaʿnī nāmedür ol ḥay pādişāhdan ki aña ölüm yoḳdur[392]. Ol ḳullara kim (9) ḥayāt-ı ebedī virdüm, anlar daḫı ölmez diyü uçmaḳ ehline bitiler yazalar, uçmaḳ (10) ehli bu niʿmete yitişeler ve daḫı ṭamunuñ ki yidi ṭabaḳası vardur, dükeli (11) ṭabaḳalarında ḳāfirler olurlar, cühūd gibi ve tersā gibi ve gebrler[393] (12) ve büt-perestler gibi. Ammā yidinci ṭabaḳada münāfıḳlar olalar, ʿaẕābuñ (13) ḳatıraġı münāfıḳlara ola. Ḥāteme anda ṭamuda bir yir düzeler ki hīç kāfir **23a** (1) anda düşmeye ve **[41b]** andan ḫaberi daḫı olmaya, od-ıla

382 Allāhu teʿālānuñ: Alāhuñ B.

383 daḫı:--- B.

384 Allāhu teʿālānuñ: Allāhuñ B.

385 dīẕārını ve:--- B.

386 ve daḫı:--- B.

387 ṭanuḳ ṭuta: ṭanuḳ duta B.

388 tā ʿālem ḫalḳı bileler ki hīç yaradılmışuñ nesnesi yoḳdur her nesi ki vardur bendendür: --- A.

389 ki: --- A.

390 Bes: --- B.

391 **ile'l-ḥayyi'lleẕī**: **ve yuḥyi'lleẕī** B.

392 yaʿnī ... yoḳdur: yaʿnī biti ol diri pādẕişāhdandur ki anuñ ölümi yoḳdur B.

393 gebrler: gebürler B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Ḥātem arasında bir ḥicāb ideler (2) ki oduñ issisi añа yitişe ammā oduñ yalıñı yitişmeye. Bes imdi küfr ki zişt (3) ṣıfatdur ve ġāyet ḫorlıḳdur, ol ziştlik ve ḫorlıġ-ıla ki[394] Ḥātemdür, cömerdlik (4) ṣıfatı ve seḫāsı ve eyü işlüligi küfür çirkinligin örter. Ve İslām ki gökçek (5) ṣıfatdur, memdūḥ[395] ve begenilmişdür bu dükeli ḫūbluġ-ıla, ẓulüm ṣıfatı ol (6) İslāmuñ ḫūbluġını ve yigligini[396] örter, çünki Ḥātem kāfırlıġ-ıla (7) eylük eyledi, ol eylük żāyiʿ olmadı[397]. Senüñ İslām-ıla īmān-ıla **[42a]** müsülmānlara[398] (8) eylük itdügüñ daḫı yigreg ve evlādur ki żāyiʿ olmaya. Bes iy sulṭān-ı (9) ehl-i İslām! Raʿiyyetüñe eylük eyle ki seni soñra raʿiyyetden ṣorarlar[399]. (10) Şöyle ki Ḥażret-i Risālet -ṣalla'llāḫü ʿaleyhi ve sellem- bir ḥadīṯde[400] buyurur: (11) **küllüküm rāʿi[n] ve küllüküm mes'ūl[ün] ʿan raʿiyyetihī**[52]; yaʿnī sizüñ (12) dükelüñüz çūpānlardur ve cemīʿüñüze raʿiyyetden ṣorsalar[401]. İmdi sulṭān-ı (13)ʿālemsin[402] ehl-i Rūm daḫı[403] bi'l-külliyye senüñ raʿiyyetüñdür ve yidi[404] aʿżañ **23b** (1) ki yidi endāmuñdur, anları neye ṣarf itdüñ[405], andan daḫı ṣorarlar; ammā (2) bilgil ki su'āl hem ehl-i ṭāʿata ve hem ehl-i ḫarābāta[406] ve hem gedāya ve hem (3) **[42b]** baya[407] iderler; līkin Ḥaḳ teʿālā ḫażretinüñ[408] heybet-i ṣıfatı ṭāʿat ve ʿibādet (4) ehlinüñ göñline ilhām ider ki benüm ʿaẕābumdan ve ʿıḳābumdan emīn olmañ, ve ḫarābāṭīler (5) ve fāsıḳlar[409] göñline luṭf ṣıfatı ilhām ider ki benüm raḥmetümden nev-

394 ki: --- B.

395 gökçek ṣıfatdur, memduḥ: ṣıfat-ı ḫūbdur.

396 ḫūbluġını ve yigligini: eylüklerini ve ḫūbluġını B.

397 eylük eyledi, ol eylük żāyiʿ olmadı: eylük ider ol żāyiʿ olmaz B.

398 müsülmānlara: müsülmānlıġa B

399 Bes ... ṣorarlar: Bes imdi raʿiyyete eylük eyle ki seni raʿiyyetden ṣorarlar B.

400 ṣalla'llāhü ... ḥadiṣde: --- B.

401 çūpānlardur ve cemīʿüñüze raʿiyyetden ṣorsalar: çūpāndur ve dükelüñüze raʿiyyetden ṣorılur B.

402 imdi sulṭān-ı ʿālemsin: şöyle ki B.

403 daḫı: --- B.

404 yidi: cemīʿ B.

405 anları neye ṣarf itdüñ: ol yidi endāmuñı neye taṣarruf itdüñ B.

406 Ammā ... ehl-i ḫarābāta: Bu su'āl ṭāʿat ehline ve hem ḫarābāt ehline B.

407 baya: sulṭāna B

408 līkin Ḥaḳ teʿālā ḫażretinüñ: ammā Ḥaḳ sübḥāneḫū ve teʿālānuñ B.

409 ve fāsıḳlar: --- B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

mīẕ (6) olmañ. Ve daḫı bilgil ki[410] Ḥaḳ teʿālā ḥażretinde günāhkārlaruñ āhı vāhı (7) ve zārīlıġ āvāzı[411] yigrekdür şol riyā ehli zāhidlerüñ tesbīḥ üninden (8) ki zühdlerine ve ṭāʿatlarına[412] tekye itmiş olalar, Ḥaḳ[413] teʿālānuñ raḥmetine (9) iʿtimād itmeyeler[414], belki zühdlerine ve tesbīḥlerine iʿtimād ideler[415]. Nite ki[416] naḳlda (10) gelmişdür kim[417]: **enīnü'l-müẕnibīne efżalü min [43a] 'ameli'z-zāhidīne ve'l-müsebbiḥīn.**[53] (11) Bes Ḥaḳ teʿālā ḥażreti kendü luṭf ve keremi-y-ile[418] şol günāhkār ḳullarum ki (12) günāha meşġūl olmışlardur, hemān bańa dayanmışlardur[419]. Ammā her (13) günāhuñ ṣoñınca[420] āh ideler, te'essüf ve telehhüf ideler; yaʿnī ġuṣṣa yiyeler, **24a** (1) āḫirü'l-emr itdüklerine peşīmān olup[421] tevbe ideler, ben daḫı luṭfum keremüm-ile[422] ol (2) āh idüp peşīmān olan ḳullarumuñ günāhlarını[423] yarlıġayam ve anları[424] 'afv idem, (3) tā benüm ġufrānlıġum ve raḥmānlıġum ṣıfatı ẓāhir ola[425]. **FAṢL.** (4) Bilgil kim 'adl Allāhu teʿālā ṣıfatlarından birisidür[426]. İmdi[427] sen daḫı 'adl (5) it ki Allāhu teʿālānuñ **[43b]** 'ādıllıġı ṣıfatı-y-ıla mevṣūf olasın. İmdi[428] (6) 'adl itmek ol degül ki bir kimseye eylük idesin, belki 'adl itmek oldur (7) kim her

410 ve daḫı bilgil ki: --- B.

411 āhı vāhı ve zārılıġ āvāzı: āhı āvāzı B.

412 zühdlerine ve ṭāʿatlarına: zühde B.

413 Ḥaḳ: Allāhu B.

414 iʿtimād itmeyeler: iʿtibār itmeyeler B.

415 belki ... ideler: --- B.

416 nite ki: nite kim B.

417 kim: ki B.

418 luṭf ve keremi-y-ile: luṭfı-y-ıla eydür B.

419 hemān bańa dayanmışlardur: --- B.

420 ṣoñınca: 'aḳabınca yaʿnī ardınca B.

421 itdüklerine peşīmān olup: peşīmān olalar B.

422 luṭfum keremümile: luṭfumıla B.

423 ol āh idüp peşīmān olan ḳullarımuñ günāhlarını: ol ḳulumuñ günāhın B.

424 ve anları: --- B.

425 ġufrānlıġum ve raḥmānlıġum ṣıfatı ẓāhir ola: ġufrān ṣıfatum ẓāhir ola B.

426 Bilgil kim ... birisidür: Bilgil ki Allāhu teʿālānuñ ṣıfatlarından ve adlarından birisi 'adldur B.

427 İmdi: --- B.

428 İmdi: --- B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

eylük kim idersin[429] maḥalline idesin. Meşelā eger ʿālimlere[430], dānişmenlere (8) ḳalʿalar ve silāḥlar[431] bağışlayasın ve tedrīs ve kitābları sipāhīlere (9) ve beglere[432] viresin eylük itmiş olasın. Bes bu iş ʿadl olmaya, belki ʿadl (10) ol ala ki medāris ve kitābları dānişmenlere[433] viresin, ḳalʿaları ve silāḥları (11) beglere ve[434] sipāhīlere ve çeri ehline viresin. Çün[435] eyle olsa her **[44a]** işi maḥalline ṣarf idüp ʿadl itmiş olasın. İmdi iy sulṭān[436] sen daḫı (13) raʿiyyetüñ[437] ortasında şöyle ʿadl it kim tā senüñ neslüñ ve sülāleñ **24b** (1) daḫı senden ʿadl görüp ve ögrenüp[438] anlar daḫı ʿadl ideler, sen daḫı[439] (2) ṣevābларına bile şerīk olasın. Gel imdi naẓar it kim Ādem peyġāmber[440] (3) devrinden tā bugüne degin hīç sulṭānlaruñ milkinden ve salṭanatından[441] (4) ve pādişāhlıġından nesne söylemediler, ammā ʿadlından ve iḥsānından[442] (5) söylediler, pādişāhlıḳları gitdi, kendülerüñ eyü adı ḳaldı[443].

Fārsī:

Nām-ı Nūşīn revān zi-kerden-i ʿadl
Münteşir geşt der heme ʿālem
Pādişāhī ki nīz ʿadl-küned
Nāmver gerded u be-ḫayl u ḥaşem
Hīç ṭāʿat zi-ʿadl bihter nīst
Hīç ʿiṣyān beter zi-cevr u sitem[444]

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

429 kim her eylük kim idersin: ki her ne eylük idersin B.

430 ʿālimlere: --- B.

431 ve silāḥlar: ve ālet silāḥ B.

432 ve beglere: --- B.

433 dānişmenlere: dānişmendlere B.

434 beglere ve: --- B.

435 Çün: --- B.

436 İmdi iy sulṭān: --- B.

437 raʿiyyetüñ: raʿiyyet B.

438 ve ögrenüp: --- B.

439 sen daḫı: anlaruñ B.

440 kim Ādem peyġāmber: ki Ādem B.

441 ve salṭanatından: --- B.

442 ve iḥsānından: --- B.

443 kendülerüñ eyü adı ḳaldı: ammā eyü adları ḳaldı B.

444 Farsça beyitler B'de yok.

İşi öñ ṣoñ ḫōd ölmekdür gişinüñ
[44b] *Gişi ol kim ṣoñın gözler işinüñ*

Dürişe kesb ide bir yaḫşı adı
Cihāna gelmegüñ budur murādı

Ve ger ḫayr u şer ḳılmaz gişiden
Teraḥḥum ḳılsa yig adın işiden

(12) İmdi ol eyü adlar ḳılanlar[445] Süleymān Peyġāmber[446] gibi ve İskender-i Ẕü'l-ḳarneyn[447] (13) gibi ve Me'mūn Ḫalīfe gibi ve Hārūn er-Reşīd gibi ve Sulṭān Maḥmūd **25a** (1) gibi, ve senüñ ecdāduñ nuṣratü'l-ġuzāt ve'l-mücāhidīn sa'īd ü şehīd[448] Orḫān gibi (2) ve server-i ġuzāt **[45a]** Murād Ḫān gibi Sulṭān Ġāziyān Bāyezīd Ḫān gibi (3) kehfü'l-maẓlūmīn ve nāṣıru'l-müslimīn[449] sa'īd ü şehīd Sulṭān Muḥammed Ḫān[450] (4) gibi -raḥımehümu'llāh raḥmeten vāsi'aten-. İmdi şol sulṭānlar gibi bu[451] cihāna geldiler, (5) ra'iyyetlere[452] 'adl itdiler. Āḫır kendüleri[453] dār-ı fenādan dār-ı beḳāya naḳl itdiler, eyü adları (6) ḳaldı, tā ḳıyāmete degin 'adılları söylenür, dünyā geçer vü 'ömr dükenür 'adl ṣevābı (7) bāḳī ḳalur, āḫıretde 'ivażın bulur[454]. Şöyle ki Ḳur'ānda geldi[455]: **Mā 'indeküm** (8) **yenfedü ve mā 'inda'llāhi bāḳin**[54]; **[45b]** ya'nī şol nesne kim[456] sizüñ ḳatuñuzdadur (9) dükenür, zāyil olur ve şol kim Allāhu te'ālā ḳatında[457] bāḳīdür, ezelīdür, zāyil olmaz. Bes

445 İmdi ol eyü adlar ḳılanlar: --- B.

446 Peyġāmber: Nebī

447 İskender-i Ẕü'l-ḳarneyn: Ẕü'l-ḳarneyn B.

448 sa'īd-i şehīd: --- A.

449 nāṣıru'l-müslimīn: nuṣratü'l-müslimīn B.

450 Sulṭān Muḥammed Ḫān: Sulṭān İbn Sulṭān Sulṭān Muḥammed Ḫān B.

451 İmdi şol sulṭānlar gibi bu: Bu sulṭānlar ki B.

452 ra'iyyetlere: ra'iyyete B.

453 kendüleri: --- A.

454 dünyā ... bulur: --- B.

455 şöyle ki Ḳur'ānda geldi: nitekim Ḥaḳ te'ālā Kelām-ı Mecīdinde buyurur ki B.

456 Ya'nī şol nesne kim: Ma'nā-yı āyet budur ki, ya'nī şol nesne ki B.

457 ḳatında: ḳatındaġı B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
www.tuba.gov.tr

(10) hīç bir kimse[458] ʿadl itmekden ziyān itmedi ve hīç bir gişi ẓulm itmekden (11) aṣṣı itmedi. Ḫaberde gelmişdür kim[459] yarın ḳıyāmet güninde Ḥaḳ teʿālā ḳāḍīlıḳ (12) kürsīsin ḳura, nidā idüp eyde kim: **Le-in cāze'l-yevme ʿalā ẓulmi ẓālimin** (13) **fe'inne'ẓ-ẓālime yefnā**[55]; yaʿnī eger bugün ẓālimlerüñ ẓulmi üzerine ʿadl idicek[460] **25b** (1) olursam ẓālimler fenāya gider. Ve daḫı[461] Tevrītde şöyle gelmişdür **[46a]** kim[462]: **Beytü** (2)**'ẓ-ẓālimi ḥarābün velev baʿde ḫīn**[56]; yaʿnī ẓālimlerüñ evleri ḫarābdur eger (3) zamānlardan ṣoñra olursa daḫı[463]. Bes çün ẓulm itmeklig-ile ev ḫarāb olur, (4) gerekdür kim[464] ʿadl itmeg-ile daḫı[465] ʿimāret ola, belki eger ẓulm idecek olursañ (5) dükeli raʿiyyet himmetlerin sāña yavuzlıġ-[ıl]a bağlarlar[466] ve eger ʿadl idecek (6) olursañ cemīʿ-i himmetlerin sāña bağlarlar eylüg-ile[467]. İmdi şek yoḳdur[468] kim (7) himmetlerde daḫı eşerleri vardur hem eylük üzerine hem yavuzlıḳ üzerine. (8) **Ḥikāyet**. Eydürler ki: Ḳablubaġa çünki yumurdasın[469] (9) **[46b]** ḳor ıraḳdan varur anuñ[470] berābarında ṭurur ve himmetin anuñ üzerine[471] (10) bağlar, tā anuñ himmeti-y-ile yavrusı yumurdadan çıḳar[472] ḥaṣıl (11) olur. Belki bu duʿācı naḳılda şöyle buldum ki zamān-ı māżīde (12) selāṭīnüñ[473] baʿżısınuñ ʿādeti bu-y-ımış kim ḳaçan[474] bir şehr (13) üzerine varsalar[475] hergiz kimse'i ḳomazlarmış ki

458 Bes hīç bir kimse: Hīç kimesne B.

459 Ḫaberde gelmişdür kim: Ḫaberde şöyle gelmişdür ki B.

460 idicek: idecek B.

461 ve daḫı: diye ve B.

462 kim: --- B.

463 olursa daḫı: daḫı olursa B.

464 gerekdür kim: gerek ki B.

465 daḫı: --- B.

466 idecek ... bağlar: iderseñ nice raʿiyyet ki senüñ vardur dükeli himmetin sāña bağlar yavuzluġ-ıla B.

467 ʿadl idecek olursañ ... eylügile: ʿadl idesin dükeli himmetin girü sāña bağlar eylügile B.

468 yoḳdur: degül B.

469 Eydürler ki: Ḳablubaġa çün ki yumurdasın: Görmez misin şol ḳablubaġa çün ki yumurdasını B.

470 ıraḳdan varur anuñ: ıraḳdın B.

471 anuñ üzerine: añā B.

472 çıḳar: --- B.

473 zamān-ı māżīde selāṭīnüñ: zamān-ı evvelde selāṭīn-i māżīden B.

474 kim ḳaçan: --- B.

475 üzerine varsalar: üzerine kim varalar B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

varalar[476] anda cenk **26a** (1) ideler. Belki ol şehrüñ yoḳaru ṭarafından gelüp ol şehr berābarında (2) ḳonarlarmış ve himmetlerin aña bağlayup ol şehri feṯḥ idüp alurlarmış. (3) Bes bundan ma'lūm oldı kim[477] **[47a]** himmetlerüñ eṣerleri vardur. İmdi ol (4) yigrekdür ki iy şāh-ı cihān ve iy sulṭān-ı zamān[478], senüñ arduñca daḫı[479] eyü (5) himmetler ola, şundan[480] ki yavuz himmetler ola. İmdi cehd it ki (6) 'adl [ü] dād idesin ve mecmū' ḫalāyıḳdan alḳış ve du'ā alasın, tā ki (7) devletüñ ve şevketüñ daḫı ziyāde ola. Zīrā[481] cümlesi senüñ ra'iyyetlerüñdür (8) bunlara şefḳat ve merḥamet[482] it, her ki senden büyükrekdür (9) aña oġul ol atañа ḥurmet eyle[483] ve her ki senden küccükdür[484] anlara ata (10) ol, oġlanları ki şefḳat eyle[485] ve her ki sañа[486] berāberdür anlara[487] ḳardaş ol, (11) ḳardaşlarıña eylik ile naẓar it. Gör[488] ki ẓālimler ne tīzcek helāk olurlar, (12) **[47b]** eṣerleri daḫı ḳalmaz. Nite ki[489] Ḥaḳ te'ālā Kelām-ı Ḳadīminde[490] buyurur eydür ki: (13) **hel tüḥıssü minhüm min eḥad**[in57]; ya'nī anlardan hīçbir kimse'i **26b** (1) görür misin[491], ya'nī şöyle helāk olurlar[492] ki eṣerleri daḫı ḳalmadı[493]; ammā (2) tā ḳıyāmete degin 'ādil pādişāhlaruñ 'adlı söylenür, Sulṭān (3) Maḥmūd gibi Sulṭān Sencer gibi ve senüñ ecdāduñ ġāzī, 'ādil[494] (4) pādişāhlar

476 varalar: --- B.

477 kim: ki B.

478 ve iy sulṭān-ı zamān: --- B.

479 daḫı: --- B.

480 şundan: andan B.

481 İmdi ... Zīrā: İmdi dükeli himmetleri dirneṭdür B.

482 ve merḥamet: --- B.

483 atañа ḥurmet eyle: --- B.

484 küccükdür: kükcükdür B.

485 oġlanları ki şefḳat eyle: --- B.

486 sañа: --- B.

487 anlara: aña B.

488 ḳardaşlarıña eylik ile naẓar it gör: naẓar it B.

489 Nite ki: Nite kim B.

490 Kelām-ı Ḳadīminde: Kelām-ı Ḳadīm içinde B.

491 görür misin: görer misin B.

492 olurlar: olup dururlar B.

493 ḳalmadı: ḳalmayup durur B.

494 'ādil: --- B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

gibi -raḥımehu'llāhi 'aleyhim ecma'īn-[495]. **[48a]** Bes sen 'adl it kim (5) añılıcaḳ -raḥımehu'llāh- diyeler[496]. **FAṢL.** (6) Ve daḫı bilgil kim[497] hīç kimeseye od-ıla 'aẕāb itmeyesin zinhār ve zinhār (7) andan ṣaḳınasın[498] ki od-ıla 'aẕāb itmeklik Allāhu te'ālādan ġayrı (8) kimseye revā degüldür. 'Ulemā-yı dīn ve e'imme-i ehl-i yaḳīn[499] bu mes'elede (9) iḫtilāf itmişlerdür ki incidici cānavarları daḫı od-ıla 'aẕāb itmek (10) revā ola mı ya[500] olmaya mı. Ba'żılar eyitmişler ki **[48b]** revā ola ve ba'żılar (11) dimişler ki[501] revā olmaya, zīrā ki od-ıla Allāhu te'ālā 'aẕāb ider ancaḳ[502]. (12) **Ḥikāyet.** Meger ki Esedu'llāh el-Ġālib 'Alī bin Ebī (13) Ṭālib[503] -kerrema'llāhu vechehū- zamānında bir gişi da'vī eyledi, eyitdi[504] **27a** (1) 'Alī benüm Tañrımdur diyü, 'Aliye bu ḫaberi diyü virdiler[505]. 'Ali ḥażreti[506] (2) ol gişiyi ḥāżır itdürdi, eyitdi bu sözden dön, ol gişi eyitdi dönmezem[507]. (3) Bes[508] 'Alī buyurdı, ol gişiyi oda atdılar, od ortasından çaġırdı (4) eyitdi[509]: Yā 'Alī, **[49a]** sen beni[510] saña Tangrı didügümden nehy itdüñ; ammā şimdi (5) saña Tangrısın didügümi ḳabūl itdüñ, zīrā ki baña[511] od-ıla 'aẕāb idersin, (6) zīrā[512] Allāhu te'ālādan ġayrı kimse[513] ḫod kimseye od-ıla 'aẕāb itmez. **FAṢL.** (7) Andan ṣoñra bilgil kim[514] her ḥukmi ki idersin her

495 raḥimehu'llāhi 'aleyhim ecma'īn: müsülmānlardan raḥımehu'llāhü 'aleyhimā B.

496 Bes ... diyeler: Bes imdi 'adl it ki seni daḫı añıcaḳ raḥımehu'llāhu 'aleyhi diyeler B.

497 Ve daḫı bilgil kim: Ve andan ṣoñra şöyle bilgil ki B.

498 andan ṣaḳınasın: --- B.

499 e'imme-i ehl-i yaḳīn: e'imme-i İslām B.

500 ya: --- B.

501 dimişler ki: eyitmişler ki B.

502 ancaḳ: --- B.

503 Meger ki Esedu'llāh el-Gālib 'Alī bin Ebī Tālib: Meger Esedu'llāh 'Alī B.

504 eyledi eyitdi: eyledi ki B.

505 diyü virdiler: didiler B.

506 ḥażreti: --- B.

507 sözden dön, ol gişi eyitdi dönmezem: sözden dön didi, ol gişi eyitdi, dönmezem didi B.

508 Bes: --- B.

509 eyitdi: eyitdi ki B.

510 sen beni: beni sen B.

511 baña: beni B.

512 zīrā: --- B.

513 kimse: kimsene B.

514 Andan ṣoñra bilgil kim: Andan girü bilgil ki B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

kimüñ gerekse sözile ve tedbīr-ile (8) itmegil belki şol gişi sözi-y-ile ʿamel eyle[515] ki ol gişinüñ cānı senüñ devletüñ ola[516] **[49b]** (9) ve senüñ devletüñ anuñ cānı ola nāṣıḥ ola ʿāḳil ola[517] ve eger her gişinüñ sözi-y-ile (10) iş işlerseñ[518] işler fesāda varur, żabṭ olınmaz.

Beyit:

Cīhān görmiş-ile şehā eş yort
Ki av ḳolayını bilür eski ḳurt[519]

(12) Bu söze delīl[520] oldur kim meṣelā eger bir vezīr eyitse ki fulān şehri Zeyde vir[521] (13) ve bir vezīr **[50a]** daḫı eyitse ki[522] yoḳ Zeyde virme[523] ʿAmra vir. İmdi bu iş üç **27b** (1) ḥālda[524] ṭaşra olmaya: Yā Zeyde viresin ʿAmra virmeyesin veyāḫūd[525] ʿAmra (2) viresin Zeyde virmeyesin veyāḫūd ne ʿAmra viresin ve[526] ne Zeyde viresin. (3) Eger Zeyde virüp ʿAmra virmeyecek olursañ, ʿAmra vir diyen vezīr melūl (4) olur, eger ʿAmra virüp Zeyde virmeyecek olursañ Zeyde vir diyen vezīr (5) melūl olur ve eger[527] ne Zeyde ve ne ʿAmra viresin, dükelisi melūl olurlar[528]. (6) Bes bundan iş fesāda vara. **[50b]** İmdi eyle gerekdür ki[529] şol kimse tedbīr ile (7) iş idesin ki anuñ cānı senüñ devletüñ ola ve senüñ devletüñ anuñ (8) cānı ola, kendü fāżıl

Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

515 sözi-y-ile ʿamel eyle: meşvereti-y-ile ʿamel ḳıl B.

516 ola: --- A.

517 nāṣıḥ ola ʿāḳil ola: --- B.

518 işlerseñ: iderseñ B.

519 B.'de bu beyitten önce şu Farsça beyit de var:
Berā-yı cihān dīdegān kār kün
Ki ṣayd āzmūd est ki gürg-i kühen

520 Bu söze delīl: Delīl bu söze B.

521 vir: --- A.

522 ki: --- A.

523 virme: virmegil B.

524 ḥalda: ḥaldan B.

525 veyāḫūd: veyā B.

526 ve: --- B.

527 ve eger: --- B.

528 olurlar: olalar B.

529 imdi eyle gerekdür ki: bes gerek ki B.

ve ʿaḳl-ı kāmil ola[530] ve eger her gişinüñ terbīri-y-ile (9) iş idesin memleket fesāda vara[531], niẓām-ı ʿālem bozıla[532]. Bu kelāmı (10) taṣdīḳ iden Allāhu teʿālānuñ şu ḳavlıdur ki Ḳur'ān-ı Ḳadīminde buyurur[533]: (12) **Lev kāne fīhimā ālihetün illa'llāhu le-fesedetā[58].** Āyet maʿnāsı budur ki eger yirde gökde Allāhdan ġayrı bir Tañrı daḫı olaydı yir (13) gök fesāda vara-y-ıdı. Bes gerekdür ki[534] şol kimse **[51a]** tedbīr-ile **28a** (1) iş idesin ki anuñ vaṣfın eyitdük[535], ṣāḥib-re'y ola ve ṣāḥib-tedbīr ola, el-ḥamdü li'llāh ki (2) anlaruñ gibi kimseler şimdi pādişāh-ı İslāmuñ ḫıdmetinde vardur[536] (3) eyle olsa fesād lāzım olmaya. Bes[537] Seyyidü'l-mürselīn ve Ḫātemü (4)'n-nebiyyīn[538] Muḥammed Resūlullāh şu[539] menziletde-y-iken böyle ḫıṭāb (5) itdiler ki: **Ve şāvirhüm fi'l-emri**[59]; yaʿnī, Yā Muḥammed[540], ḳaçan bir iş işlemek (6) dileseñ ṣaḥābeler[541] tedbīri-y-ile işle. Bes meşveret vācib oldı, (7) Peyġāmber ḥażreti daḫı ṣaḥābeler-le **[51b]** meşveret itdi[542]. Ammā ehl-i (8) tefsīr şöyle buyurdılar kim ol meşveret ṣaḥābelerüñ göñline (9) istimālet itmeg-içündür[543], bu emr anuñ-içün olındı[544]. Ve daḫı biregü eger (10) bir kimse[545] ḥaḳḳında bir söz dise yaluñuz anuñ didügi-y-ile iş itme, tā anuñ (11) ḥaḳīḳatın bilmeyince ve hem vehmi kendüñe pīşrev itme, zīrā ki vehmi (12) yalanlar taḳdīr idicidür. Ammā her nesnenüñ ḥaḳīḳatı söz-ile (13) maʿlūm ve mefhūm olınur ve bilinür. Zīrā ki ḥaḳāyıḳ[-ı] maʿānīye fehm-ile **28b** (1) ve ʿilm-ile irişeler vehm ve ḫayāl-ile irişilmez[546]. Bes

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

530 kendü fāżıl ve ʿaḳl-ı kāmil ola: ayruḳ kimse meşvereti-y-ile degül B.

531 vara: --- A.

532 niẓām-ı ʿālem bozıla: --- B.

533 şu ... buyurur: Kelām-ı Ḳadīmindedür ki buyurur B.

534 Bes gerekdür ki: Ammā çün B.

535 ki anuñ vaṣfın eyitdük: --- A.

536 pādişāh-ı İslāmuñ ḫıdmetinde vardur: pādişāhuñ ḫıdmetindedür B.

537 Bes: Belki şöyle gerekdür ki B.

538 Ḫātemü'n-nebiyyīn: --- B.

539 şu: bu dükeli B.

540 Yaʿnī, Yā Muḥammed ! : Maʿnā-yı āyet budur ki: Yaʿnī B.

541 ṣaḥābeler: ṣaḥābe B.

542 Peyġāmber ḥażreti daḫı meşveret itdi ṣaḥābelerle: Peyġāmber meşveret itdi ṣaḥābelerle B.

543 itmegiçündür: itmegligüçündür B.

544 olındı: olındıyıdı B.

545 Ve daḫı biregü eger bir kimse: Ve ger biregü bir kimse B.

546 ʿilmile irişeler vehm ve ḫayālıla irişilmez: ʿilmile irişür vehmile irişmez B.

[52a] vehm yol urıcıdur, ʻilm (2) vehm yöresine yitişmez vehm sābıḳdur; yaʻnī ki ʻilimden öñdendür(3) niçe ki[547] Cebre'īl -ʻaleyhi's-selām- miʻrāc gicesi Peyġāmber ḥażretinden[548] girü ḳaldı, (4) vehm uçından ḳaldı, ʻilm vehme yitişmedi.[549] Bes her ne ki idersin ḥaḳīḳatın bilmeyince (5) itme ve kendüzüñi ʻadl berekātı-y-ıla dünyā pādişāhlıġından āḫıret (6) pādişāhlıġına yitişdür[550]. Allāhu teʻālā ḥażretine tevekkül it, şöyle ki (7) Ḥaḳ teʻālā Kelām-ı Ḳadīminde buyurur: **Ve men yetevekkel ʻala'llāhi fehüve ḥasbühū**[60]; (8) **[52b]** yaʻnī her kimse ki Allāhu teʻālāya tevekkül eyleye[551] Allāhu teʻālā aña kāfīdür, yiter. (9) İmdi yavuz hem-nişīn ve yoluñ urıcılardan[552] ırağ ol ki senüñ işüñe (10) ziyān ider ve anuñ yavuzlıġı saña yitişür ne ḳadar iḫtirāz iderseñ daḫı[553]. (11)

Beyit:

Her ki ay-ıla otursa yüzi olur hem-çü māh
Çölmeg-ile olan muṣāḥib ṭonını ider siyāh[554]

(13) **Hikāyet**: Eydürler ki Şeyḫ Ebū Saʻīd Ebü'l-Ḫayr **[53a]** -raḥmetu'llāhi ʻaleyh- **29a** (1) bir gün[555] mürīdleriyle giderdi, bir mezbeleye yitişdiler ki anda murdār ve ḳoḳar[556] (2) nesneler çoġ-ıdı, şeyḫuñ mürīdleri andan burınların ṭutdılar, şeyḫ (3) yüzin[557] mürīdlerine ṭutup[558] eyitdi: Hīç bilür misiz ki bu necāsetler size (4) ḥāl dili-y-ile ne dirler? Mürīdler bilmezüz didiler. Şeyḫ eyitdi: Eydürler ki, bu senüñ (5) mürīdlerüñe eyit ki biz burnumuz sizden[559] ṭutmaḳ gerekür, siz bizden[560] mi

547 öñdendür niçe ki: öñdür şöyle ki B.

548 Bu kelimeden sonra B.'de "'aleyhi's-selām" ilāvesi var.

549 yitişmedi: --- A.

550 kendüzüñi ... yitişdür: kendüzüñi bul, bu dünyā pādişāhlıġından ʻadl berekātı-y-ıla āḫıret pādişāhlıġına yitişüdurur B.

551 eyleye: itse B.

552 hemnişīn ve yoluñ urıcılardan: hemnişīnden ve yol urıcıdan B.

553 ne ḳadar iḫtirāz iderseñ daḫı: --- B.

554 B.'de bu beytin Farsçası var, yazı silik, okunamadı.

555 raḥmetu'llāhi ʻaleyh bir gün: raḥimehu'llāhü ʻaleyh B.

556 ḳoḳar: yır B.

557 yüzin: yüzüni B.

558 ṭutup: dönüp B.

559 burnumuz sizden: burnumuzı bunlardan B.

560 bizden: --- B.

ṭutarsız? Dünki gün (6) her birümüz bir niʿmet-idük[561], birümüz etmek-idi[562] ve birümüz ḥalvā-y-ıdı[563] ve birümüz **[53b]** biryān-ıdı[564] dükeli (7) ḫalḳ bize raġbet iderlerdi. Bir laḥẓa size müṣāḥab olup siz ḳarnuñuzda olduḳ, (8) uş[565] bizüm ḥālümüz böyle oldı. Sizüñ şomlıġuñuz idi kim bize yitişdi. Şimdi (9) biz sizden burnumuz ṭutmaḳ gerek, siz bizden mi ṭutarsız didiler[566]. Bes (10) yavuz hemnişīnüñ ve yaramaz yoldaşuñ şomlıġı şöyledür[567]:

Yavuz gişinüñ ṣoḥbeti hem-ṣoḥbeti çün şenʿ ider
Nite ki güneş şuʿlesin bir pāre bulıt menʿ ider

Aḫbār-ı ġarībede[568] şöyle gelmişdür kim şimāl yilinüñ aṣlı ṭamudandur. **29b** (1) Ammā geçecek yir uçmaḳdandur. **[54a]** Bir laḥẓa uçmaġa uġrar, uçmaḳ (2) ṣıfatın ṭutar, lācerem[569] her neye uġrarsa ter ü tāze ider dirildür (3) ve aġacları açar müzeyyen eyler, envāʿ-ı zevāhiri bezer[570]. Ve cenūb (4) yilinüñ aṣlı uçmaḳdandur, ammā geçecek yiri ṭamudur ve çün bir (5) laḥẓa ki ṭamudan geçer, ṭamu ṣıfatın ṭutar, her neye ki uġrarsa (6) ḳurıdur ve aġaçdan yapraḳlar döker ve yiri öldürür ḳurıdur[571]. Bes şimāl-i (7) nesīm[572] yilinüñ aṣlı ṭamudandur uġrayacaḳ yiri ki uçmaḳdur, uçmaḳ bereketi (8) aña irişür uçmaḳ ṣıfatın ṭutar. Ve cenūb yili kim aṣlı uçmaḳdandur (9) geçecek **[54b]** yiri kim ṭamudur ṭamunuñ şomlıġı aña yitişür ṭamu ṣıfatın (10) ṭutar. Bes yavuz yol urıcı hem-nişīnler[573] daḫı böyledür. **FAṢL.**[574] (11) Bilgil ki maʿhed-i mīṣāḳda; yaʿnī "elestü bi-rabbiküm" maḳāmında Allāhu (12) teʿālā ol

561 niʿmet-idük: etmeg-idük B.

562 etmek-idi: etmek-idük B.

563 ḥalvā-y-idi: ḥalvā-y-ıduḳ B.

564 biryān-ıdı: biryān-ıduḳ B.

565 Bir laḥẓa ... uş: Bir laḥẓa ki sizüñ ḳatuñuzda olduḳ B.

566 biz sizden burnumuz ṭutmaḳ gerek, siz bizden mi ṭutarsız didiler: biz burnumuz dutmaḳ gerekür siz dutarsız B.

567 Bes ... şöyledür: Pes yavuz hemnişinüñ şomluġı şöyledür B.

568 aḫbār-ı ġarībede: ġarīb ḫaberlerde B.

569 lācerem: lācirem B.

570 aġacları açar müzeyyen eyler envāʿ-ı zevāhiri bezer: aġacları bezer B.

571 ḳurıdur: --- B.

572 şimāl-i nesīm: şimāl B.

573 hem-nişīnler: hem-nişīn B.

574 FAṢL: --- B.

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

vaḳtde ki Ādemi yaratdı, Ādemüñ arḳasını ḳudret eli-y-le ṣıġadı[575], (13) Ādemüñ dükeli ẕürriyyeti vücūda ve ẓuhūra geldi, mü'min ü kāfir. Bes Ḥaḳ **30a** (1) te'ālā[576] **elestü bi-rabbiküm** didi, **kālū belā**[61] didiler; ya'nī ben sizüñ (2) Tangrıñuz degül miyem didi, dükeli belī Tangrımuzsın didiler. "Elestü bi-rabbiküm" ma'nisin[577] budur. (3) Bes elest maḳāmında **[55a]** mü'min ve kāfir Ādem-ile uçmaḳda bile-y-idi[578]. Bunlaruñ (4) ṣoḥbeti birbirine eṣer eyledi, tā her günāhı ki mü'min işler kāfirüñ ṣoḥbeti (5) ṣomlıġıdur ki mü'mine[579] yitişdi. Ve her eylük ki dünyāda kāfir ider[580], ol mü'minüñ (6) muṣāḥabeti bereketidür[581] ki kāfire yitişdi. Ve çünki ḳıyāmet güni ola (7) mü'minüñ günāhını kāfirüñ boynına ḳoyalar eyideler[582], bu senüñ ṣoḥbetüñ ṣomlıġıdur (8) kim[583] aña yitişdi-y-idi diyeler[584]. Mü'min günāhsuz ḳala uçmaġa gire ve kāfirüñ (9) ḫayrını mü'mine **[55b]** vireler ki eyideler[585], mü'min bereketi-y-idi ki kāfire yitişdi-y-idi diyeler (10) kāfir ḫayrsuz ḳala cehenneme gide. **FAṢL.** (11) Bes imdi bilesin ki yavuz yoldaşuñ ziyānı yitişür; gerekdür ki cehd idesin,[586] ol yavuz yol urıcı (12) ki kendüzüñden ıraḳ idesin tā ki sālim olasın ve daḫı ṣunlar ki saña[587] (13) eydürler: Biz senüñ-içün tevfīr idelüm niçe biñ biñ dīnārlar ve çoḳ māllar **30b** (1) ḫazīneñe cem' idelüm bu eyü tevfīrdür diyeler. İmdi eyüdür eger ḥalāl vechden (2) olursa; ammā eger ḥarām vechden olsa ẓulm-ıla alınsa eyü tevfīr (3) olmaya belki bu egerçi ṣūretā māl ola līkin sīretā mār ola ki (4) **[56a]** ḫazīneye cem' iderler[588] māl ṣūretinde, ammā ṣıfatında[589] ejdehādur. İmdi (5) bu

575 ḳudret eli-y-le ṣıġadı: ṣıġadı ḳudret eli-y-le B.

576 ādemüñ ... te'ālā: dükekeli ādemi vücūda geldi mü'min ve kāfir B.

577 ma'nisin: --- B.

578 uçmaḳda bile-y-idi: uçmaḳdayıdı B.

579 mü'mine: --- A.

580 ider: ide B.

581 bereketidür: bereketindendür B.

582 eyideler: --- B.

583 kim: ki B.

584 diyeler: --- B.

585 eyideler: --- B.

586 Bes imdi ... cehd idesin: Bes andan ṣoñra gerek ki cehd idesin B.

587 tā ki sālim olasın ve daḫı ṭunlar ki saña: anlar ki B.

588 iderler: ideler B.

589 ṣıfatında: ṣıfatda B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

ejdehānuñ zaḥmeti ḳıyāmet güninde maʿlūm[590] olur. Bes bunuñ gibi (6) gişiler ki ẓulüm vech-ile māl cemʿ idelüm diyeler, ammā kendüler tevfīr idinüp (7) bu bahāne-y-ile ʿīş ideler, kendü[591] ārzūlarına irişeler ve anuñ vebālı senüñ (8) üzerüñe ḳala. Zīrā[592] Ḥażret-i Risālet -ʿaleyhi's-selām-[593] buyurmışdur kim, (9) her ẓulmi kim raʿiyyet ider ve pādişāh añа rıżā virür, ol ẓulmi pādişāh (10) itmiş oldı[594]. Ol ẓulmi Allāhu teʿālā senden ṣorar ve[595] her ẓulmi **[56b]** ki raʿiyyet ider Allāhu teʿālā senden ṣorar ve her ẓulmi ki[596] sen (11) idersin Allāhu teʿālā raʿiyyetden ṣormaz. Bes ʿāḳıllıḳ degüldür kim biregüden ötrü gişi kendüzine vebāl ḥāṣıl ide[597] . Bes gerekdür kim nāyiblerñi (12) ʿāmillerñi velāyetüñ-ile raʿiyyetlerine ʿadl itmek buyurasın[598], ẓulm **31a** (1) itmekden anları[599] menʿ idesin tā ki murādāt-ı dünyevī ve uḫrevī ḥāṣıl (2) idesin. **FAṢL.** Selāṭīn ve ḫulefā-i māżī ki var-ıdı (3) girçek[600] dīndārlar-ıdı, illā[601] ʿulemādan naṣīḥat ṭaleb iderlerdi. Şöyle **[57a]** ki (4) Hārūnü' r-Reşīd, Şeḳīḳ-i Belḫīye eyitdi ki bañа ögüt vir, Şeḳīḳ (5) eyitdi Allāhu teʿālā seni Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ yirine ḳomışdur, senden (6) ṣıdḳ isteyiser, niteki[602] Ṣıddīḳdan istedi. Ve daḫı seni ʿÖmer[603] (7) Fārūḳ yirine dikmişdür, senden farḳ yaʿnī girçeklik isteyiser[604], (8) ḥaḳ-la bāṭıl ortasında, şöyleki andan istedi. Ve daḫı seni (9) ʿOṯmān-ı Ẕi'n-Nūreyn yirine ḳodı, senden utanmaḳ ve kerem isteyiserdür[605] (10) şöyle ki andan istedi. Ve daḫı seni ʿAlī yirine ḳomışdur, senden bahādurlıḳ isteyiserdür, şöyle ki andan iste-

590 maʿlūm: --- B.

591 kendü: --- B.

592 üzerüñe ḳala. Zīrā : üzerüñe ola. B.

593 ʿaleyhi's-selām: --- B.

594 oldı: olur B.

595 Ol ẓulmı ... ve: --- B.

596 raʿiyyet ... ẓulmı ki: --- A.

597 Bes ... ḥāṣıl ide: Bes ʿāḳıllıḳ degüldür ki gişi kendüzine vebāl ḥāṣıl ide biregüden ötrü B.

598 Bes gerekdür ... buyurasın: Bes gerekdür ki vilāyetüñe ve nāyiblerüñe ʿadl itmek buyurasın B.

599 anları: --- B.

600 girçek: gerçi ki B.

601 illā: lācirem B.

602 isteyiser, niteki: ister, şöyleki B.

603 ʿÖmer: --- B.

604 isteyiser: ister B.

605 isteyiserdür: ister B.

Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

di[606]. Hārūn er-Reşīd (12) eyitdi, **[57b]** iy Şeḳīḳ naṣīḥatı daḫı artur. Şeḳīḳ eyitdi Ḥaḳ teʿālānuñ bir sarāyı vardur ki aña ṭamu dirler, seni anuñ ḳapucısı düzdi ve üç **31b** (1) nesne'i sańa virdi, Beytü'l-mālı ve ḳamçıyı ve ḳılıcı, ve sańa eyitdi ki (2) kendüzüñi bu üç nesne-y-ile ṭamudan ḳurtar didi ve her muḥtāc[607] ki ola (3) senüñ ḳatuña ḥacete[608] gele bu Beytü'l-māldan[609] aña vir. Ve her ki Allāhu teʿālā[610] (4) buyruġına ḫilāf eyleye aña bu ḳamçı-y-ıla edeb virüp teʾdīb eyle[611]. (5) Ve her ki nā-ḥaḳ yire bir kimse'i öldüre anı bu ḳılıc-ıla depele, **[58a]** ol ölenüñ (6) ḥışmı destūrı-y-ıla. Eger bunı böyle itmezseñ ṭamuya evvel girici (7) sen olursın didi, ayruḳlar senüñ ardınca girici olurlar didi. Ve daḫı (8) bir gün Hārūn er-Reşīdi gördiler, ʿArafa güninde ʿArafātda şol (9) ġāyet isside[612] baş açuḳ yalın ayaḳ bir ṭaş üstinde ṭurmış, (10) Ḥaḳ teʿālā ḥażretine tażarruʿ ve zārılıḳ ider. Eydür ki Ḫuẕāvendā, Allāhā, (11) Perverdigārā![613] Ben bir günāhkār ḳulvan[614], benüm işüm oldur ki beni dāyim maġfiret (12) ṣu-y-ıla yuyasın, bańa[615] raḥmet idesin. Anlar ki anda[616] ḥāżır (13) ṭurmışlar-ıdı, eydürler**[58b]**-idi ki görüñ cebbār-ı zemīn Gök Tenrisine nice **32a** (1) zārılıḳ ider didiler. Pes iy pādişāh![617] Ḥaḳ teʿālā bu üç (2) nesne'i sańa virdi: Beytü'l-mālı ve bir ḳamçıyı ve bir ḳılıcı. Şöyle ki (3) Hārūnü'r-Reşīde virdi-y-idi, imdi sen daḫı gerek ki şöyle idesin (4) ki[618] ol itdi; yaʿnī[619] Beytü'l-māl ol nesneye ṣarf idesin. Ḥaḳ teʿālā (5) aña buyurdı, eger eyle itmeyecek[620] olursañ ol maẕleme senüñ üzerüñde ḳalur. (6) Ol Allāh ḥaḳḳı-çün ki yirleri gökleri yaratdı[621],

606 ve daḫı ... istedi: --- B.

607 muḥtāc: ḥācet ehli B.

608 ḥācete: --- B.

609 Beytü'l-māl: māl B.

610 teʿālā: teʿālānuñ B.

611 virüp teʾdīb eyle: it B.

612 isside: issilikde B.

613 Allāhā, Perverdigārā: --- B.

614 ḳulven: ḳulın B.

615 bańa: --- B.

616 anda: --- B.

617 didiler. Pes iy pādişāh!: --- B.

618 imdi ... ki: gerek şöyle idesin ki B.

619 yaʿnī: --- B.

620 itmeyecek: itmeyesin B.

621 Ol Allāh ḥaḳḳıçün ki yirleri gökleri yaratdı: bi'llāhi B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

eger senüñ şeherlerüñden bir yirde (7) bir gün bir dervīş açlıḳdan ölürse yarın ḳıyāmet güninde anuñ cevābı (8) virilse gerek. ʿÖmer bin Ḫaṭṭāb **[59a]** raḍıya'llāhu ʿanhu[622] gice ʿases yirine (9) kendü gezer[623], tā her yirde ḫalel görse anuñ tedārikin iderdi[624] ve ḳaydın (10) görürdi ve eydürdi[625]: Eger ḳurd-ıla ḳoyun Furāt kenārından geçürseler[626] ḳoyun (11) yaġından ḳurduñ tüyine bulaşsa ḳorḳaram ki ḳıyāmet güninde anı benden (12) ṣoralar. ʿAbdullah İbn ʿÖmer eydür: Duʿā ḳıldum Allahu teʿālādan diledüm ki (13) babamı seyr[627] ʿāleminde bańa göstere. Bir yıldan soñra düşümde gördüm **32b** (1) ki geldi ṣol ġusül eylemiş **[59b]** gişi gibi bir izār ṭutınmış; ben eyitdüm yā emīra'l-mü'minīn, ḥālüñ nice oldı, Allāhu teʿālā senüñle nice itdi, didüm. (3) Eydür: Yā ʿAbdallāh, ol vaḳtdan berü kim[628] sizüñ ḳatuñuzdan gitdüm[629], tā şimdiye degin[630] (4) ḥisābda-y-ıdum, az ḳaldı-y-ıdı ki işüm tebāh ola-y-ıdı. Allāhu teʿālā raḥīm padişāhdur (5) beni esirgedi ve bańa raḥmet eyledi[631]; ammā bańa didi kim sen nice beg-idüñ kim[632] senüñ (6) rūzigāruñda Ḥulvānda[633] bir köpri var-ıdı, vīrān olmış-ıdı ve bir ḳarıcıġuñ (7) bir geçicügi var-ıdı, her gün nafaḳası **[60a]** andan idi[634], südin ṣaġup ehl ü ʿıyālı-y-ıla yir-idi[635] (8) ve taṣadduḳ daḫı ider-idi. Ol geçi ol köpriden geçerken düşdi ayaġı ṣındı, (9) ol ḳarıcıġuñ ḫayrı kesüldi. Sen nice[636] beg-idüñ ki anuñ tedārükin yiyüp anı ḳayurmaduñ-dı (10) diyüp ʿitāb eyledi[637]. İmdi[638] ʿÖmer ḥāli böyle olıcaḳ ki mecmūʿ-ı ʿālemi bir ẕerre (11)

622 raḍıya'llāhu ʿanhu: ḥikāyeti yetişmişdür ki B.

623 gezer: gezerdi B.

624 iderdi: idüp B.

625 görürdi ve eydürdi: görerdi ve eyitdi ki B.

626 geçürseler: geçüreler B.

627 seyr: seyir B.

628 kim: ki B.

629 gitdüm: getdüm B.

630 degin: --- A.

631 ve bańa raḥmet eyledi: --- B.

632 kim: ki B.

633 Ḥulvān: Ḥalvān A.

634 andan idi: --- A.

635 yiridi: nafaḳa idinür B.

636 nice: --- A.

637 ʿitāb eyledi: ʿitāb itdi B.

638 İmdi: --- B.

Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

miḳdārı görmez-idi. Çün anuñ ḥāli bu vech-ile olsa ʿaceb ayruḳlar ḥāl[i] (12) nice ola; meger ki ʿināyetu'llāh[639] yitişe keremi ṣıfatı-y-ıla muttaṣıf ola (13) inşā'allāhu teʿālā. Ve daḫı bir gez[640] **[60b]** ʿÖmer zamānında Nīl ṭurdı aḳmadı, ʿÖmere **33a** (1) ḫaber virdiler, bir saḫsıya[641] yazdı ki: İy Nīl, eger Allāhu teʿālā buyruġı-y-ıla ṭurduñ-ısa (2) ben Allāhu teʿālānuñ nāyibiyem, buyururam ki yüriyesin. Ol saḫsıyı götürdi Nīl içine (3) atdı[642], fi'l-ḥāl Allāh emri-y-ile Nīl aḳdı. Bu dükeli ʿadl berekātı-y-ıla idi[643]. İmdi (4) bu miḳdār ʿadl-ıla anuñ ḥālin görince ḳorḳar-ıdı. Bu rūzigār muḥtesiblerinüñ (5) ḥāli nice ola, ḫāṣṣa ki Rūm muḥtesibleri ki rişvet-ile iderler, Allāhu teʿālānuñ (6) **[61a]** ḳullarını yaḳarlar, buncılayın muḥtesiblıḳ itmek şerʿ-i Muḥammedi örtmeklikdür. (7) Zīrā ḫalāyıḳ böyle bilürler ki[644] muḥtesiblıḳ şerīʿat işidür. Çün bu diyārda (8) ḫilāf-ı şerʿ iderler, şerīʿatı telbīs idüp örtmiş olalar. İmdi bunuñ (9) maẓlemesi pādişāh üzerinedür, ne şerḥ olınur ki anuñ işi bu kitāba sıġmaz; gerek ki ol işlerden ġāfil olmayasın, rūzigārı ġaflet-ile geçürmeyesin. (11) Süleymān peyġāmber -ṣalāvātu'llāhi ʿaleyhi ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi-[645] ḫāṭırından geçdi ki (12) ne maʿnīdür ki pādişāha uyḫu revā degüldür ki Kelām-ı Ḳadīmde buyurur **lā te'ḫuẕuhū sinetün velā nevmün**[62]; maʿnī-i āyet budur ki Ḥaḳ teʿālā ne uyur ve ne **33b** (1) ımızġanur. Süleymāna emr oldı ki yā Süleymān, iki ḳadaḥı ṣuy-ıla ṭoldur, (2) elüñde ṭut; ṭoldurdı elinde ṭutdı, uyḳu geldi iki ḳadaḥ (3) daḫı elinden düşdi, pāre pāre oldı; ḫıṭāb geldi ki yā Süleymān (4) iki ḳadaḥ ṣuyı uyḫuda ṣaḳlayımaduñ eger uyḫu bāña revā ola-y-ıdı (5) bu on sekiz biñ ʿālemi kim ṣaḳlaya-y-ıdı, belki ġaflet-ile dost (6) elden gider, düşmen ẓafer bular, uyanuḳ ol, bu sulṭānlıḳda dünyā (7) saʿādetine yitişdüñ ki ol salṭanatdur ve anuñ cehdin it kim (8) saʿādet-i ebediye yitişesin.[646]

Bes maʿlūm oldı kim ġāfil olmamaḳ gerek (9) tā bihişt-i aʿlāda girçeklik maḳʿadında

639 Çün anuñ ... ʿināyetu'llāh: Çün ṣāḥib-ẕerre bu miḳdār olıcaḳ Allāhu teʿālā ḳatına nice varıla meger ki anuñ ʿināyeti B.

640 ve daḫı bir gez: --- B.

641 ḫabar virdiler bir saḫsıya: ḫabar itdiler bir saġsı B.

642 saḫsıyı götürdi Nil içine atdı: saġsıyı götürdi Nile atdı B.

643 berekātı-y-ıla: berekedi-y-ile-y-idi B.

644 bilürler ki: bilürleridi ki B.

645 Bu kelimeden sonra B'de bir varak atlanmış (61b-62a B'de yok).

646 B nüshasının 62b-64a'da bulunan manzumeler A nüshasında 49b-50b arasında geçtiği için burada alınmamıştır.

ḳādir Tañrı ḥażretinde (10) şermesār olınmaya. **FAṢL.** Ve daḫı[647] Allāhu teʿālā diledi kim ġayb (11) perdedārlarını bu ʿālem-i ʿayna göndere. Anları ḥurūf ḳadaḥlarına (12) **[64b]** dökdi, ʿālem-i aʿyāna gönderdi[648]. Bu gönderilmiş ki Allāhu teʿālānuñ (13) ẕātı ṣıfātıdur, ḳadīm-i ḳāyimdür ẕātı-y-ıla bī-niyāzlıġınuñ yüceligi **34a** (1) mertebesinden aşaġa ṭutdı. Diledi ki bu perdedārlara mūnis (2) yarada, bu mūnis didügümüz cāndur ki hergiz ölüm tozı anuñ üzerine (3) oturmaz. Ol ki tendür ki ẓāhirdür ki **ḫalaḳa mine'l-mā'i beşer**[an][63] (4) didi; yaʿnī[649] ṣudan balçıḳdan yaratdı. Ol ki güherdür[650], göñüldür ve cān (5) ve ʿaḳıldur. Daḫı ne ṣıfatı ki vardur güherler[651] gibi ve bu kānda ki didi: (6) **[65a] en-nāsü maʿādinü ke-maʿādini'ẕ-ẕehebi ve'l-fiżżati**[64]**.** Maʿnā-yı kelām budur (7) ki, ādem oġlanları maʿdinlerdür, altun gümiş maʿdinleri gibi. Ölüm (8) beşer üzerinedür ki tendür ve teni toprāḳdandur girü ṭopraġa ḳonılur. (9) Zīrā ki cevher ki mādām ki[652] ṭoprāḳda olur, cevherlikden dönmez. İmdi (10) çünki teni ayrıla melāyike anuñ rūḥını ʿarşa iledürler[653]. Bu rūḥ mü'min (11) rūḥıdur, firişţehler ol rūḥ-ıla bile ṣarmaşalar gideler. Andan (12) bu firişţehler ʿarşuñ[654] ḥāmilleridür, **[65b]** bunuñ gibi rūḥı ʿarşdan firişţehler (13) istiḳbāl idüp ḳarşulayalar ve bu rūḥuñ nūrı ʿarşda şöyle şuʿle **34b** (1) vire kim[655] güneş gibi yılduzlar ḳatında, imdi ol nūr īmān ve İslām[656] (2) nūrı ola. Bes[657] bu ḫalāyıḳ bu ḳalıp ṭopraġa tīzcek[658] ışmarlayup defn (3) iderler, tā melāyike anuñ nāḫoş ḳoḫusından incimeyeler[659]. Ve ol rūḥ ʿarşa (4) gide ve cemīʿ-i firişţeler ādem oġlanınuñ[660] ḳullıġına bil baġlarlar, tā ḥaddı her (5) yaġmur ki gökden yire iner, bir firişte anuñla

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
www.tuba.gov.tr

647 Ve daḫı: --- B.

648 gönderdi: göndürdi B.

649 Yaʿnī: --- B.

650 güherdür: gevherdür B.

651 güherler: gevherler B.

652 ki mādām ki: --- B.

653 İmdi ... iledürler: Çün ten ola rūḥunı melā'ikeler ʿarşa ileteler B.

654 andan bu firişţehler ʿarşuñ: andan ötrü ki bu firişteler arş B.

655 kim: ki B.

656 ve İslām: --- B.

657 Bes: Şöyle ki B.

658 tīzcek: tīzrek B.

659 incimeyeler: incinmeye B.

660 oġlanınuñ: oġlanlarınuñ B.

biledür. **[66a]** Ve daḫı nuṭfe ittifāḳ (6) ḳaçan ki[661] raḥme düşer anuñ dönmekligi daḫı firişte sebebi-y-ile olur. Şöyle ki (7) yaġmur bir ekin üzerine yaġsa ve güneş anuñ üzerine ṭoġsa anuñ neşv ü (8) nemäsı güneş cihetinden olur. Niteki seyyid-i beşer şefī'-i rūz-ı maḥşer (9) Muḥammed-i Muṣṭafā[662] -'aleyhi's-selām- buyurur ki, murg-zāruñ yaşıllıġı bahār yaġmurı-y-ıla(10)-dur ki[663] yaġar ve anuñ ḳaṭrelerin firişteler indürürler[664], bu 'aẓamat-ıla ki gökden (11) yire inerler mü'min cānı-y-ıla girü göge şöyle aġarlar. Ammā mü'minüñ (12) göñlini iletmeyeler zīrā ki buyurur: **ḳalbü'l-mü'mini beyne iṣbi'ayni min eṣābi'i'r-raḥmāni [66b] yaḳlibuhā keyfe yeşā'**[665]**.** Ma'nī-i kelām budur ki mü'minüñ **35a** (1) göñli Ḥaḳ iki ḳudret barmaġı arasında nice dilerse dönderür[665]. (2) Nitekim Ādemüñ ḳalıbın ṭopraġa ışmarlarlar, cānını firişteler ve (3) göñlini Allāhu te'ālā ḥażretine. Şöyle ki Ḥaḳ te'ālā īmānı (4) 'aṭā itdi ve anı senüñ sīneñde ve göñlüñde ḳodı, tā ki anı (5) 'adlı ṣuyı-y-ıla ṣuvarasın[666] ve ṭā'at-ıla perverde idüp besleyesin (6) ve dīndār 'ālimlerden naṣīḥat isteyüp işidesin ve anuñ (7) sözi-[y-i]le 'amel idesin; zīrā[667] ki ögüd işitmemeklik[668] **[67a]** īmān ża'īf(8)-lıġındandur. İmdi[669] bu yol delīli iki ḳısımdur. Biri 'ulemā-yı dünyevīdür (9) ve biri 'ulemā-yı uḫrevīdür. Bes 'ulemā-yı uḫrevī anlardur ki ḫalāyıḳı Ḥaḳ (10) ṭarafına ve anuñ cenābına[670] da'vet iderler. Ve 'ulemā-yı dünyevī anlar(11)-dur ki dünyā[671] dostlıġı anlara ġālib olmışdur; çünki[672] (12) anlaruñ gibi 'ālimler ki[673] dünyā ṭalebinde ola ḫalḳa dünyādan āḫirete (13) ḳaçan yol göstere, anuñ'çün ki āḫiret dünyānuñ żıddıdur. Şöyle **35b** (1) kim[674] meşriḳ ve maġrib gibi

661 Ve daḫı nuṭfe ittifḥaḳ ḳaçan ki: Şöyle ki nuṭfe ittifḥak ki B.

662 Seyyid-i beşer ... buyurur ki: Seyyid buyurur 'aleyhi's-selām ki B.

663 yaġmurı-y-ıladur ki: yaġmurı-y-ıla B.

664 anuñ ḳaṭrelerinin firişteler indürürler: ol yaġmurları firişteler getürür B.

665 mü'minüñ göñli ... dönderür: Mü'minüñ göñli raḥmānuñ ḳudreti barmaḳlarınuñ ikisi aralıġındadur nice dilerse dönderür B.

666 ṣuvarasın: --- B.

667 ve anuñ sözi[y-i]le 'amel idesin zīrā: --- B.

668 işitmemeklik: işitmemek B.

669 İmdi: --- B.

670 anuñ cenābına: --- B.

671 dünyā: dünyī A.

672 çünki: çünkim B.

673 ki: --- B.

674 kim: ki B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

her ḳanḳısına kim ıraġ olınur birisine (2) yaḳın olınur. **Ferd**[675]:

Dünyā ṭaleb ḳılup bulımayan ʿaceb budur
[67b] *ʿUḳbā ṭalebsüzin bulınur der-ḥıṭāb ider*

Bes her ʿālim ki sańa (4) irişür andan bir söz ve bir naṣīḥat ṭaleb it. Ve şol ʿālim ki (5) Ḥaḳ ṭarafın riʿāyet itmeye ve mekr ü ḥīle idüp nesne tevaḳḳuʿ ide (6) maḳṣūdunı edā idüp anuñ gibi ʿālimden ıraġ olına; illā ol (7) ʿālim ki dünyāvīden nesne tevaḳḳuʿ idemeye ve hīç[676] ṭamaʿ olmaya (8) Ḥaḳ sözi söyleye, Şaḳīḳ-ı Belḫī gibi. Ḥikāyet iderler ki[677]: (9) Şeḳīḳ-i Belḫī -raḥmetu'llāhi ʿaleyhi- Hārūnu'r-Reşīdüñ ḳatına vardı.(10) Hārūnu'r-Reşīd ṣordı kim[678], Şaḳīḳ-ı Zāhid sen misen?[679] Şeḳīḳ eyitdi: (11) Şeḳīḳ **[68a]** benen ammā zāhid degülem. Hārūn eyitdi: Bańa ögüt vir. (12) Şeḳīḳ eyitdi: Sen bir rūşen[680] çeşmesin ve senüñ mecmūʿ-ı fiʿlüñ (13) ve ʿamellerüñ ırmaḳlardur. Çün çeşme rūşen ve ṣāfī ola ırmaḳlar **36a** (1) bulanuḳluġı[681] ziyān itmeye. Çün çeşme bulana ırmaḳlar ṣāfīlıġı (2) fāyide itmeye ve daḫı şol ʿālimler ki sańa ḫayr ögüt ve Ḥaḳḳa irşād (3) eyleye, anları ʿazīz ṭut ve naṣīḥatların ġanīmet bil ve anlaruñ ögüdin (4) cāndan ve göñülden ḳabūl it ki anlaruñ gibi ʿālimler[682] peyġāmber nāyibleridür (5) ve Peyġāmber ḥażreti[683] dimişdür ki: **ʿulemāʾi ümmetī ke-enbiyāʾi Benī İsrāʾīl**[66]; (6) **[68b]** yaʿnī[684] benüm ümmetimüñ ʿālimleri Benī İsrāʾīl peyġāmberleri gibidür. Dāvūd (7) Peyġāmber daḫı -ʿaleyhiʾs-selām-[685] Benī İsrāʾīl peyġāmberlerinden birisidür; (8) çünki Dāvūd Peyġāmber tesbīḥ iderdi, Allāhu teʿālā ḥażretinden ṭaġlara nidā gelürdi ki: **Yā cibālü evvibī maʿahū**[67]; yaʿnī iy

675 her ḳanḳısına ... yaḳın olınur. **Ferd**: her ḳanḳısına ki yaḳın olınur birisinden ıraġ olınur. **Beyt** B.

676 tevaḳḳuʿ idemeye ve hīç: --- B.

677 Şeḳīḳ-ı Belḫī gibi. Ḥikāyet iderler ki: Şöyle ki B.

678 ṣordı kim: suʾāl itdi ki B.

679 sen misen: sen misin B.

680 rūşen: --- B.

681 bulanuḳluġı: bulanuġı B.

682 ve daḫı şol ... ʿālimler: anuñ gibi ʿālimleri ki ḫayr ögüt vireler ʿazīz dut ve anuñ naṣīḥatın niʿmet bil ve anuñ ögüdüni fāl dut ki anuñ gibi ʿālimler B.

683 ḫażreti: --- B.

684 Yaʿnī: Maʿnā-yı kelām B.

685 ʿaleyhiʾs-selām: --- B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

ṭaġlar Dāvūd-ıla bile tesbīḥ (10) idüñ ve aña muvāfaḳat idüñ dir-idi[686]. Bes Dāvūd[687] tesbīḥ itdügi vaḳt (11) cümle ṭaġlar anuñ-ıla[688] bile tesbīḥ iderler-idi ve zārılığı daḫı bile ḳılurlar-dı, (12) muvāfıḳ-çün. İmdi bu ümmetde daḫı bir ʿālim ve zāhid gişi[689] var-ıdı ki aña (13) Muṭrif Şeyḫ dirlerdi, **[69a]** ḳaçan ol evinde tesbīḥ ide-y-di, dīvārlar **36b** (1) ve bardaḳlar ve çanaḳlar daḫı aña muvāfaḳat idüp bile tesbīḥ iderlerdi. Bir daḫı: (2) Benī İsrā'īl peyġāmberlerinden Mūsā Peyġāmber-idi -ṣalavātu'l-lāhi ʿālā nebiyyinā (3) ve ʿaleyh- ḳaçan Mūsā Peyġāmber[690] muʿcize yöninden yed-i beyżā göstere-y-idi elini (4) çıḳara-y-ıdı[691], şöyle rūşen olurdı kim anuñ nūrı[692] güneş nūrına ġalebe iderdi. Ve bu ümmetde (5) daḫı bir ʿālim var-ıdı ki aña Ebü'l-Ḥasen-i Nūrī dirlerdi -raḥmetu'llāhi ʿaleyh-[693] (6) çün bir ḳarañulıḳ eve girüp[694] söze başlaya-y-ıdı, ev anuñ dişleri (7) nūrından **[69b]** aydın olurdı. Bes Peyġāmber ḥażreti bundan ötrü didi ki: (8) Benüm ümmetümüñ ʿālimleri Benī İsrā'īl peyġāmberleri gibidür diyü ve hem (9) ʿālimler peyġāmberlerüñ vārişleridür ve ʿālimlerüñ mīrāşları Peyġāmberden (10) altun, gümiş, māl, ḳumaş[695] degüldür, niteki Resūl ḥażreti buyurmışdur[696]: (11) **naḥnü maʿāşirü'l-enbiyā'i velā yūraṯu minnā mā teraknā fehüve ṣadaḳat**[ün68]; (12) yaʿnī[697] biz peyġāmberler cemāʿatiyüz, bizden kimseye māl mīrāş olmaz bizüm[698] ḳoduġumuz (13) hep ṣadaḳadur. Bes ʿālimlerüñ mīrāşı peyġāmberlerden ʿilimdür, ḥikmetdür[699]. **37a** (1) **FAṢL**. Bu ʿālimler āḫıret ʿālimleridür dünye **[70a]** ʿālimleri degül ki, **yaʿlemūne** (2) **ẓāhir**[an] **mine'l-ḥayāti'd-dünyā**[69]; yaʿnī[700] dünyā dirliginüñ ẓāhirin bilürler ancaḳ. (3) Ve

686 ve aña muvāfaḳat idüñ diridi: muvāfaḳat idüñ B.

687 Bes Dāvūd: --- B.

688 anuñ-ıla: Dāvūd-ıla muvāfaḳat idip B.

689 zārılığı ... gişi: zārı ḳılurlardı. Bu ümmetde bir ʿālim B.

690 peyġāmber: ʿaleyhi's-selām B.

691 muʿcize ... çıḳarayıdı: muʿcize yolından elini çıḳaraydı B.

692 anuñ nūrı: --- A.

693 raḥmetu'llāhi ʿaleyh: --- B.

694 girüp: gideydi B.

695 māl, ḳumaş: --- B.

696 niteki Resūl ḥażreti buyurmuşdur: ki Seyyid dimişdür B.

697 Yaʿnī: Maʿnā-yı kelām B.

698 bizüm: --- B.

699 ḥikmetdür: --- B.

700 yaʿnī: maʿnā-yı āyet B.

anlar ki āḫıret ʿālimleridür, bunlaruñ ʿilmi göñülden gelür ve anlar ki dünyā (4) ʿālimleridür, anlaruñ ʿilmi ḳapudan gelür. Ve daḫı göñül miṣāli bir ḥavż (5) gibidür ve ʿilmi ṣu gibidür ve biş ḥavāssı ırmaḳlar gibidür. İmdi[701] dünyā (6) ʿālimlerinüñ ʿilmi ḥavās ırmaḳlarından göñül ḥavżına gelür, ammā enbiyānuñ (7) ve evliyānuñ ve āḫıret ʿālimlerinüñ ʿilmi göñül içinden gelür. İmdi ol ṣu[702] ki (8) ırmaḳlardan ḥavża gelür, ol[703] bulanuḳ olmayınca olmaz. Ammā ol ṣu[704] ki **[70b]** (9) göñül içinden çıḳa ol ṣāfī ve rūşen olur; zīrā ki göñlüñ iki ḳapusı (10) var; birisi açılmışdur, ʿālem-i melekūta ki ol Levḥu'l-maḥfūẓdur ve melā'ike-i (11) muḳarrebīn[705] ʿālemidür, ve bir ḳapusı açılmışdur bu ʿālem-i mülke[706] ve şahādete. (12) İmdi[707] bu şöyledür ki her nesnenüñ ḥaḳīḳatı Levḥ-ı maḥfūẓda yazılmışdur, (13) belki muḳarreb firişteler göñlinde daḫı yazılmışdur ve bundan[708] gümān iletmeyesin, **37b** (1) ki Levḥu'l-maḥfūẓ bir cismdür, murabbaʿ ya aġaçdan ya ġayr-ı nesneden. Şöyle ki (2) bu ẓāhir göz-ile görinür ve ol naḳşlar ki andadur, anı **[71a]** oḳımaġa ḳuvveti yiter, (3) yoḳ eyle degüldür. İmdi[709] eger dilerseñ ki andan miṣāl bilesin, kendüñden (4) ṭaleb it ki Ḥaḳ teʿālā[710] sende gösterdi, her ne ki yaradılmışdur, tā ol sebeb-ile (5) saña yol ola. İmdi[711] bunca maʿrifet-ile sen senden ġāfilsin biregüyi ḳaçan (6) añlayasın. İmdi ol miṣāl ki anı saña gösterür[712] maġz u dimāġıdur ki (7) dükeli Ḳur'ānı ḥıfẓ ider, bilür[713]. Eydür misin ki Ḳur'ān[714] anda yazılmışdur ki gözikür (8) veyāḫūd ḥurūfı seçilür oḳınur, eyle degüldür.[715] Eger bir gişinüñ dimāġın ẓerre ẓerre (9)

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

701 İmdi: --- B.

702 İmdi ol ṣu: Ol nesne B.

703 gelür, ol: gele B.

704 ol: --- B.

705 muḳarrebīn: muḳarreb B.

706 ḳapusı açılmışdur bu ʿālm-i mülke: ḳapusı daḫı açılmışdur bu ʿālem-i milke B.

707 imdi: --- B.

708 göñlinde daḫı yazılmışdur ve bundan: göñlinde daḫı B.

709 anı oḳımaġa ... İmdi: ḳuvvet yiter oḳımaġa B.

710 Ḥaḳ teʿālā: --- B.

711 İmdi: --- B.

712 ġāfilsin ... gösterür: bu maʿnī göstericiler B.

713 bilür: --- B.

714 Ḳur'ān: --- B.

715 ḥurūfı seçilür oḳınur eyle degüldür: ḥurūfı gözikür B.

ideler, bu ẓāhir göz-ile baḳalar[716], hīç anda[717] Ḳur'ān yirin görmeyeler[718] ve yazılmış (10) nesne daḫı görmeyeler[719]. Bes Levḥu'l-maḥfūẓda daḫı mecmū'-ı işler yazılmasını bu (11) cinsden **[71b]** bilmek gerek ki ne bī-nihāyet naḳşlar vardur, çün göz (12) mütenāhīdür ve ol nā-mütenāhīdür, mütenāhī nā-mütenāhīde naḳş-ıla his (13) itmeklik mümkin olmaya. Ol ṣūret ki ḳurduḳ, budur 'aḳla sıġdugı ḳadar[720]. **38a** (1) Bes bilgil ki[721] anuñ levḥı ve anuñ ḳalemi ve anuñ eli ayruḳ nesneye beñzemez ve hīç (2) nesne daḫı aña beñzemez[722]. Şöyle ki kendü sańa beñzemez, şöyle ki dimişlerdür: (3) **Ez ḫāne be kedḫuẕāy māned heme çīz**; ya'nī evden ev issine beñzer (4) her nesne[723], bes anuñ ḫod miṣli mānendi yoḳ. Nite ki Ḳur'ānda buyurdı eyitdi:(5) ... **FAṢL**[724]. Ve daḫı[725] bilgil kim (6) enbiyānuñ ve evliyānuñ 'ilmi göñül içinden gelür. Ol ḳapudan ki 'ālem-i (7) melekūta açılmışdur ki ol Levḥu'l-maḥfūẓdur. 'Ālimler 'ilmi ve ḥukemā **[72a]** (8) 'ilmi ḥavāsdan gelür, göñüle ol ḳapudan ki 'ālem-i mülke ve şehādete (9) açılmışdur[726]. Bes 'ulemānuñ ve ḥukemānuñ cehdleri andadur ki 'ilimler göñülde (10) ḥaṣıl ideler ḥavās yolından. Ammā enbiyānuñ ve evliyānuñ cehdleri oldur (11) ki göñüllerin pāk[727] ve ṣāfī ideler dünyā küdūrātından, ve pāk ideler ḥavās[728] meş'alesi-y-ile (12) tā ki aña lāyıḳ olalar, 'ilimleri anda bellü ola. İmdi bu nesneye (13) miṣāl oldur ki Rūmīler cemā'atı-y-ıla Çīnīler cemā'atı ilerü ḳadīm **38b** (1) pādişāhlardan bir pādişāh ḳatında naḳḳāşlıḳ ve ṣūret-gerlik (2) da'vāsın itdiler. Rūmīler eyitdiler: Biz[729] **[72b]** ṣan'atumuzda kāmillerüz[730], Çīnī-

716 baḳalar: baḳa B.

717 anda: --- B.

718 görmeyeler: görmeye B.

719 görmeyeler: görmeye B.

720 ol ṣūret ki ḳurduḳ bürür 'aḳla ṣıġdugı ḳadar: ki ṣūret olur B.

721 bilgil ki: --- B.

722 ayruḳ ... beñzemez: hīç nesne aña beñzemez B.

723 B.'de Türkçe anlamı Farsça cümleden önce verilmiş.

724 Bes ... **FAṢL**: --- B.

725 Ve daḫı: --- B.

726 Göñüle ... açılmışdur: Göñüle ol ḳapudan ki açılmışdur 'ālem-i mülke ve şehādete B.

727 pāk: --- B.

728 ḥavās: heves A.

729 Biz: --- B.

730 kāmillerüz: kāmilüz B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

ler (3) eyitdiler: Biz sizden[731] yigregüz. Andan ol pādişāh buyurdı: Bunlara bir (4) ṣuffe vireler, Rūmīler bir ṭarafın işleyeler ve Çīnīler bir ṭarafın (5) işleyeler, da'vāları ḳaṭ' ola, nizā' olmaya. Andan[732] Rūmīler didiler hep (6) ālet ü esbābın[733] ḥāżır itdiler, Çīnīler eyitdiler: Biz ālet ü esbāb[734] istemezüz (7) bize ālet engez[735] gerekmez, belki ikimüzüñ aralığına bir perde çeküñ tā biri birimüzüñ (8) işine muṭṭali' olmayuz. Bes[736] Rūmīler ṣūretler ve naḳışlar yazdılar, kendü (9) dīvārların müzeyyen eylediler[737]. Çīnīler hīç naḳş u ṣūret yazmadılar, (10) belki dīvārı sürüp mücellā ve rūşen itdiler. Çünki[738] **[73a]** Rūmīler işlerin tamām (11) idüp fāriġ oldılar[739], Çīnīler daḫı hīç naḳş taṣvīr itmedilerdi[740]. (12) Bes Çīnīlere ḫaber virdiler ki Rūmīler tamām işlerinden[741] fāriġ oldılar, (13) siz daḫı hīç iş işlemedüñüz didiler. Anlar[742] cevāb virdiler ki eger **39a** (1) Rūmīlerüñ işleri tamām bitdi-y-ise orta yirden[743] perde'i götürsünler. (2) Çünki[744] perde'i götürdiler, her ṣūret ü naḳş ki Rūmīler dīvārında (3) var-ıdı, Çīnīler dīvārında gözükdi. Şöyle ki Rūmīler dīvārından (4) daḫı gökçek ve daḫı laṭīf[745] ve daḫı rūşen görindi. Nitekim şol[746] ṣūretler **[73b]** āyīnede (5) gözükdügi gibi. **FAṢL**[747]. İmdi enbiyānuñ ve evliyānuñ 'ināyeti göñli ṣāfī (6) ve pāk eylemekde[748] şöyle iderler ki tā Levḥu'l-maḥfūẓ içinde her ne (7) var-ısa göstere, Çīnīler 'ameli gibi. 'Ālimlerüñ ve ḥākimlerüñ (8) 'ināyeti şöyledür

731 sizden: --- B.

732 nizā' olmaya. Andan: --- B.

733 hep ālet ü esbābın: āletlerini hep B.

734 esbāb: --- B.

735 engez: --- B.

736 Bes: --- B.

737 kendü dīvārların müzeyyen eylediler: --- B.

738 sürüp mücellā ve rūşen itdiler. Çünki: sürdiler, cilā itdiler, rūşen itdiler B.

739 Rūmīler ... oldılar: Rūmiler fāriġ oldılar tamām işleri bitdi B.

740 naḳş taṣvīr itmediler: ṣūret yazmayup dururlardı B.

741 tamām işlerinden: tamām idüp B.

742 didiler. Anlar : --- B.

743 orta yirden: ortadan B.

744 çünki: çünkim B.

745 laṭīf: --- B.

746 görindi, nitekim şol: gözükürdi, nitekim B.

747 FAṢL: --- A.

748 eylemekde: eylemeklikde B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

ki ehl-i Rūm ʿameli gibi her gişi kim diler (9) Levḥu'l-maḥfūẓdan anuñ göñline ḳapu açıla, riyāżatsuz ve mücāhedesüz (10) göñlini ṣāfī ide bu ṭalebi muḥāldur. Ve anuñ meṣeli bu ola kim kendü ḳafasını (11) āyīnede göre, āyīne'i **[74a]** yüzi ḳarşusına ṭuta, hīç ḳafasın (12) görmeye anuñ-içün ki[749] āyīne ḳafada degül. Zīrā[750] āyīne anı gösterür ki (13) berāberinde ola, anuñ berāberinde yüzdür ḳafā degül. Eger āyīne'i ḳafā **39b** (1) muḳābelesinde ṭuta ne ḳafāyı göre ne yüzi göre[751]. Eger dilese ki ḳafāsın (2) göre ṭarīḳ oldur ki iki āyīne'i getüre, birini yüzine ḳarşu ve birini eñsesinde (3) ṭuta, şöyle ki ikisi berāber ṭura, ol ki ḳafāda ola ḳafāyı (4) āyīnede göstere ve ol ki yüzi muḳābelesinde ola ḳafāyı göre. Bes (5) imdi merdān-ı rāh-revler ki **[74b]** bu yol erenleridür, riyāżatı ve mücāhede'i şuña (6) yitürürler ki bu mertebe anlara ḥāṣıl olur, āyīnesüz müşāhede (7) iderler. Ammā ḥażretüñüz ḫōd eben ʿan-ced ṣāfī dilsiz, andan ötrü (8) ki göñlüñüz, Allāhu teʿālā ḫazīnesidür. Nitekim ṣāḥib-i şerīʿat[752]: **Ḳulūbü(9)'l-mülūki ḫazā'inu'llāhi**[70] diyü buyurdı. Buncılayın göñül firişteler ṣoḥbetine (10) lāyıḳdur ki, ol ṣoḥbet ṣāḥib-diller ṣoḥbetidür. Şimdi ol vaḳtdur ki (11) bu ṣāfī göñüli ʿadl ü inṣāf-ıla[753] daḫı rūşen idesin ki[754] ẓulm ü cevr (12) itmeg-ile mükedder ḳılup ḳarañu itmeyesin[755]. **[75a]** Her iş ki idersin[756], öñüñe (13) gelür, rucūʿuñı ve iʿtimāduñı Allāhu teʿālāya eyle, kendüzüñi[757] añа tefvīż it. **40a Lā ilāhe illā hū fe'tteḫıẓhu vekīlā**[71]; yaʿnī[758] Allāhdan ayruḳ Tañrı (2) yoḳdur, ol Allāhı vekīl idingil, Allāhdan yañа ol. Bu ṣāfī göñül[759] ki (3) ḥażretüñde vardur, nefs-i cevherdür ve mum gibi naḳşı ḳabūl idicidür. (4) Şöyle ki bir pāk mevżıʿa her ne toḫum ki bıraḳsalar biter (5) ancılayın eger[760] ʿadl toḫmın ekseñ dīn ü dünyā saʿādetine irişesin. Ve bu (6) ḫayra delālet idenler daḫı[761] bile

749 anuñ-içün ki: andan ötrü ki B.

750 Zīrā: --- B.

751 ne ḳafayı göre ne yüzi göre: ḳafayı göre yizini görmeye A (bu nüsha yanlış olmalı)

752 nitekim ṣāḥib-i şerīʿat: niteki B.

753 ʿadl ü inṣāf-ıla: ʿadl ü inṣāf itmegile B.

754 ki: --- A.

755 cevr itmeg-ile mükedder ḳılup ḳarañu itmeyesin: cevr-ile ḳarañu olur B.

756 ki idersin: --- B.

757 kendüñi B.

758 Yaʿnī: Maʿnā-yı āyet budur B.

759 göñül: dil B.

760 ancılayın eger: şöyle ki B.

761 daḫı: --- B.

şerīk olalar **[75b]** ki ʿadl itmek[762] göñül (7) āyīnesine cilā virmekdür ve ẓulm itmek göñül āyīnesin ḳarardur, ʿadl (8) yiñ-ile silinüp cilā olınur, pasını[763] giderür. İmdi[764] ümīddür ki bu naṣīḥatlar[765] (9) żāyiʿ olmaya ḥacer naḳşı gibi ola ṣu naḳşı gibi olmaya. Zīrā ki (10) pādişāhdan daḫı ẓulüm vücūda gelmeyüp durur. Bes ʿadl ü eylük[766] it (11) kim ol eylük yarın sańa[767] destigīr ola, ebede'l-ābād[768] Allāhu teʿālānuñ (12) emānında olasın inşā'allāhu teʿālā. **FAṢL.** (13) Ḫulefādan birisi çoḳ cehd-ile ve zaḥmet-ile ḫilāfet **[76a]** taḫtına irişdi, **40b** (1) salṭanat buldı, bir zamān ḥukūmet sürdi andan ṣoñra geldi, bir (2) zāviyede oturdı[769], ḫilāfeti terk itdi. Eyitdiler: Yā emīra'l-mü'minīn, (3) bunca cehdler eyledüñ tā ki ḫilāfete yetişdüñ[770] girü neyçün terk itdüñ (4) didiler. Cevāb virdi eyitdi[771] ki, dünyā manṣıbınuñ ġāyet-i intihāsı (5) ḫilāfetdür, añа irişdüm, şimdi āḫiret işine dürişürem. Şöyle kim[772] (6) dünyānuñ nihāyeti işine ki salṭanatdur yitişdüm, umarın ki āḫiret (7) nihāyetine daḫı yitişem didi. İmdi iy sulṭānü'l-İslām, (8) el-ḥamdü li'llāh **[76b]** ki Ḥaḳ teʿālā seni bu salṭanata yitişdürdi, cehd it (9) ki āḫiret salṭanatına daḫı yitişesin. Ol zāviyede oturdı, (10) işinüñ nihāyetine irişdi. İmdi iy pādişāh-ı İslām, sen daḫı (11) ʿadl eylegil kim, tā nihāyet-i ebediyete yitişesin ki ol Ḥażret-i (12) İlāhiyyetdür[773]. Āḫıret pādişāhlıġın daḫı kesb it, imdi sen meliksin (13) ve māliksin ve egerçi mülküñ[774] ve memleketüñ var; ammā māliklik ve mülk **41a** (1) hep mecāzdur, melik ve mālik ḥaḳīḳatda Allāhdur, mülk ve memleket anuñdur (2) ki mālikü'l-mülkdür -celle ve ʿalā-[775]. Şol maʿniye ki **[77a]** kendünüñ mülkin ṣaḳlar, kime ki dilerse[776] (3) virür,

762 itmek: itmeklik B.

763 pāsını: pās B.

764 İmdi: --- B.

765 naṣīḥatlar: ögütler B.

766 ʿadl ü eylük: eylük B.

767 sańa: --- B.

768 ebede'l-ābād: ebedü ābād B. Doīrusu "ebedü'l-ābād"dır.

769 bir zamān ... oturdı: bir müddetden ṣoñra geldi bir zāviyede oturdı B.

770 yetişdüñ: irişdüñ B.

771 eyitdi: --- B.

772 kim: ki B.

773 ki ol Ḥażret-i İlāhiyyetdür: --- B.

774 ve egerçi mülküñ: mülk B.

775 celle ve ʿalā: --- A.

776 dilerse: diler B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

kime ki dilemez virmez, nite ki Kelām-ı Ḳadīminde ve Kitāb-ı Kerīminde buyurur: **Ḳuli'llāhümme** (4) **mālike'l-mülki tü'ti'l-mülke men teşā'ü ve tenzi'u'l-mülke mimmen teşā'ü** (5) **ve tu'izzü men teşā'ü**[772]**.** Ma'nā-yı āyet budur: Eyitgil (6) yā Muḥammed! İy Allāh ki mülküñ mālikisin, kime dilerseñ mülk virürsin (7) ve kimden dilerseñ mülki alursın[777] ve kimi dilerseñ 'azīz idersin (8) ve kimi dilerseñ ḫor idersin. Milk ve mülk mecmū'ı andandur, Ḥaḳ te'ālā daḫı ziyādeler idivire inşā'allāhu te'ālā[778], mülksüz (9) milkke melikdür dükeli ḫalāyıḳı yoḳ ider. Nidā idüp eydür kim: **li-meni**(10)**'l-mülk** tā 'ālem-i ḫalḳ bilsünler çünkim bī-vücūd-ı milk melikem.[779] **[77b] Ḥikāyet.**[780] Şeyḫ Bāyezīd-i Bestāmī -raḥmetu'llāhi 'aleyhi- ḳatında bu āyeti oḳırlardı: (12) **li-meni'l-mülkü'l-yevme**[773] vaḳti ġāyet ḫoş olurdı. Eyitdi: İy Bār-ı Ḫuẕāyā! (13) Eydürsin ki, yarın mülk kimüñdür? Eger ilhāmuñ yitişüp destūr virürseñ **41b** (1) ḳuluñ eyide. Nidā irişdi ki destūrdur yā 'abdī! Bāyezīd eyitdi mülk anuñdur (2) kim sen anuñsın. İmdi iy sulṭān-ı İslām! 'Adl eylegil ki şöyle ki (3) bugün mülk senüñdür, yarın ḥaşr güninde **[78a]** daḫı senüñ ola. Bes gerekdür ki (4) Tangrı te'ālā[781] -celle ve 'alā- ṭarafından ḫalāyıḳ üzerine şefḳat ve merḥamet (5) idesin ki ra'ūfun raḥīm ṣıfatı-y-ıla muttaṣıf olasın ki bunlar Allāhu te'ālā[782] (6) ṣıfatıdur. Ḥaḳ te'ālā bu iki ṣıfatı[783] peyġāmber ḥażretine daḫı virüp-durur, (7) bu iki ṣıfat-ıla peyġāmberi bezedi, celve itdi uşbu ḳavl-ıla ki Ḳur'ān-ı Ḳadīminde (8) buyurur: **La-ḳad cā'eküm rasūl**[ün] **min enfüsiküm 'azīz**[ün] **'aleyhi mā 'anittüm** (9) **ḥarīṣ**[un] **'aleyküm bi'l-mü'minīne ra'ūf**[ün] **raḥīm**[ün][774]. Ma'nā-yı āyet budur ki; (10) ya'nī be-dürüstī ve rāstī size **[78b]** resūl geldi, kendü nefsüñüzden; ya'nī (11) ādemīdür sizüñ gibi, mādām ki siz ma'ṣıyet işleyesiz aña ḳatı (12) gelür, ḥarīṣdur sizüñ mü'min olduġuñuza ve şefḳatlıdur cemī'-i (13) mü'minlere ve esirgeyicidür dükeli mü'minleri. Bes imdi her iş ki **42a** (1) işlersin Ḥaḳ ṭarafın şaḳla tā ki necāt[784] bulasın. Şunuñ gibi kimsenüñ (2) rıżāsını isteme kim Allāh rıżāsına muḫālif ola; çünki Ḥaḳ te'ālā rıżāsın (3) isteyesin, Allāh senden ḫoşnūd ola

777 ve kimden dilerseñ mülki alursın: --- B.

778 Ḥaḳ te'ālā daḫı ziyādeler idivire inşā'allāhu te'ālā: --- A.

779 mülksüz ... melikem: --- B.

780 Ḥikāyet: Ḥikāyetde getürmişler ki B.

781 Bes gerekdür ki Tangrı te'ālā: Gerekdür ki Tangrı B.

782 te'ālā: --- A.

783 Ḥaḳ te'ālā bu iki ṣıfatı: --- B.

784 necāt: ḳurtulmaḳlıḳ B.

ve ḫalḳı daḫı senden **[79a]** ḫoşnūd ide.[785] (4) Eger ḫalḳ rıżāsın isteyesin ki Ḫāliḳ rıżāsına muḫālif ola Ḫāliḳ (5) ḫoşnūd olmaz ve ḫalāyıḳı daḫı ḫoşnūd itdürmez. İmdi dāyim anuñ rıżāsın (6) iste ki senden hem ḫalḳ ḫoşnūd ola ve hem Ḫāliḳ. Andan girü her (7) ārzū ki ḫalāyıḳ içinde olınur iki zaḫmet-ile[786] ḥāṣıl olur, biri ṭaleb (8) itmesi ve biri girü ayrılması. İmdi buña bir meṯel dimişlerdür ki ṭa'āmı yimeklik (9) āb-ḫāneye varmaḳlıġa degmez, ḥalāl-ıla cem' olmaḳ ġusl itmegine degmez. Bes (10) hīç nesne yoḳdur ki anuñ **[79b]** rāḥatı miḥnetine dege. Meger Allāhu te'ālā ḥażretine[787] (11) ki mecmū'-ı merci' ve maḳṣūd añadur ki Kelāmında buyurur: **Lāilāhe illā hüve ve ileyhi**(12)**'l-maṣīr**[Z5]. İlāh yoḳdur illā oldur[788] ve dükeli işlerüñ rucū'ı añadur ve ay ve güneş (13) Allāhu te'ālā emrin ṭutıcılardur, Tañrıya 'āṣī olmazlar, şunı ki buyurur **42b** (1) anı iderler. **FASL.** Çün bilindi kim[789] mecmū'ısınuñ merci'i (2) Allāhdur, gerekdür kim şerī'at emrine muḫālif[790] olınmaya ve ṭabī'at ḫulḳlarından (3) ıraḳ olına. Tabī'at didükleri dört nesnedür, ḳandur **[80a]** ve balġamdur ve ṣafrādur (4) ve sevdādur ve bu dördi ādemde mürekkebdür. Ḳan ṭabī'atı issidür ve yumşaḳdur. (5) Balġam ṭabī'atı ṣovuḳdur ve yaşdur. Ve ṣafrā ṭabī'atı ṣovuḳdur ve (6) ḳurıdur. Ṣafrā od ṭabī'atın ṭutar, yaḳmaḳlıḳ ve baş çekmeklik (7) ve helāk itmeklik ṣafrā pīşesidür, bu fi'l cebbār ṣıfat olanlaruñdur, (8) bu sıfatlu gişinüñ Allāhu te'ālāya āşinālıġı olmaya. Sevdā yir ṭabī'atın (9) ṭutar, her ḫasīs-ile münḳāddur, her gişinüñ kim ṭabī'atı **[80b]** bu ola Tañrı (10) te'ālā dergāhına şāyeste olmaya. Balġam şu ṭabī'atın ṭutar, her (11) bir sā'at[791] bir renge döner[792], her ne renge ki dönderürsin döner, yaḳınlıġı olmaduġı (12) nesneye daḫı[793]. Bu ṭabī'at dūn himmet ṭabī'atıdur, dūn himmetüñ Allāh-ıla (13) yaḳınlıġı yoḳdur. **FAṢL.** Ḥukemā bölüginden birisi ki müneccimdür[794] her **43a** (1) iş ki olur yılduzlar ṭabī'atına ḥavāle iderler. Bunlaruñ miṣālları (2) şol ḳarıncaya beñzer ki ḳāġıd üzerinde yürür kāġıd görür ki ḳara olur (3) ve üzerine bir naḳş peydā olur te'accübe ḳalur,

785 ide: idesin B.

786 zaḫmet-ile: zaḫmet B.

787 Allāhu te'ālā ḥażretine: Allāh te'ālāya B.

788 İlāh yoḳdur illā oldur: --- B.

789 Çün bilindi kim: Çünkim bilindi ki B.

790 emrine muḫālif: ḫilāfına mevṣūf B.

791 bir sā'at: --- A.

792 döner: girür B.

793 yaḳınlıġı olmaduġı nesneye daḫı: --- B.

794 bölüginden birisi ki müneccimdür: bölüginde birisi ve müneccim B.

nāgāh ḳalem ucın (4) görür şāẕ olur, **[81a]** eydür ki[795] bu işüñ ḥaḳīḳatın bildüm ki bu naḳşı ḳalem (5) idermiş. Bu miṡāl ṭabī'at ehlinüñdür kim[796] hīç nesne (6) bilmemişlerdür, bu ḥareketi andan degüldür belki itdürendendür[797]. Ve bir ḳarınca (7) daḫı geldi ki anuñ gözi[798] evvelki ḳarıncadan daḫı açuḳıraḳ ve görmekligi (8) daḫı rūşenıraḳ. Aña didi ki sen ġalaṭ itdüñ ki bu naḳşı (9) ḳalemden gördüñ, ben bundan daḫı üstün nesne gördüm ki barmaḳdur, (10) naḳkāşlıġı ol ider ḳalem itmez. Ve bu miṡāl ol müneccim miṡālıdur ki (11) andan rūşanıraḳ gördi didügüm[799], **[81b]** bu ṭabī'atlar[800] yılduzlara müsaḫḫardur (12) ve yılduzlar firiştelere musaḫḫardur. Eger bu sebebler[801] Allāhu te'ālādan (13) olmaya-y-ıdı 'ilmi ṭaleb bāṭıl ola-y-ıdı. Ammā ol ḳarıncanuñ ḥaṭāsı **43b** (1) ol ḳadar oldı ki görmekligi miḳdārınca gördi[802], i'tiḳādın aña aṣıl anı (2) ṣandı, ve anı eyle bildi ammā bunı bilmedi ki mecmū'-ı nesne[803] Allāh ider ḳul (3) itmez; āmennā ve ṣaddaḳnā ve sellemnā. **Şi'r**[804]:

Çünki emrinsüz anuñ deprenmeye bir çöp daḫı
Andan ayru görmegümüz gey ḥaṭādur iy aḫı

(6) **FAṢL**. İmdi bilgil kim[805] bu dört ṭabī'atı 'alāmetdür, (7) 'illeti degül. Bes Dehrīler **[82a]** eydürler ki: 'İllet-i ḥayāt ruṭūbetdür, (8) ṭopraḳ anlaruñ başına olsun[806] ki eyle degüldür belki dirligi Allāhu te'ālā (9) yaradur[807], dilerse ruṭūbet-ile yaradur ve dilerse ruṭūbetsüz. Şöyle ki (10) Mūsāyı -'aleyhi's-selām- ruṭubet-ile yaratdı ve 'āṣāsı dirligini ruṭūbetsüz (11) yaratdı. Ḳādirdür ne vech-ile dilerse ider[808], anuñ fi'line

795 şāẕ olur, eydür ki: şād olur ve dir ki B.

796 kim: ki B.

797 bu ḥareketi ... itdürendendür: bu ḥareket itdürenden B.

798 gözi: --- A.

799 didügüm: kelime A'da yanlış hareke ile A'da "didigüm" B'de "didigim" biçimindedir.

800 ṭabī'atlar: ṭabī'at A.

801 bu sebebler: --- B.

802 miḳdārınca gördi: şol miḳdārıdı B.

803 i'tiḳādın ... mecmū'-ı nesne: i'tiḳādın anda baġladı, aṣıl anı bildi, ammā bilmedi ki mecmū'ını B.

804 Āmennā ve ṣaddaḳnā ve sellemnā. Şi'r : Beyt B.

805 İmdi bilgil kim: --- B.

806 olsun: --- B.

807 eyle degüldür belki dirligi Allāhu te'ālā yaradur: Allāh yaratdı B.

808 ider: yaradur B.

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

‘illeti cāyiz (12) degüldür kim[809] Fā‘il-i muḫtārdur ne dilerse ider[810], Fā‘il-i muṭlaḳ oldur ādemīler (13) daḫı[811] fi‘l iderler; ammā ‘ademden vücūda getürimezler. Bes bu maḫlūḳāt **44a** (1) cevherde taṣarruf iderler, evet cevheri kendü aṣlından **[82b]** bir aṣla (2) daḫı döndermezler. Şöyle ki bir dürger aġacı taḫta ider, līkin aġaclığından (3) döndermez[812]. Şöyle kim cūlāhlar iplikden biz ṭoḳurlar, adı bizdür (4) ammā girü iplikdür, bir ġayrı nesne daḫı olmaz. Bes[813] Ḥaḳ te‘ālā şol (5) ḳādir pādişāhdur[814] kim cevherde işler işleye ki cevherliginden gidere. (6) Nite kim nuṭfe’i ‘alaḳa ider ve nuṭfelığından anda nesne ḳalmaz ve ‘alaḳa’i muḍġa (7) ider ki ‘alaḳalığından nesne ḳalmaz ve muḍġa’i ‘iẓām ider; ya‘nī kemükler ider ki (8) muḍġalığından nesne ḳalmaz. Ve Ādem peyġāmberi -‘aleyhi’s-selām-[815] (9) ṭopraḳdan yaratdı, **[83a]** līkin[816] ṭopraḳdan Ādemde hīç toz ḳalmadı[817]. Ve ‘Īsā (10) peyġāberi[818] -ṣalavātu’llāhi ve selāmih-[819] yilden yaratdı ve anda yil eşerinden hīç[820] (11) nesne ḳalmadı. Sü‘bān-ı Mūsā ki ejderhā-y-ıdı ‘aṣādan yaratdı, hīç anda (12) ‘aṣālıḳdan[821] nesne ḳalmadı. Ṣāliḥ peyġāmber[822] devesin -‘aleyhi’s-selām- ḳayadan[823] (13) yaratdı, anda ḳayalıḳdan[824] nesne ḳalmadı. Ve bu dükelisin yaratdı, cevher aṣlı **44b** (1) tebāh itmedi ve bir yig cevher daḫı iżāfet itmedi, tā ḫalḳ-ı ‘ālem[825] bileler ki (2) Allāhu te‘ālānuñ fi‘li

809 kim: --- A.

810 Fā‘il-i muḫtārdur ne dilerse ider: --- B.

811 daḫı: --- B.

812 döndermezler ... döndermez: dönderimezler. Şöyle ki durūzger aġacı taḫta ider. Evet aġaclığından dönderimez B.

813 iplikdür bir ġayrı nesne daḫı olmaz. Bes: iplik. Evet B.

814 şol ḳādir pādişāhdur: şöyle ḳādirdür B.

815 Ādem peyġāmber ‘aleyhi’s-selām: Ādemi B.

816 līkin: ki B.

817 toz ḳalmadı: tozı görinmedi B.

818 ‘Īsā peyġāberi: ‘Īsāyı B

819 ‘Īsā peyġāmber -ṣalavātu’llāhi ve selāmih-: ‘Īsāyı -‘aleyhi’s-selām- B.

820 hīç: --- B.

821 ‘aṣālıḳdan: ‘aṣādan B.

822 peyġāber: --- B.

823 ḳayadan: ṭaşdan B.

824 anda ḳayalıḳdan: ol nāḳada ṭaşdan B.

825 ḫalḳ-ı ‘ālem: ḫalḳ-ı ‘ulemā B.

Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

'illet-ile degüldür. Ve eger dilese bir **[83b]** nesne'i yarada **kün**[76] dir[826] (3) henüz "kün" kāfı nūn-ıla ulaşmadın derḥāl mevcūd ider. Ve eger[827] **[84b]**[828] dilerse (4) bir nefḫada dükelisin öldürür[829] tā ki cihānda kimse ḳalmaz ve ṣoñra[830] bir nefḫa (5) sebebi-y-ile diri eyler[831]. Eger 'illet-i mevt nefḫa ola-y-dı girü nefḫa-y-ıla diri (6) olmayalar eger diri olmaḳ[832] 'illet-i nefḫa ola-y-ıdı evvel nefḫada ölmeyelerdi; zīrā ki (7) ölüm ve dirilik bir birinüñ żıddıdur[833]. Bes ma'lūm oldı ki anuñ fi'li münezzehdür (8) 'illet ġubārından[834] ve her ne kim yaratdı kendü ḳudretinden yaratdı[835].

Tevḥīd:

1. *Zihī Perverdigār u Ḥayy u Ma'būd*
Ki ḳudretden bu 'ālem oldı mevcūd

2. *Neyi kim ḥikmet-i 'ilmi diledi*
Bir emrinde ḳamu hep kāf u nūn būd

3. *Elā iy bende-i maġrūr u ġāfil*
N'idersin tekye itme bu ne ma'dūd

4. *Çü nūrı pertevinden ṭoġdı ḫurşīd*
[84a] *Ḳarañulıġı çarḫdan ḳıldı pür-dūd*

5. *Zihī dergāh u ta'ẓīm ü zi heybet*
Ki ḳūt ider siñege maġz-ı Nemrūd

45a

6. *Dirīġā biş gün-içün 'ömr ü ni'met*
Ki ġaflet uyḫusı-y-la gider uş zūd

826 'illet-ile ... kün dir: 'illet-ile degül, çü diledi ki bir nesne yarada B.

827 derḥāl mevcūd ider ve eger : vücūda getürdi B.

828 B'de bundan önce aşağıda "**Tevḥīd**" başlığı ile verilen şiir bulunmaktadır.

829 bir nefḫada dükelisin öldürür: mecmū'-ı 'ālemi bir nefḫada maḥv ider B.

830 tā ki ... ṣoñra: --- B.

831 bir nefḫa sebebi-y-ile diri eyler: Bir nefḫada dirüldür B.

832 diri olmayalar, eger diri olmaḳ: dirileydi, eger dirilmek B.

833 zīrā ki ... żıddıdur: anuñ-içün ki mevt ü ḥayāt żıddāndur B.

834 ġubārından: tozından B.

835 dilerse bir nefḫada ... yaratdı: B.'de bu kısım **Tevḥīd** başlığıyla verilen şiirden sonradır.

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

7. *İşit benden bu pendi iy şehenşāh*
Bu dün ʿālemde hīç kimesneye sūd

8. *Nizāmın işimüñ ol vaḳt bilürem*
Ki Ḳāsımdan ola Ġaffār ḫoşnūd

(4) **FAṢL.** Bes ḥakīm ve müneccim gerekdür ki yılduzları ve ṭabīʿatları[836] ʿalāmet (5) bile ʿillet bilmeye. Eger müneccim yılduzları esbāb bilse revādur. Eger eyle **[85a]** olsa[837] (6) gice ve gündüz berāber ola-y-ıdı. Güneş bir yılduzdur ki aydınlıḳ ve issilik (7) bu ʿālem içinde andandur ve ḳış ve yaz anuñ ḥareketindendür. Güneş issiligi (8) yaz içinde andandur ki gök ortasına yaḳın olur ve ḳış olıcaḳ ıraḳ (9) düşer. Ol Ḳādir Tangrı ki ḳudretinden güneş[838] issi ve rūşen yaratdı. ʿAceb (10) degül ki Zuḥalı ṣovuḳ ve ḳurı yaratdı ve Zühre'i issi ve yaş yaratdı. Müneccim (11) ol vaḳt ġalaṭ itdi kim yılduzları ve ṭabīʿatlarını **[85b]** aṣıl bildi ve anları kendüye[839] (12) müsaḫḫar ideni bilmedi, şöyle ki Ḳur'ān-ı Mecīdde buyurur: **ve'ş-şemse ve'l-ḳamera** (13) **ve'n-nücūme müseḫḫarāt[in] bi-emrih**[ZZ]; yaʿnī[840] güneş daḫı ay Allāhu teʿālānuñ emrin **45b** (1) ṭutıcı[841] ḳullardur. Bes müneccim gerekdür kim[842] yılduzları (2) cemād bile cemāddan fiʿil gelmez, ġaybdan ḫaber virmeyeler, (3) buncılayın müneccim müvaḫḫid olur. **Hikāyet** getürmişler[843]: (4) Ḫulefādan bir ḫalīfe var-ıdı, anuñ bir remmālı (5) var-ıdı, remmālı tecribe itmek diledi, remmāl-ıla otururken (6) ṣayu-y-ıla maʿdūd andan birḳaç nesne elinde dutdı, **[86a]** (7) avcın yumdı, su'āl itdi ki bu ḳaçdur, remmāl (8) eyitdi bu ḳadardur; ḫalīfe elin açdı, hemān ol ḳadar çıḳdı (9) ki remmāl didi; bir defʿa daḫı didi[844] ṣayu-y-ıla dutdı[845] (10) gine bildi; üçünci defʿa ḫalīfe ṣayusuz ṭutdı, (11) remmāl bilmedi. Ḫalīfe su'āl itdi ki bunı ne-y-içün bilmedüñ? (12) Cevāb virdi ki anları ṣayu-y-ıla ṭutduñuzdı, ʿilm-ile anı bildüm, (13) bu nevbet ki ṣayusuz ṭutduñuz ġayb oldı, ġaybı Allahdan ġayrı **46a**

836 yılduzları ve ṭabīʿatları: yılduzlar ve ṭabīʿatlar A.

837 eyle olsa: böyle olmasa B. (yanlışlıkla "olmasa" yazılmış).

838 ḳudretinden güneş: anuñ ḳudretinde var-ıdı, güneşi B.

839 anları kendüye: oları B.

840 Yaʿnī: --- B.

841 ṭutıcı: dutıcı B.

842 kim: ki B.

843 Ḫikāyet getürmişler: Ḫikāyetde getürmişler B.

844 didi : dutdı B.

845 dutdı: --- B.

(1) kimse bilmez. İmdi[846] müneccim ve remmāl böyle gerek. **FAṢL.** Bes imdi ol müneccim ki (2) yılduzları **[86b]** müsaḥḥar bilmeye, ġaybdan ḫaber vire, anuñ sözin[847] işitmemek gerek. (3) Belki ol gişi sözin işitmek gerek ki Allāhu teʿālādan ḫaber vire. İmdi (4) anlara[848] ol peyġāmberlerdür kim her ne ki[849] bize getürdi ḳabūl iderüz.[850] Nitekim Ḳur'ān-ı (5) Ḳadīmde buyurur: **ve mā ātākümü'r-rasūlü fe-ḫuẕūhu**[78]**.** Ve her nesneden ki (6) bizi girü ṭutarlar ıraġ oluruz, nitekim Kitāb-ı Ḳadīminde buyurur: **ve mā nehāküm** (7) **ʿanhü fentehū**[79]**.** Zīrā ki peyġāmberler Allāhu teʿālāya[851] oḳurlar, bu sözi (8) cān ḳulaġı-y-ıla işitmek gerek bu sırra[852] az gişi muṭṭaliʿ olur. Şöyle kim (9) firişterüñ **[87a]** hem ṣūreti var ve hem ṣıfatı var. Ādem oġlanlarınuñ daḫı (10) hem ṣūreti var ve hem ṣıfatı var; ammā anda ḫāṣıyet firişteler[853] (11) ṣıfatındadur ve bunda ādem oġlanları[854] ṣūretindedür, evvelki ḫāṣıyetidür[855] (12) dönmez, ne firişte ṣūreti[856] döner ve ne ademüñ ṣūreti döner; ammā (13) ademüñ ṣıfatı döner, vaḳtı mü'min olur vaḳtı kāfir olur, ve gāh ʿālim olur **46b** (1) ve gāh[857] cāhil olur. Bes maʿlūm oldı kim[858] ademüñ ṣıfatı döner ṣūreti (2) dönmez. Hīç dimek olmaz kim[859] bir vaḳt ādem-idi ve bir vaḳt ṣıġır-ıdı **[87b]** ve bir vaḳt (3) ḳoyun-ıdı ve bir vaḳt ḳuş-ıdı; ammā firiştenüñ ṣūreti döner ṣıfatı dönmez; (4) zīrā ki Cebrā'īl -ʿaleyhi's-selām- yigirmi üç yıl Peyġāmber ḫażretine geldi. Ḥażret-i(5)Risālet eydür: Cebrā'īli kendü ṣūretinde görmedüm, meger iki gez bir Ḥırā (6) ṭaġında ve bir[860] Sidretü'l-müntehāda. Gāh Diḥye-i Kelbī ṣūretinde gelürdi (7)

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

846 İmdi: --- B.

847 anuñ sözin: --- B.

848 anlara: --- B.

849 kim her ne ki: her ne kim anlar B.

850 ḳabūl iderüz: ḳabūl-durur B.

851 Allāhu teʿālāya: Allāha B.

852 işitmek gerek bu sırra: işitmek gerek ki B.

853 firişteler: firişterüñ B.

854 oġlanları: oġlanlarınuñ B.

855 evvelki ḫāṣıyetidür: ol ki ḫāṣıyetdür B.

856 firişte ṣūreti: firiştenüñ ṣıfatı B.

857 ve gāh ʿālim olur ve gāh: vaḳtı ʿālim olur vaḳtı B.

858 kim: ki B.

859 kim: ki B.

860 bir Ḥırā ṭaġında ve bir: biri Kūh-ı Ḥırāda bir gez B.

ve gāh A‘rābī ṣūretinde ve gāh[861] ġāzī ṣūretinde at üzerine binmiş gelürdi (8) ve gāh[862] yalıncaḳ deveye binmiş mescidden içerü **[88a]** girürdi gāh olurdı[863] bir zencīr (9) ki ṭaş üzerinde depredeler şol ṭarīḳa gelürdi. Bes bundan bilindi kim (10) firiştenüñ ṣūreti döner, evet ṣıfatı dönmez; anuñ-çün kim firişteler (11) ‘āṣī olmazlar ve kāfir olmazlar ve cāhil olmazlar. Nitekim Ḳur’ān-ı (12) Ḳadīminde[864] buyurur: **lā ya‘ṣūne’llāhe mā emerahüm ve yef‘alūne mā** (12) **yü’merūne**[80]. Ya‘nī bunlar Allāha[865] ‘āṣī olmazlar şunu ki buyurur **47a** (1) anı iderler. Bes ādemün hem ṣūreti var hem ṣıfatı var ve firiştenüñ daḫı (2) hem ṣūreti var hem ṣıfatı, şöyle dimezem ki ḫāṣılsuz ḫasīsler-dirler[866] **[88b]** (3) ki ādemüñ ṣıfatı yoḳ, şöyle kim didük-idi ikisinüñ daḫı hem (4) ṣūreti var hem ṣıfatı; ammā ādem ḫāṣıyyeti ṣūretidür, ṣıfatı (5) ańa tābi‘dür; ya‘nī uyucıdur.[867] Firişte ḫāṣıyyeti ṣıfatıdur, ṣūreti ańa tābi‘dür, firişteler (6) ādemīlere ḫıdmet iderler. Eger bunlarda ṣūret olmaya-y-dı nice (7) ḫıdmet iderlerdi; zīrā[868] bunlar ḫaber getüricilerdür, eger göze gözükmeyelerdi (8) nice ḫaber getürelerdi. Yoḳaru[869] didük kim Cebrā’īl -‘aleyhi’s-selām- yigirmi üç (9) yıl ki Ḥażret-i Risālete geldi **[89a]** hemān iki gez kendü ṣūretinde gözükdi (10) olurdı ki gicede gündüzde Ḥażret-i Risālete on sekiz gez (11) gelür-idi,[870] her nevbet bir ṣūret-ile gözükürdi.[871] Bes bildüñ kim bunlaruñ (12) aṣlı rūḥānīdür, cismi ańa[872] teba‘dur ve ādemüñ aṣlı cisimdür, rūḥānīsi teba‘dur. (13) Bes bir kimse eyitse kim Resūl Ḥażretini[873] mi‘rāca cān-ıla iletdiler, **47b** (1) ḫaṭā[874] söyler, zīrā ki bilmez. Ḥaḳ te‘ālā ḳādir pādişāhdur gāh ‘Īsā (2) peyġāmbere -‘aleyhi’s-selām-[875] ḳanat virüp

861 Gāh Diḥye-i Kelbī ... ve gāh: Bir vaḳt Diḥyetü’l-Kelbī ṣūretinde B.

862 gelürdi ve gāh: vaḳt olurdı ki bir B.

863 gāh olurdı: vaḳt olurdı ki B.

864 Ḳur’ān-ı Ḳadīminde: --- B.

865 Ya‘nī bunlar Allāha: Ma‘nā-yı āyet budur Tañrıya B.

866 ḫasīsler-dirler: ḫasīsler-dururlar: A.

867 ya‘nī uyucıdur: --- A.

868 zīrā: ki B.

869 getürelerdi. Yoḳaru: virelerdi. B.

870 olurdı ki ... gelüridi: gicede gündüzde olurdı ki on sekiz gez Resūlullāha gelüridi B.

871 gözükürdi: --- B.

872 ańa: --- B.

873 Resūl Ḥażretini: Resūli B.

874 ḫaṭā: yalan B.

875 Ḥaḳ ... peyġāmbere -‘aleyhi’s-selām-: gāhi ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām B.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

göge çıḳardı tā firişteler-ile (3) ḥavālī-i ʿarşı ṭavāf itdi; ve gāh İdrīs Peyġāmberi[876] -ʿaleyhi's-selām- (4) göge çıḳardı, uçmaḳ içinde[877] **[89b]** ḳondurdı tā uçmaḳ ehline ḥulleler dike (5) ve bunlar ʿaceb degül. ʿAceb budur ki Muḥammed Muṣṭafāyı -ʿaleyhi's-selām- (6) göge çıḳardı, kendü ḥażretine[878] yaḳın itdi. Şöyle ki Ḳur'ān-ı Ḳadīminde buyurdı[879]:(7) **şümme denā fetedellā fe-kāne ḳābe ḳavseyni ev ednā**[81]. (8) Āyet maʿnāsı[880] budur kim **denā** bi-nefsihī yaḳın oldı nefs-ile, **fe-tedallā** (9) bi-ḳalbihī göñli-y-ile daḫı yaḳın oldı. **Fe-kāne ḳābe ḳavseyni**. Bir vech-i (10) cān-ıla[881] yayuñ iki başı miḳdārı yaḳın oldı, yaʿnī ġāyet teḳarrüb (11) buldı; **ev ednā** sırrıhī[882] yaʿnī sırr-ıla daḫı yaḳın oldı. **[90a]** Cebrā'īl -ʿaleyhi's-selām- (12) gökden yire gelür ve Muḥammed -ʿaleyhi's-selām- yirden göge çıḳar, (13) cān anuñ tebaʿı eger cān ten-ile olmayaydı[883] kim diye-y-di kim[884] **enzele ʿalā ʿabdihi'l-kitābe**[82]**.**

48a (1) Eger ten cān-ıla olmaya-y-dı kim diye-y-idi[885] ki **esrā bi-ʿabdihī leylen**[83]**.** İmdi (2) bu esrār ʿulemādan menḳūldur[886]: Eger ten ü cān olmaya-y-dı, ʿurūc (3) olmaya-y-dı ve eger ḥurūf-ı Ḳur'ān olmaya-y-dı, nüzūl olmaya-y-dı. Bes rūḥlar (4) firişтelere musaḫḫardur ve cisimler ādemīlere musaḫḫardur. **FAṢL.** (5) Bilgil kim[887] bu dükeli firişteler menzillü[888] menzilinde ṭururlar. Nite kim **[90b]** (6) Ḳur'ān-ı Ḳadīminde buyurdı[889]: **ve mā minnā illā lehū maḳāmün maʿlūmün**[84]. (7) Yaʿnī[890] yoḳdur bizden bir kimse illā anuñ bir maḳām-ı maʿlūmı vardur; (8) ammā ādemīler

876 İdrīs Peyġāmber: İdrīsi B.

877 içinde: içi ne B.

878 Kendü ḥażretine: Kendüye B.

879 buyurdı: buyurur B.

880 āyet maʿnāsı: maʿnā-yı āyet B.

881 bir vech-i cān-ıla: bi-rūḥı cān-ıla B.

882 ev ednā sırrıhī: bi-sırrıhī A.

883 anuñ tebaʿı eger cān ten-ile olmayaydı: anuñ-ıla A.

884 kim: ki B.

885 diyeyidi: diyeydi B.

886 İmdi bu esrār ʿulemādan menḳūldur: Bu esrār ʿulemādandur B.

887 Bilgil kim: --- B.

888 menzillü: --- B.

889 buyurdı: buyurur B.

890 Yaʿnī: Maʿnā-yı āyet B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

revende dāyim[891] teraḳḳīde dururlar. Eger ṭabīʿatlarına (9) ve nefeslerine[892] muḫālif olalar ve şerīʿata ve peyġāmberlere muvāfaḳat (10) ideler, her ne işlerler-ise şerʿ üzerine işleyeler[893], ol vaḳt ʿizzet (11) ve şeref bulalar ve illā ḫōd kemden kem olalar.

Rubāʿī-i münāsib

Ādemī-zād ṭurfe maʿcūn-est
K'ez firişte nübişte v'ez şeyṭān
V'er be-zīn māyil est bihter ez-īn
V'er be-zān māyil est kemter ez-ān

48b (1) *Ādemoġlanı ṭurfa maʿcūndur*
Hem melekdür ṣıfatda hem şeyṭān
Ger buña meyl iderse yig bundan
İblīse māyil-ise kem andan[894]

(3) Ammā peyġāmberler ki geldiler ṣırāṭ-ı müsteḳīm üzerine gitdiler[895], ṭabīʿatları (4) istedügi nesneleri[896] işlemediler ki ḫilāf-i şerʿ ola, andan ḳurbet (5) ve menzilet buldılar. Ve bunı daḫı bilgil kim[897] hīç bil yoḳdur kim[898] anuñ kemeri (6) olmaya ve hīç ḳulaḳ yoḳdur kim anuñ[899] **[91a]** ḥalḳası olmaya; ammā kemer (7) didügümüz ṭabīʿatdur bilde; ve ḥalḳa didügümüz hevādur ḳulaḳda. Peyġāmberler (8) bundan ötrü geldiler kim[900] hevā ḥalḳasını ḳulaġuñdan çıḳarasın ve Ḥaḳ (9) ḥalḳasın[901] ḳulaġuña geçüresin. Tabīʿat kemerin bilüñden[902] gideresin, (10) yirine şerīʿat kemerini baġlayasın; zīrā bilüñ kemeri ve ḳulaġuñ (11) ḥalḳası[903] Ḫuẕāyī gerek, ne hevāyī.

891 revende dāyim: revendelerdür B.
892 ve nefeslerine: --- B.
893 işleyeler: ideler, peyġāmberler anuñ-çün geldiler B.
894 ol vaḳt ... andan: --- B.
895 ṣırāt ... gitdiler: --- B.
896 ṭabīʿat ları istedügi nesneleri: ṭabīʿat istedügi nesneyi B.
897 andan ... kim: --- B.
898 yoḳdur kim: yoḳ ki B.
899 yoḳdur kim anuñ: yoḳ ki B.
900 kim: ki B.
901 ḥalḳasın: ḥalḳasını B.
902 kemerin bilüñden: kemerini bilden B.
903 zīrā bilüñ kemeri ve ḳulaġuñ ḥalḳası: ki bil kemeri ve ḳulaḳ ḥalḳası B.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

Bes[904] vāsıṭa-i ʿamel peyġāmberlerdür, (12) vāsıṭa-i maʿārif ve[905] Allāhı bilmeklik ʿaḳl-ıladur. Bes[906] Tangrıyı bilmek ve şerīʿatı (13) bilmek peyġāmbersüz olmaz. Çünki Allāhı bildüñ ve şerīʿat-ı **[91b]** Resūlı **49a** (1) bildüñ, Allāh emrinden ve peyġāmber şerʿinden ṭaşra olmaduñ; çün bundan (2) gitdüñ, devlet-i ebedī ve saʿādet-i sermedī bulduñ, yarın ḳıyāmet güninde[907] (3) Allāhu teʿālā sańa sāḳīlıḳ idüp şarāb-ı ṭahūr[908] içüre, bu delīl-ile (4) kim Ḳur'ān-ı Kerīm'de buyurur: **ve seḳāhum rabbühüm şerāben ṭāhūran[85]. FAṢL.** (5) Bilgil kim peyġāmberler daʿvet idicilerdür ḫalāyıḳı ṭabīʿat yolından (6) şerīʿat yolına[909]. Nitekim peyġāmberler Allāhu teʿālānuñ gölgeleri[yi]di (7) ve hem sen daḫı Allāhuñ gölgesisin.[910] Resūle iṭāʿat ve mütābaʿat (8) itdügümüz[911] andandur ki Allāhu teʿālā ḥażretinüñ Resūlidür ve hem (9) ḥabībidür.[912] Ve pādişāha iṭāʿat itdügümüz andandur ki Allāhu teʿālā (10) ʿaẓametinüñ gölgesidür. Nite kim yuḳaruda[913] **[92a]** dinildi, **es-sulṭānü ẓıllu'l-lāhi** (11) **fi'l-arżı**[86] diyü. İmdi iy pādişāh-ı İslām ve iy merciʿ-i imām[914], (12) emr-i maʿrūf ve nehy-i münker itmeklik senüñ üzeriñe farżdur ki ol (13) emr-i maʿrūfdan mescidler maʿmūr ola ve nehy-i münker itmekligüñ-ile **49b** (1) ḫarābātlar[915] ḫarāb ola ve bidʿatlar gide ve mü'minler refāhiyetde olup (2) teveccühlerin[916] Allāhu teʿālā dergāhına ṭutup pādişāha ḫayr[917] duʿā ideler.

Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

904 Bes: --- B.

905 ve: --- B.

906 Bes: --- B.

907 Allāh emrinden ... güninde: --- B.

908 şarāb-ı ṭahūr: şarāben ṭahūr B.

909 şerīʿat yolına: şerʿi yolına getüricilerdür B.

910 gölgeleri[yi]di ... gölgesisin: gölgesiyidi ve hem siz daḫı Allāhuñ gölgesisiz B.

911 itdügümüz: eyledügümüz B.

912 Allāhu teʿālā ḥażretinüñ Resūlidür ve hem ḥabībidür: Allāhuñ Resūlidür ve ḥabībidür B.

913 yuḳaruda: --- B.

914 ve iy merciʿ-i imām: --- B.

915 ḫarābātlar: ḫarābātīler A.

916 Yüzlerini: refāhiyetde olup teveccühlerin A.

917 ḫayr:--- B.

Der Medḥ-i Sulṭān-ı Aʿẓam

1. *İy şehā derde viṣālüñ çün-kim oldı mūmiyā*
Memleket ehli gözine ḫāk-i rāhuñ tūtiyā

2. *Āṣikārā bu ʿibārātuñda minhāc-ı necāt*
Hem işārātuñda Külliyyāt-ı Ḳānūn-ı Şifā

3. *Atuñuñ izi tozın gördi felekde āfitāb*
Didi kim iy sürme-i aʿyān-ı devlet merḥabā

4. *Pādişāhān-ı cihānı şāha nisbet eylemek*
Pādişāh adından artuḳ ʿaḳla ṣıġmaz hem revā

5. *Pādişāha ben dilerem ʿarża ḳılam ḥālumı*
Ḳullaruñ ḥāli nice gizlü olur ez pādişā

50a (I) 6. *Müddeti üç yıl ziyāde Engürīde muʿtekif*
Bā-vücūd ol kim her işden olmışamdur hem cüẕā

7. *Gönlümüñ fikr-i daḳīḳın cev-be-cev itdüm ḥisāb*
Gice gündüz zār u sergerdānam uş çün āsyā

8. *Nāfe-i müşgīnleyin kūt itmişem ḫūn-ı ciger*
Bülbül-i destāndan ayru nice olam bī-nevā

9. *Şāhuñ inʿāmından olmış ḳamu ġarḳa māl-a-māl*
Ben ümīdem gözini ġayra neçün ṭutam çirā

10. *Rūz-ı nevrūzuñ mübārek her günüñ nevrūz u ʿīd*
İbtidā-yı devletüñe olmasun hīç intihā

11. *Cāhil olan nice bilür dürr-i mercāndan velī*
Cevherī bilür ki cevher ḳıymeti nedür bahā

12. *Āfitāb-ı salṭanat çün ṭoġdı ʿālem üstine*
Āsumān-ı memleket ṣaḳlasun anı ber-ʿalā

50b (I) 13. *Ṭāḳ-ı eyvān-ı celāluñ yücedür çün āsumān*
Ḫāk-i dergāh-ı bülendüñ oldı ḫalḳa kīmyā

14. *Ferş-i ḫākī iledür bu cirm-i ʿulvīden şuʿāʿ*
Eyü aduñda bulurlar rūḥ-ı ḳudsīler şafā

15. *Bu ṭarāvetde düşüpdür göklere ʿaks-i zemīn*
Bu leṭāfetde görinür yirde hem-reng-i semā

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

16. *Tīġ-ı bürrān ḳılıcuñ ʿaksi eger kūha ire*
Laʿli ḳanında ḳızarda yüzini hem kehrubā

17. *Ebr her sāʿat alur aġzına müşg-ile gülāb*
Tā ki lāyıḳ ola dili medḥine şāhuñ revā[918]

18. *Çünki sulṭānü'ş-selāṭīn lutf-ıla ḳıldı yād*
ʿÖmrini hem ḳıl ziyāde ceddünüñ rūḥını şād[919]

(6) İy pādişāh-ı İslām[920] çün bu emr-i maʿrūfı itmiş olasın peyġāmber derecesine (7) irişesin; ammā şol vaḳt kim şerʿ-i Muḥammede taḳviyet idesin ve şerʿi (8) icrā itmege saʿy idesin[921] ve Muḥammedīlere yardım idesin **[92b]** ki Rūmda dīn-i İslām (9) żaʿīf olupdur mebādā ki daḫı żaʿīf ola. Nitekim Peyġāmber ḥażreti (10) buyurur ki: **el-İslāmü bedā ġarīb[en] ve seyaʿūdü kemā bedā**[87]; yaʿnī kelām budur ki[922] İslām ġarīb (11) ẓāhir oldı geldi, yine döniser şol ẓāhir oldığı gibi ġarīb olısar. İmdi iy şāh, (12) dīn-i İslām[923] ḳavī olmaz illā emr-i maʿrūf ve nehy-i münker itmeklig-ile olur. (13) Hem[924] Allāhu teʿālā bu ümmeti öger emr-i maʿrūf-ıla: **Küntüm ḫayra ümmetin uḫricet 51a** (1) **li'n-nāsi te'mürūne bi'l-maʿrūfi ve tenhevne ʿani'l-münkeri**[88] **[93a]** diyü. İmdi[925] (2) çünki emr-i maʿrūf olınmaya ʿāṣī olınur. Şöyle ki enbiyā zamānında Ḥaḳ (3) teʿālā ḥażreti bir ḳavim[926] üzerine ki emr-i maʿrūf işitmezlerdi, belā gönderdi, emr-i (4) maʿrūfa muṭīʿ olup mütābaʿat idenleri daḫı ve[927] itmeyenleri daḫı hep helāk (5) eyledi. Bes ol zamānuñ peyġāmberi[928] münācāt itdi, eyitdi: İlāhī bu cezā ve bu belā[929] (6) emr-i maʿrūfa muṭīʿ olmayanlaruñ-ıdı, muṭīʿ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

918 1-17. beyitler B nüshasında 62b-64a arasında, beyit sıraları değişmiş olarak bulunmaktadır. Ayrıca "Güneş eydür sürme-i aʿyān u devlet merḥabā" mısraının ilk mısraı eksik olan 62a'nın sonunda olmalıdır.

919 18. beyit A'da yok.

920 Der Medḥ-i Sulṭān-ı Aʿẓam ... İy pādişāh-ı İslām: --- B.

921 ammā şol ... saʿy idesin: bu ol vaḳt ola ki şerʿ-i Muḥammede ḳuvvet idesin B.

922 kelām budur ki: --- A.

923 ġarīb olısar. İmdi iy şāh! Dīn-i İslām: Yaʿnī yine ġarīb döner dīn-i Muḥammedī B.

924 hem:--- B.

925 imdi: --- B.

926 ḥażreti bir ḳavim: ʿazze ve celle bir ḳavum B.

927 ve: --- B.

928 helāk eyledi. Bes ol zamānuñ peyġāmberi: helāk itdi. Ol peyġāmber B.

929 ve bu belā: --- B.

olanları daḫı bile helāk eyledüñ (7) ḥikmet nedür didi.[930] Bes ilhām-ı ilāhī ve vaḥy-i Rabbānī geldi ki ḥikmet oldur kim[931] (8) emr-i maʿrūf bilenler[932] bilmeyenleri nehy itmediler. Bu meṣel **[93b]** aña beñzer ki bir bölük[933] (9) cemāʿat bir gemide oturmışlar ve gemi daḫı ḫaṭarda-y-ıdı. Bu cemāʿatdan birisi (10) gemi içinde ṭurduġı yiri dürişüp delerdi. Aña[934] ney'çün şöyle idersin? Ol[935] eyitdi: (11) Yirümdür ne gerek-ise idem, kime ne didi. Bes anı ḳomadılar ol işden menʿ itdiler.[936] (12) Eger ḳosalardı ki ol gemiyi dele-y-idi, gemiye ṣu girürdi[937], ol daḫı ve ayruġı daḫı (13) ġarḳ olurlardı[938]. Bes anı kendü ṭabīʿatına ve göñül diledügine ḳomadılar, **51b** (1) hem ol necāt buldı ve hem anlar necāt ve ḫalāṣ bulup ḳurtıldı[939]. Bes emr-i maʿrūf (2) **[94a]** ve nehy-i münker farż oldı**.** İmdi Allāhu teʿālā ḫażretinden ümīẕ oldur kim bu (3) sözleri pādişāh ḥużūrında żāyiʿ olmaya, maḥall-i ḳabūlda vāḳıʿ ola, pādişāh (4) daḫı dünyāda ve āḫıretde ḳurtılmışlardan ola ve anda daḫı pādişāh ola. (5) Ve daḫı[940] ümīẕdür ki bu tuḥfe-i ḥaḳīr-i faḳīrüñ eger sehv ve ḫaṭāsı ḫalel ve zeleli (6) olsa ḥarfde ve maʿnāda ve terkībde[941] aña muṭālaʿa idenler ḳatında ʿafv (7) olına ve elṭāf-ı ʿamīmelerinden ışlāḥ idüp ecr-i ʿaẓīme müsteḥaḳ olup ṣevāba (8) gireler. Ḥaḳ teʿālā bize daḫı ve bu kitābı oḳıyanlara ve içinde (9) yazılan nesnelerle ʿamel idenlere daḫı raḥmet eyleye inşāʾallāhu teʿālā. (10) Ve pādişāh-ı İslāmuñ daḫı ʿömrin devletin furṣatın ve nuṣretin ziyāde idivire, (11) ʿadlın inṣāfın faẓlın ʿaṭāsın arturıvire

930 daḫı bile helāk eyledüñ ḥikmet nedür didi: bile helāk itdüñ nedür didi B.

931 bes ... kim: ilhām-ı Rabbānī geldi ki B.

932 bilenler: --- B.

933 ki bir bölük: kim B.

934 yiri dürişüp delerdi. Aña: yiri delerdi didiler B.

935 ol: --- B.

936 kime ne didi ... menʿ itdiler B.

937 eger ... girürdi: eger anı ḳosalar ki gemi dele-y-idi gemiye ṣu gireydi B.

938 ol ... olurdı: ol daḫı ġarḳ olaydı bāḳīsi daḫı bile ġarḳ olaydı. B.

939 Bes anı ... ḳurtuldı: Bes eger kendü ṭabīʿatı diledügine ḳomayalar hem ol necāt bulup ḳurtıla ve hem bāḳī cemāʿat daḫı ḳurtıla B.

940 İmdi Allāhu teʿālā ... ve daḫı: --- B.

941 B.'de eser bu kelimeden sonra şu şekilde sona erer: pādişāh ḥużūrında ʿafv olına inşāʾallāhu teʿālā.
Saḳınsun Lāyezālu'llāh vücūduñı zevālından
Iraḳ ṭutsun teʿāla'llāh ḳamu naḳsı kemāluñdan
Saʿādet gögüni devlet bāġında
Ḳavī eyle İlāhī budaġında
Āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

ve şehzādelerin faẕl-ıla (12) kemāl-ıla bağışlayuvire, dünyā murādlarına ve āḫıret sa'ādetlerine irgür (13) menne ve cūda ve kereme, āmīn yā Rabbe'l-'ālemīn. **Şi'r**:

52a (1) *Sa'ādet gögini devlet bağında*
Ḳavī eyle ilāhī budağında

Yüzinüñ gülini sen tāze eyle
Eyü adın ulu āvāze eyle

(5) Temme kitâb-ı *Enīsü'l-celīs* fī evāḫiri şehri cemādi'l-āḫıra bi-'avni'llāhi(6)'l-meliki'l-ḳādiri vaḳte'ṣ-ṣabāḥ bi-'avni'l-Fettāḥ fī tārīḫi sene (7) sittīn ve şemān mi'e el-ḥamdü li'llāh 'ala'l-itmām (8) ve'ṣ-ṣalātü ve's-selāmü 'alā ḫayri ḫalḳıhī (9) Muḥammedün seyyidü'l-enām ve 'alā ālihī (10) ve aṣḥābihi'l-kirām.

Nivīsende rā her ki güyed du'ā
Ḥuẕāyā be-kün ḥācet-eş rā revā

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

Son Notlar (Altı Çizgili Dipnotlar)

1 "Allah onun hakimiyetini sürekli, padişahlığının delilini âlem için anlaşılır kılsın."

2 "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'râf 7/172.

3 En'âm 6/91.

4 Talak 65/3.

5 Kıyâme 75/36.

6 Nûr 24/15.

7 Âl-i İmrân 3/191.

8 En'âm 6/96.

9 Rahmân 55/29.

10 Benzer anlamda bir başka hadis için bk. Nureddin Ali b. Ebî Bekir Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Beyrut 1967, V, 249.

11 Nureddin Ali b. Ebî Bekir Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Beyrut 1967, V, 197.

12 Meliklerin alınları/perçemleri benim elimdedir sözüyle, "Allah'ın, hükümdarların da üzerinde hüküm sahibi olduğu anlatılmak istenmektedir.

13 (Adaletli) Hükümdar ve İslam ikiz kardeştirler.

14 Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (mütercimi ve şârihi: Kâmil Miras), Ankara 1975, XII, 314.

15 Nisâ 4/59.

16 "Ve evimi (Kâbe'yi) temiz tut! Hac 22/26.

17 Cin 72/18.

18 "Allah'ın devesi" A'râf 7/73.

19 Nureddin Ali b. Ebî Bekir Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Beyrut 1967, III, 242.

20 İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'ştehera mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs*, Beyrut 1351, I, 456.

21 "Allah varlığıyla onun izzetli tahtını süslesin, adalet ve cömertliğinin etkilerini tüm âlemlere yaysın!" anlamında bir söz.

22 bk. 19. son not.

23 "Allah bu tür benzetmelerden tümüyle uzaktır, son derece yücedir ve uludur." anlamında dua sözüdür. "Ulüvven kebîran" kısmı İsrâ Suresi'nin 43. ayetinden iktibastır.

24 Bu kelimeyle başlayan birçok hadis vardır, bk. A. J. Wensinck, *Mu'cemü'l-müfehres*, London 1967, VI, 419; bu ifade için ayrıca bk. Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (mütercimi ve şârihi: Kâmil Miras), Ankara 1976, IV, 112-116.

25 bk. 23. son not.

26 "Allah yattıkları yeri serin kılsın" anlamında dua sözü.

27 "Allah kabrini nurlandırsın" anlamında söz.

28 İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, Beyrut 1351, I, 111.

29 Buhârî, "Megâzî", 60.

30 M. Abdürraûf el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sagîr*, Mekke 1418/1998, V, 2723.

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

31 Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Beyrut 1405/1984, V I, 65.

32 "Allah üçün üçüncüsüdür" anlamındadır. Andolsun "Allah üçün üçüncüsüdür" diyenler kâfir olmuşlardır... diye başlayan Mâide suresi'nin 73. ayetinden iktibastır.

33 Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (mütercimi ve şârihi: Kâmil Miras), Ankara 1976, X, 73.

34 "Andolsun onu *Sidretü'l-münteha'nın yanında* önceden bir defa daha görmüştü" ayetinden iktibas, Necm 53/14.

35 "Ve şüphesiz en son varış Rabbinedir." Necm 53/42.

36 Alâüddin Ali el-Müttakî b. Hüsâmiddin el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Beyrut 1405/1985, XIV, 38290.

37 *a.e.,* I, 2131.

38 Tâhâ 20/41.

39 Feth 48/10, müstensih ayetin sonuna yanlışlıkla "ve Resûlehû" ibaresini de eklemiştir.

40 Tâhâ suresi 41. ayetine telmih var.

41 İsrâ 17/1.

42 Kehf 18/1.

43 "Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye, kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir; O gerçekten işitendir görendir." anlamındaki İsrâ suresinin 1. ayetinden iktibas.

44 "Hatırla ki Rabbin meleklere, ben yeryüzünde bir halife yaratacağım dedi." Bakara 2/30.

45 Bakara 2/30.

46 Bakara 2/30.

47 Alâüddin Ali el-Müttakî b. Hüsâmiddin el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Beyrut 1405/1985, XIV, 38290.

48 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 96, 118.

49 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 96, 118; Müslim, "Salât", 222.

50 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 96, 118; Müslim, "Salât", 222.

51 İhsan İlâhî Zahîr, *et-Tasavvuf el-Menşe' ve'l-Mesâdir*, Lahor 1986, s. 168.

52 Buhârî, "Cum'a", 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* II, 5, 54-55.

53 Benzer bir hadis için bk. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, Beyrut 1351, I, 261.

54 Nahl 16/96.

55 Zalimlerin zulümlerinin cezası anında verilmiş olsaydı zalimler ortadan kalkardı.

56 Zalimler er geç perişan olacaklardır.

57 Meryem 19/98.

58 Enbiyâ 21/22.

59 Âl-i İmrân 3/159.

60 Talâk 65/3.

61 A'râf 7/172.

62 Bakara 2/255.

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

63 Furkân 25/54.

64 İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, Beyrut 1351, II, 312.

65 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 182; Müslim, "Kader", 17; İbn Mâce, "Mukaddime", 13, "Duâ", 2.

66 bk. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, Beyrut 1351, II, 64.

67 Sebe' 34/10.

68 Müslim, "Cihâd", 51, 52, 54, 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 4, 6.

69 Rûm 30/7.

70 bk. 10. dipnot.

71 Müzzemmil 73/9.

72 Âl-i İmrân 3/26.

73 Gâfir 40/16.

74 Tevbe 9/128.

75 Mü'min 40/3.

76 Kur'an'da çeşitli ayetlerde geçmektedir, meselâ bk. Bakara 2/117; Âl-i İmrân 2/117, 59; En'âm 6/73.

77 A'râf 7/54.

78 Haşr 59/7.

79 Haşr 59/7.

80 Tahrîm 66/6.

81 Necm 53/8-9.

82 "Allah kulu (Muhammed'e) Kitab'ı indirmiştir." Kehf 18/1.

83 "Kulunu (Muhammed'i) bir gece götürdü." İsrâ 17/1.

84 Sâffât 37/164.

85 "Rableri onlara tertemiz içecekler içirir." İnsân 76/21.

86 Alâüddin Ali el-Müttakî b. Hüsâmiddin el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Beyrut 1405/1985, VI, 14580-4, 14616.

87 Müslim, "İmân", 232.

88 "Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, iyiliği emreder, kötülükten menedersiniz." Âl-i İmrân 3/110.

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 4, 6, 96, 118; II, 5, 54-55; IV, 182.

Alâüddin Ali el-Müttakî b. Hüsâmiddin el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Beyrut 1405/1985, VI, 14580-4, 14616, XIV, 38290

Arslan, Mahmut, "Eski İran Devlet Geleneği ve Siyasetnameler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, dizi 3, sy.1, İstanbul 1989, s. 231-262.

Arslan, Mehmet, "Osmanlı Devlet Yönetimine Ait Siyasetname Özelliği Taşıyan Küçük Bir Risâle: Gelibolulu Âlî'nin 'Hakâyıku'l-Ekâlîm' adlı Eseri", *Türklük Bilimi Araştırmaları,* sy. 8, Sivas 1999, s. 109-123.

Avcı, Casim, "Nasîhatü'l-mülûk", *DİA*, İstanbul 2006, C. 32, s. 411.

Brockelmann, C., "Kelile ve Dimne", *İA,* İstanbul 1977, C. VI, s. 555.

Buhârî, "Cum'a", 11; "Megâzî", 60.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* İstanbul 1333, II, 305.

, *Siyâsete Müteallik Âsâr-ı İslâmiyye*, 1332.

, *Siyâsete Müteallik Âsâr-ı İslâmiyye,* İstanbul 1332.

Cavalli, Marino de, *Yaşlılığa Övgü: Der-Medh-i Pîrî*, çeviren: Murad Beg, haz. Mehmet Aydın, Ankara 2007, s. 17-22.

Ceyhan, Adem, *Bedr-i Dilşâd'ın Murâdnâmesi,* İstanbul 1997, I-II.

Çelebioğlu, Âmil, "Kâbus-nâme Tercümesi Murâd-nâme'ye Dâir", *Türk Kültürü,* XVI/192 (Ankara 1978), s. 15-24.

, *Türk Mesnevî Edebiyatı (15. yy.'a kadar),* İstanbul 1999, s. 49-150.

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES www.tuba.gov.tr

Çiçek, Kemal, "Siyasetname Kültürümüze Göre Siyasetteki Yozlaşma ve İdeal Siyaset", *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Trabzon 1998, s. 415-420.

Çolak, Orhan M., "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnameler Bibliyografyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/2, İstanbul 2003, s. 339-378.

Demiroğlu, Ayla, "Anadolu Seçukluları Devrine Ait Bir Siyasetname", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* sy. 12, İstanbul 1982, s. 621-626.

Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *Nasîhatü'l-mülûk,* nşr. Celâleddin Hümâyî, Tahran 1367.

Ebû Nasr Muhammed el-Fârâbî, *el-Medînetü'l-fâzıla* (çeviren: Nafiz Danışman), İstanbul 1989, s. 79-95.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, "Türklerde İçtimaiyat Tarihçesi ve Ziya Gökalp", *İş*, yıl 1, sy. 3-4, İstanbul 1934, s. 146-170;

İbn Mâce, "Mukaddime", 13; "Duâ", 2.

İnalcık, Halil, "Kutadgu Bilig'de Tür ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri", *Reşid Rahmeti Arat İçin,* Ankara 1966, s. 259-271.

İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'ştehera mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nâs*, Beyrut 1351, I, 111, 261, 456; II, 64, 312.

Kafesoğlu, İbrahim, "Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk'ün eseri Siyâsetnâme ve Türkçe Tercümesi", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1954, C. XI, s. 231-256.

, *Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Ankara 1980, s. 35-48.

Kaya, Mahmut, "Fârâbî", *DİA*, İstanbul 1995, C. 12, s. 153-154.

Kurtulmuş, Rıza, "Keykâvus b. İskender", *DİA,* Ankara 2002, C. 25, s. 357.

Levend, A. Sırrı, "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten 1962*, Ankara 1963, s. 167-194.

, "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız", TDK *Belleten 1963*, Ankara 1964, s. 89-115.

M. Abdürraûf el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sagîr*, Mekke 1418/ 1998, V, 2723.

Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Beyrut 1405/1984, VI, 65.

Müslim, "İmân", 232; "Salât", 222; "Kader", 17; "Cihâd", 51, 52, 54, 56.

Necmeddin Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed Râzî, *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî,* nşr. Muhammed Rızâ Şefîî Kedkenî, Tahran 1352.

TÜBA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Necmeddin Ebû Bekir b. Muhammed b. Şâhâver b. Enûşirvân Râzî, *Mirsâdü'l-ibâd,* nşr. Muhammed Emin Riyâhî, Tahran 1352, s. 411-548.

Nizâmülmülk, *Sayasetname*, haz. M. Altay Köymen, Ankara 1982, s. 1-3.

Nureddin Ali b. Ebî Bekir Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Beyrut 1967, III, 242; V, 197; V, 249

Pertsch, W., *Verzeichnis der Turkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek Berlin*, [y. y., t. y], III, 279.

Sultana Öğütler: Alâeddin Keykûbat'a Sunulan Siyâsetnâme, haz. H. Hüseyin Adalıoğlu, İstanbul 2005.

Toska, Zehra, "Kelile ve Dimne'nin Türkçe Çevirileri", *Journal of Türkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları*, C. XV, Harvard 1991, s. 355-380.

Uğur, Ahmet, *Osmanlı Siyaset-nâmeleri,* İstanbul 2001, s. 2, 4-7.

Uysal, H.-Harmancı, M., "Osmanlı Çağı Türkçe Siyaset Kitâbiyâtı", *Makâlât,* sy.2, Konya 1999, s. 109-130.

Zaîfî, *Gülşen-i Mülûk*, haz. Abdulhakim Koçin, Ankara 2005, s. 18-37.

Wensinck, A. J., *Mu'cemü'l-müfehres*, London 1967, VI, 419.

Yavuz, Kemal, "XV. Asra Girerken Devletin İdareci Sınıfı Üzerine Görüşler", *Millî Kültür*, sy. 49, Ankara 1985, s. s. 9-13.

, *Şeyoğlu Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ*, Ankara 1991.

Yılmaz, Coşkun, "Osmanlı Siyaset Düşüncesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* İstanbul 2000, sy. 4-5, s. 43-84.

, "Siyâsetnâme", *DİA*, İstanbul 2009, C. 37, s. 306-308.

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig I: Metin*, haz. Reşid Rahmeti Arat, Ankara 1979, s. XIX-XXVIII.

Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* mütercimi ve şârihi: Kâmil Miras, Ankara 1976, IV, 112-116; X, 73; XII, 314.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

Tıpkıbasım

TÜBA
Türkiye Bilimler Akademisi
Turkish Academy of Sciences
www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

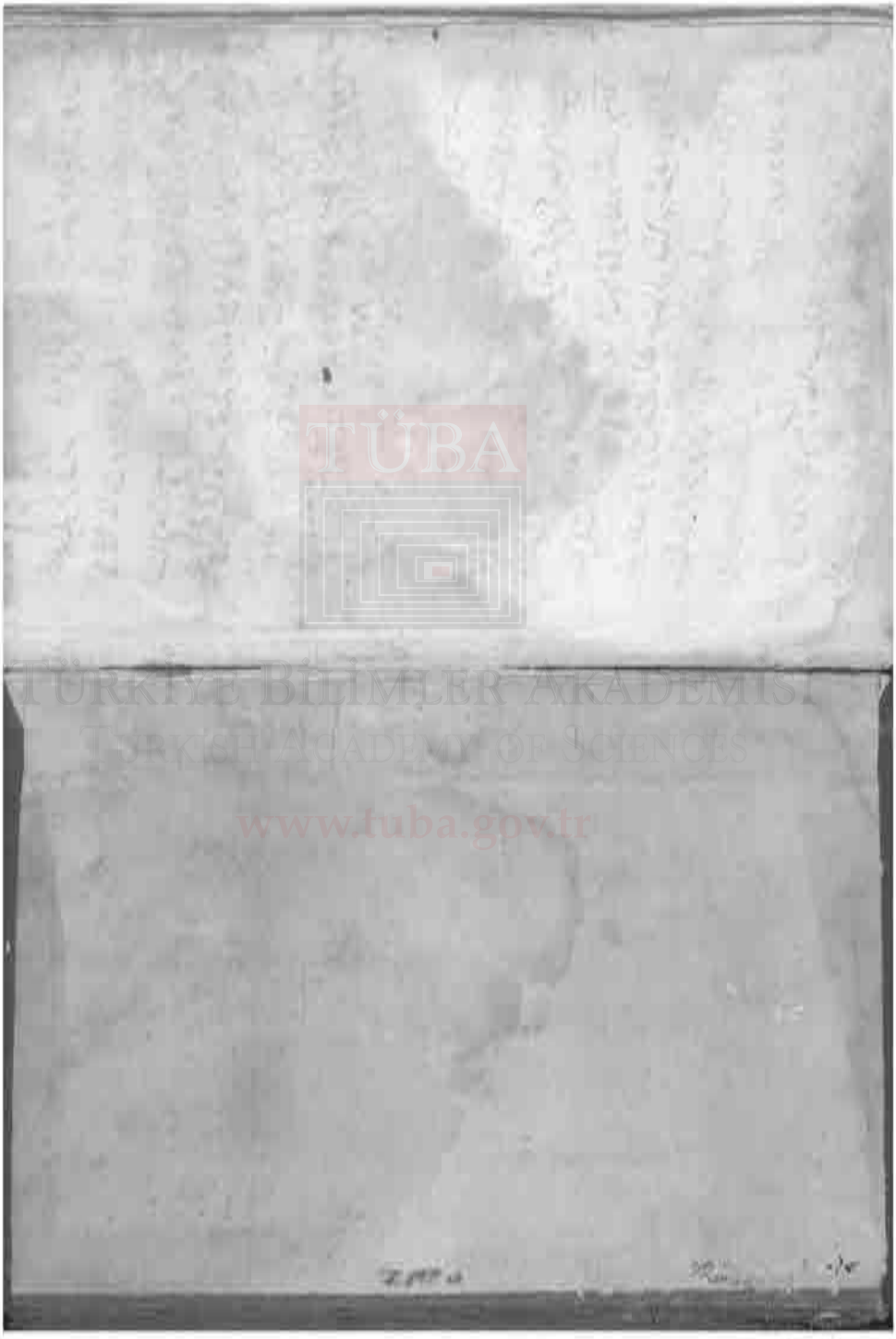

TÜBA
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

تاریخ احراق

یاقدی استانبول نصفنی آه فقرا

شوبیلک ایکیوز قرق ایکی سنه سی محرمینک یکرمی یدنجی پنجشنبه
کونی ساعت اون ایکیده و ماه رومیدن اغستوسک اون
طقوزنجی و برج سنبله نک یدنجی کونی عافان الله و عصمان
خواجه پاشا جامعی قربنده برخانه دن احراق ظهور ایلیوب جمعه کونی
ساعت یدیده یکی قپوده باصلمشدر بویله احراق کبیر آستانه
کورلمش و ایشیدلمش دکلدر غضب الهی اولدوغنه شک
و شبهه یوقدر که اولمقدار وقتکه اوتوز بر ساعتده یونجه
محللر محترق اولدیکی تعریفی ممکن دکل ظهورنده خواجه پاشا
بهارشوی تیمور قاپویه سلحدار اغانک قوناغنه وارنجه اوست
طرفی جفته سرایلر و ترلکجیلر و محمود پاشا جامعی و منکنه
و کاغدجیلر و کورکجیلر و آینه جیلر و قیومجیلر و عثمانیه
جامعی شریفی و طاوق بازاری و اسیر بازاری و صرقجیلر باشندن
باشه و یاغلقجیلر و بورغانجیلر و بیت بازاری و حکاکلر
سلطان بایزید جامعی قورطولوب اکسه طرفی اوقجیلر
و کوکجیلر قاپوسی بغدایجیلر قپوسی بالمیوب قارشو طرفی

نخلجیلر طرفندن اشاغی طوشان طاشی و دیوان یولی حسن
پاشا خانی و بر طرفی دخی پاشا قپوسی و شنکول حمامی و بوقا
جتال چشمه و قپالو قرون و دیکیلی طاش و وزیر خانی و عتیق
علی پاشا و صدقجیلر و دیوان یولی و ارغاد بازاری و کمانکش
مصطفی پاشا تربه سی و مقراس جیلر و اکه جیلر تمامنده اشاغی
طوشانه قاضی حسنی و ابرهیم پاشا جامعی و قوم قاپو و دلبندجی
محله سندن اشاغی رعایا محله سی باجمعهم احراق اولنمشدر یکی قپوده
قرار ویرمشدر و بوندن مقدم طقسان التی تاریخنده رمضان
شریفک اون دوردنجی صالی کیجه سی ساعت اوچده جبالیده
جنقرا قلی دکرمانده ظهور ایدن احراق کبیر کرچه التمش التی
ساعت احراق اولنمشدی لکن انده بوقدر تلف یوغدی
شوقدر وارکی جبه نک صندلی مثابه سنده ایدی بو کوده
مقامنه کردی اولدخی بری قوله قپوسندن چیقوب سلحخانه
قرار ویرمشدی لکن اول سلیمانیه یه کلمیوب بوزدغان کرندن اوته
یکی اسکی اوده لری دلاله جامعینک ایچنده اولان اشیالری
یاقدی نفکره ایچنده اولان بشیوزه قرب انسانه احراق اولندی ۱۱۹۶

طاق ایوان جلالک بو حد چون آسمان . خاک درگاه بلندک اولدی خلقتم کیمیا
فرش خاکی ایلدی بو جرم علویدن شعاع . ای آدکدا بولدی روح قدسیلر صفا
بو طراوتده دشیدر کوکلده عکس رخی . بو لطافتده کوریدر یزده هم رنک سما
تیغ برانک قیلجک عکسی اکر کوهه ایره . لعل قانتده قزرده یوزینی هم کهربا
ابر هر ساعت آلر اغزینه شکر کلاب . تا که لایق اوله دیلی مدحنه شاهک ثنا
ای پادشاه اسلام چون بو امر معروف ایتمش اولسن پیغامبر درجه سنه
ایرشه سن اما شول وقت که شرع محمده تقویت ادیسن و شرع
اجرا ایتمکه سعی ادیسن و محمدیلره یاردم ادیسن که رومده دین اسلام
ضعیف اولوب زرمیادا که دخی ضعیف اولا نتکم پیغامبر حضرت
بویورر که الاسلام بدأ غریبا وسیعود کما بدأ یعنی اسلام غریب
ظاهر اولدینه دونسر شول ظاهر اولدغی کبی غریب اولسر ایدی شاه
دین اسلام قوی اولمز الا امر معروف و نهی منکر ایتمک لکله اولر
هم الله تعالی بو امت اوکر امر معروفله کنتم خیر امة اخرجت

للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنکر دیو امید
چونکه امر معروف اولنمیه عاصی اولدر شویله که انبیا زمانده حق
تعالی حضرت بر قوم اوزرینه که امر معروف ایشتمزلر دیلا کوندردی امر
معروفه مطیع اولوب متابعت ادنلر دخی و ایتمیلر دخی هلاک
ایلدی پس اول زمانک پیغامبر مناجات ایدر ایدی الهی بو جزا و بو بلا
امر معروفه مطیع اولمینلر کدر مطیع اولنلر دخی بله هلاک ایلدک
حکمت نه دردی پس الهام الهی و وحی ربانی کلدی که حکمت اولدر که
امر معروف بلنلر بلمینلر نهی ایتدلر [illegible] اکا بکزر که بر بولک
جماعت بر کمی اوترمشلر و کمی دخی خطرده ید بو جماعتدن بر بر
کمی اچنده طردغی دورشب دلردی اکا بنجون شویله ادرسن اول ایتدی
یرم درنه کرکسه ادم کمه نه دیدی پس آن قومدر اول ایشدن منع ایتدلر
اکر قوسلردی که اول کمی دله یدکمیه صو کیرردی اول دخی و ایروغ دخی
غرق اولدلردی پس آن کندو طبیعتنه و کوکل دلدکنه قومدلر

خرابا تیلر خراب اولا و بدعت لرکن و مومنلر رفاهیتده ایلت
توجه لرن الله تعالی درگاهنه طلب پادشاهه خیر دعا ادلر

در مدح سلطان اعظم

ای شها دوده وصالک چونکم اولدی مومیا
مملکت اهلی کوزینه خاک راهک توتیا
آشکارا بو عبارا تکده منهاج نجات
هم اشارا تکده کلیات قانون شفا
آتکک ایزی توزن کوردی فلکده آفتاب
دیدکم ای سرمه اعیان دولت مرحبا
پادشاهان جهانی شاهه نسبت ایلمک
پادشاه آدندن ارتق عقله صغمز هم روا
پادشاهه بن دلارم عرضه قیلم حالمی
قللرک حالی نجا کزلو اولر از پادشا

مدت اوچ یل زیاده آنکوریدن معتکف
با وجود اولکم هم ایشدن اولمشم درهم جدا
کوکلمک فکر دقیقن جو بجو اتدم حساب
کیجه کندر زاره سر کردانم اوش چون آسیا
نافه مشکین لین قوت ایتمشم بوین جکر
بلبل دستانلقها پرو نیجه اولم بی نوا
شاهک انعامندن اولمش قامو عراقه ماله مال
بن امیدم کوزینی غیره نچون طوتم چرا
روز نوروزک مبارک هر کنک نوروز و عید
ابتدای دولتوکا اولمسون هیچ انتها
جاهل اولن نیجه بیلر در مرجاندن ولی
جوهری بیلر که جوهر قیمتی نادر بها
آفتاب سلطنت چون طوغدی عالم آستنه آسمان مملکت صقلاسن آنی بر علا

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

48b

49a

TIPKIBASIM 139

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TIPKIBASIM 141

ثم اولد و بر یکی جوهر دیگر اضافت ایدر تا خلقی عالم بالذرجه
الله تعالی کل فعل علتله دکل ذر و اگر دیمک برتبه یاوره کن ذره
هنوز کن کافی دکلدر اولشدن درکال موجود اولور و اگر دیمک
برتبه تخمیر دکلدر تا اکل جهانده اسه قلمز و صکره کروه برتخم
سبیله در اولیله اگر علت موت تخم اولاید کره تخم یله دیر
اولمیله اگر در اولمق علت تخم اولاید اول تخمدن اولیلر دیر اکر
الم و در یکی برینک ضدیدر بس مخلوقم اولدیله انکی فعل سز هدر
علت عبارتدن و هره یکی برینک کفو و قدرتدن برتبد

رفعی برورد کار حی و معبودم — که قدرتدن بوعالم اولدی موجود
نه یین کم حکمت علمی دلالدیر — بزلرده قوف کافی دنون بوزر
الالر بندی مغرور و غافل — بودین تکیه ایتمه بونه مقدور
جهودی برتبودن خوف خرخدن قلدی برد دور — قرا کوکلیغ جرخدن قلدی برد دور
زهی درکاه عظمت و زهی هیبت — که قوت ایدی سکا کهتر تمرور

دیر بغایت کنیجون عمدو نعمت — که خلقت اوتحصیله کلدی اوسنی بلدر
ایشت بندن بوبندی ایسه خشا — بودین غافلدن هیچ کمسه سیا سوز
بظاهر ایشمل اول وقت بلورم — که اولا عمار حشوز

بس حکیم و منجم کولدی له بلدر لر و طبیعتله علت
یله علت یله اگر منجم بلدر لر اسباب یله دیوادیر اگر ایکیسه
کیجه و کندیز برابر اولاید کشی بر بلدر دیر کی ایدیلی و استدلال
بوعالم اچنده اندن زده وقش و یاز انکی حرکتدن دکشی استدلال
یاز اچنده اندن دیر له کول اوزره سه بهمن اولز و قش اولجه ارق
دشر اول فاریشلر که قدرتدن کشی اس و روسن برتبر عجب
دکل که رحل صوق و قیر برتبر و هره اس و باش برتبر منجم
اول وقت غلط اندکی بلدر لر و طبیعتلر اصل بلدر و انلر کندیله
سحر اوزره بلدر سنویله له قرآن بجیدده بویوزر و الشمس

اول قدر اولدر کہ کورمکلہ بر سقدار بخہ کوزدہ اعضادن اکا اصل آن
صانیدر وآن اینلہ بلدر اتا بون بلدر کہ بجموع سنہ اللہ اوزر قول
اثنر آتا وصدقنا وسلمنا

چونکہ امر شرآنکہ دیر نیا بدیوب دیمی

اندن اینرو کورمکلہ مذکور خطا دراید اوچی

فصل

ایدر بلکل کہ بو زرت طبیعت علامتدر
علت دکل بس زہر بلدر ایدر لرکہ علت حیات رطوبتدر
طبیعی انلرک باشنہ اولسون کہ ایلہ دکلدر بلکہ دیلکی اللہ تعالی
یدر زرد لرنہ رطوبت لہ یرلر و دلرسہ رطوبتسز شونیلہ کہ
موسی علیہ السلام رطوبتلہ یرتدی وعصاسی ورلکن رطوبتسز
یرتدی فاذا زہرہ وجعلہ درسہ اذر آنکہ نفلنہ علت جایز
دکلدر فاعل مختار زہر دلرسہ اذر فاعل مطلق اولدر آدمیزر
دخی فعلہ اذر لر اتا عدمدن وجودہ کلرمز لرہ بو مخلوقات

جوہرده تصرف اذر لرات جوہر کندو اصلندن بر اصلہ
دخی دوندرمز لر شونیلہ کہ بر دزکو اغلج تخمہ اوزلکن اغاج
لغندن دوندرمز شونیلہ کہ حوا آدمزاینلکدن بز طوقرلرادہ بزدہ
اتا کرو اینلکدن بز غیر سنہ رح اولدر بز حق تعالی شول قادر
بادنا هدر کہ جوہرده اشبو اشیایہ کہ جوہر لکدن کندو
سکم نطفہ علقہ اذر ومضغہ لغندن اندن سنہ قلمز و علقہ مضغہ
اذکہ علقہ لغندن سنہ قلمز ومضغہ عظام اذر بنی کہ کلزادکہ
مضغہ لغندن سنہ قلمز

طبیعی اندن یرتدیلکن طبیعتدن آدمدن ہیچ نوز قلمز و عیسی
پیغامبر صلوات اللہ علیہ وسلامہ یلدن یرتدی واللہ یل اذر اندن سنح
سنہ قلمز نوبی کہ اذر دیلہ عصادن یرتدی ہیچ اندن
عصا لغندن سنہ قلمز صالح پیغامبر دوہ سی علیہ السلام یادن
یرتدی ہیچ اللہ یادن لغندن سنہ قلمز و بو دکلمز یرتدی جوہر اصل

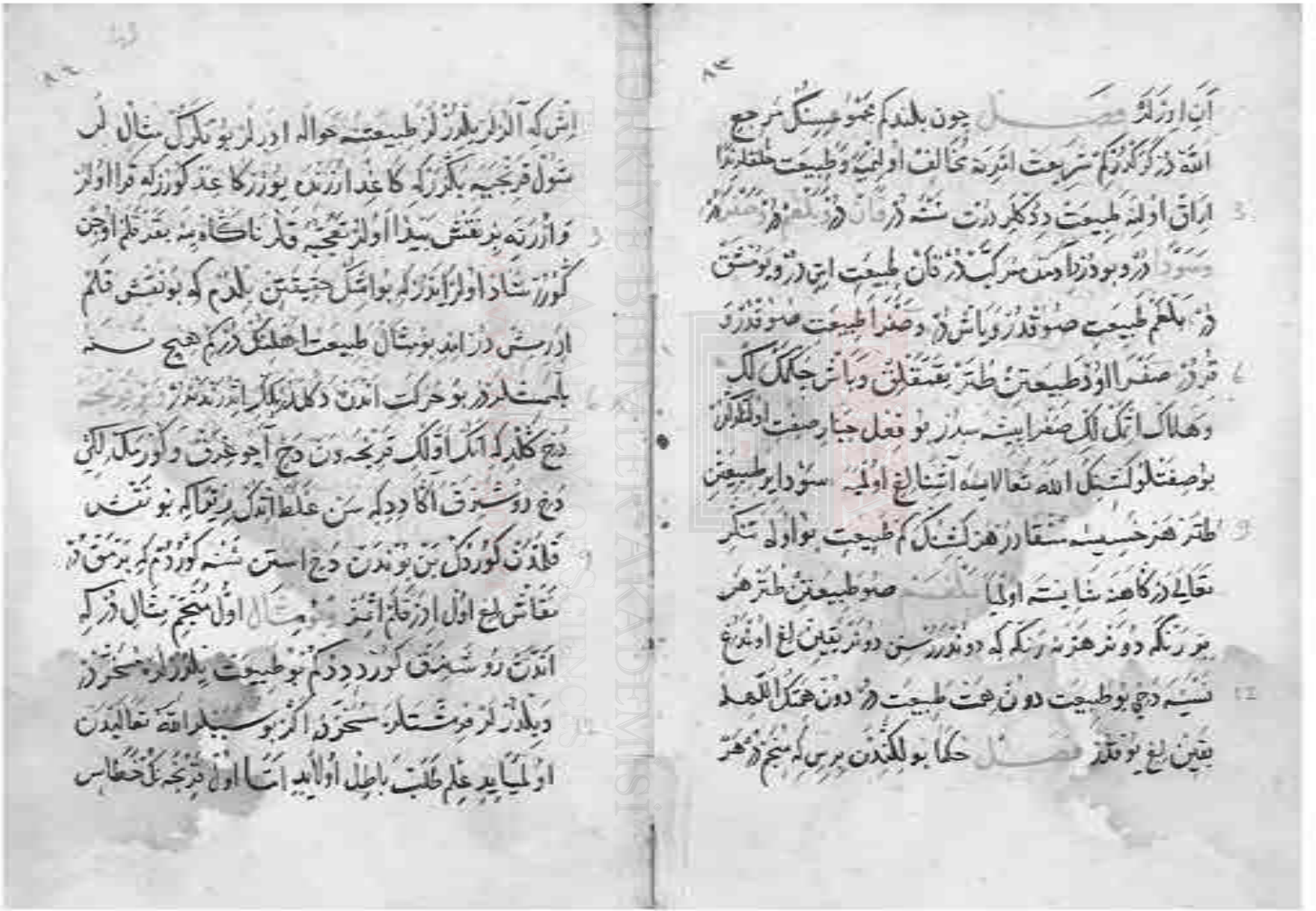

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

TIPKIBASIM 145

TIPKIBASIM 147

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TIPKIBASIM 149

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TIPKIBASIM 151

امر غفور سلیمانه امر اولدیکه یا سلیمان اکی قدحی صویله طولدر
الکده طوت طولدردی الندن طوتدی ایقو کلدی اکه قدح
دخی الندن دشدی پاره پاره اولدی خطاب کلدکه یا سلیمان
اکه قدح صوی اتخوده صقلیمدک اکر اتخو بکا روا اولیدی
بو اون سکز بیک عالمی کم صقلیه یدی بلکه غفلتله دوست
الدن کدر دشمن ظفر بولر اویانق اول بو سلطانلقده دنیا
سعادتنه یتشدک که اول سلطنتدر وانک جهدن ایت کم
سعادت ابدیه یتشه سین بس معلوم اولدکم غافل اولمق کرک
تا بهشت اعلاده کرچکلک مقعدنده قادر تکری حضرتنده
شرمسار اولنمیه فصل ودخی الله تعالی دلدکم غیب
پرده دارلرنی بو عالم عینه کندره انلری حروف قدحلرنه
دکدی عالم اعیانه کوندردی بو کوندرلمش که الله تعالینک
ذات صفات در قدیم قایم در ذاتیله بی نیازلغنک یوجه لکی

مرتبه سندن اشفا طوتدی دلدی که بو پرده دارلره مونس
پرده بو مونس دیدکمز جاندر که هرکز الوم لوزی انک اوزرنه
اوترمز اولک تندر که ظاهردر که خلق من الماء بشرا
دیدی یعنی صودن بلچقدن یرتدی اولکه کوهردر کوکلدر جان
وعقلدر داخی نه صفت که واردر کوهرلر کبی وبوکانده که دیدی
الناس معادن کمعادن الذهب والفضة معنای کلام بودر
که آدم اوغلنلری معدنلردر التون کومش معدنلری کبی الوم
بشر اوزرنه در که تندر وتن طپراقدن در کرو طواغه قونلر
زیرا که جوهر که مادام که طپراقده اولر جوهرلکندن دنمز امدی
چونکه تن ایریله ملایکه انک روحنی عرشه الدرلر بو روح مؤمن
روحدر درلر فرشتهلر اول روحله بله صرمشلر کدلر اندن
بو فرشتهلر عرشک حاملرلردر وبونک کبی روحه عرشدن فرشتهلر
استقبال ادب قرشولیلر وبو روحک نور عرشده شویله شعله

TÜRKİYE YAZMA BİLİMLİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

TÜRKİYE DİLLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
TÜRKİYE DİYANET AKADEMİSİ

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ TÜRKİYE DİYANET AKADEMİSİ

TIPKIBASIM 161

TIPKIBASIM 163

اصلی وطن تبعید یعنی اوزیجید مغناج خلقه بی جان بوزنه
دستدین دخ صبعت له بله اوندرد وصل
کره جان سوزنه کلام اوعجیب دکلدر که جان اوجنه بلکه
عجب اولدرکه جان اولمیه بس بزم دیزلکز ایله کمر کدر که
اجنده الم اولمیا اپرادل اخلاقه اولدر تا کندو کوم وفضل
برله احقاق اهلنه نامه یزا عنوان یعنی اول بولولا که
یعنی نامه ذراول حی پادشاهدن که آکا الم یوقدر اول قلعه کم
حیات ابدی وردم انلر دخ الدردنواحقاق اهلنه بنی لیرلر احقاق
اهل بوقحه بیتسلر ودخی طامونک که بدی طقسی وارزدر دکل
دکل طبقلرین کافرلر اولرلر جهنو دکب وشیاطین وکبرلر
وبت پرستلرکب انسا یدیخ طبقدن سافتلر اولدر عدا بک
قبرغ سافتلر اولا حاکم انلر طامونه برپردزلر که هیچ کافر

لقوه دخیه وکندن خبر یوخ اولیا اولمه حاتم ارسنه برجاب اولر
که اولدکلرسی آکا بیتسه لسنا اولدکلی یالکی عیسی بن مریم کلمه الله
صفت در وغایت خوار لقدر اولدرست لکن وخوف لعله که حاتم زخوفدن ذکر
صفت وسخاسن وایواسلولکن کفر خیر کیلکن اکثر واسلام له کوبکلک
صفت در ممدوح وبکلکش در بودکل خوبلغه ظلم صفت اول
اسلامکه خوبلغه وبکلکن اورتر چونکه حاتم کافر لغیله
ایلک ایلدر اول ایلدر صانع اولدیر سنکه اسلام ایمانله سلامتلکدر
ایلک اتولوکدخ یلکلدر واولیلکه صانع اولیا بن ایه سلطان
اهل اسلام رعیتکه ایلک ایلدکه سنی صکره رعیتدن صورلر
سنوبلکه حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم بوحدیثی بویورمشدر که
کلکم راع وکلکم مسئول عن رعیته یعنی سزکل
دکلکز چوبانسکز وجمیعکزه رعیتدن صورسولر ایمدی سلطان
عالم سن اهل یوم دخ یالکیه سنکل رعیتکه در ویدا عضالکل

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Türkiye Bilimler Akademisi

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TIPKIBASIM 177

8b

٢٥

9a

٢٦

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TIPKIBASIM 181

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي أخرج من سلالة السلطان الشهيد
آبه الشهيد وهو سلطان المؤيد بتأييد العزيز الحميد الذي جعل آله
أهلا للوعد والوعيد وصلى الله على محمد وآله إلى من كل قريب
وبعيد [illegible] يعني بسم الله رب الله تعالى الله احمد
ادت بيغامبر الله واصحابه صلوات اكثر وكفرون صلوتيله
بلكل كم هر كيشي فاعن ذكر بكلمه وسلطانلر بعين بي اسرار
امنا علما بعين ايچ پادشاهلر عالملو وعظملو وفضيلتلو
ليكن سائر خلائق بعين لغتكن فايده سي بوجهانن معلوم
اولمز وعالملر بعين لغتكن فايده سي اول جهانن ظاهر اولمز بس محكم
بوجهانله اول جهان ارسنده فرق واردر اندي پادشاهلر عالملر
بعين لغيله سائر خلائق بعين اولمغكن فرق ايچ اول مقدر در و

يعني اما چون ذرتا بتا اشدن كه سئل ربانك او يحفظ انعوك ٢
سوريله اول اشدن حذر ايدن زيرا حق سبحانه وتعالى آدمي شيطه
برمشدر كه بصيرت كوزيله كندكي خطر لوايشن كوره اندن حذر ايليه
بس ليدعوي من بو خطر دوكمكدر اول اسرار عالملرنك مخبر ايمان
بيغامبر حضرتلرنك اخبار وكلامي ايله بلور وياخود بيضحب علمايله
بلنور كه انلر ورثة الانبيادر وستويله كه هر كيشي بو خطرلو يولدن
يتب اوبس اولسا انكله هيچ علاج اولميا الانلرك بو شقي بيدار
كيسي اكا ايرشه وآن اوبره اول خطردن آن قرتره اندا اول مرتع
شقي دوكمز بيغامبر حضرتلرك صلى الله عليه وسلم دياخود انكله بيلير
ذكر علماء امتي وانبيا اهل بيتن ذكر شد بلكل كم علمادن جيلدر
وليكن هر كيشه وهر زمانده حسبيله ايلمز لر الا سوزلرك اذكر قابل
علاج اولا وليسير شفا اولا وچون بو دعاجي سفه سويله بيشدي
خاقان اعظم مالك رقاب الامم ظل الله في العالم وخليفته في الخلق
السلطان

TÜBA
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr

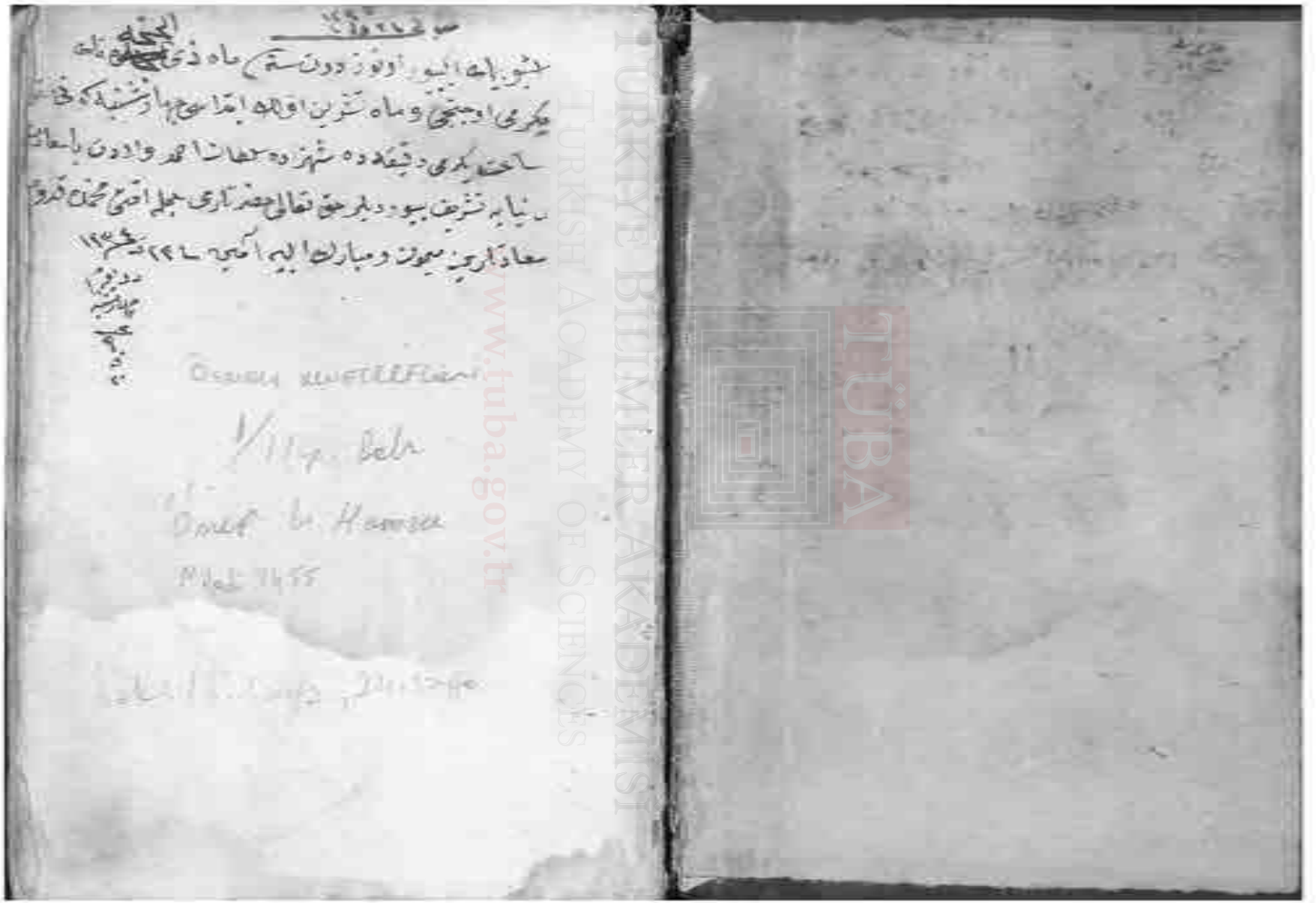

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES
www.tuba.gov.tr
TÜBA